

Ouderen van vreemde herkomst in het Vlaamse Gewest

Origine, sociaaldemografische kenmerken en samenstelling van hun huishouden

Edith Lodewijckx

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Vlaamse overheid

Ouderen van vreemde herkomst in het Vlaamse Gewest

**Origine, sociaaldemografische
kenmerken en samenstelling
van hun huishouden**

Edith Lodewijckx

Samenstelling
Diensten voor het Algemeen
Regeringsbeleid
Studiedienst van de Vlaamse Regering

Edith Lodewijckx

Cartografische ondersteuning
Greta Sienap

Leescomité
Martine Corijn, Josée Lemaître, Jo Noppe, Ronald Schoenmaeckers

Verantwoordelijke uitgever
Josée Lemaître
Administrateur-generaal
Boudewijnlaan 30
1000 Brussel

Lay-out cover
Diensten voor het Algemeen
Regeringsbeleid
Communicatie
Patricia Van Dichel

Druk
Drukkerij Hendrix NV

Depotnummer
D/2007/3241/042

Bestellingen
<http://publicaties.vlaanderen.be>

INHOUDSTAFEL

Definities	1
Lijst van de figuren / schema's / kaarten	2
Lijst van de tabellen	3
Korte inhoud	4
1. Inleiding en onderzoekopzet	5
1.1. Belang van onderzoek naar ouderen van vreemde herkomst	5
1.2. Doelstellingen van dit onderzoek.....	6
1.3. Afbakening van de onderzoeksgroep	6
1.4. Gebruikte bronnen.....	7
1.5. Verdere opbouw van het rapport.....	8
2. Sociaaldemografisch profiel en migratiekenmerken van ouderen van vreemde herkomst	9
2.1. Aantal en aandeel	9
2.2. Herkomst.....	9
2.3. Migratieprofiel.....	12
2.4. Naturalisatie	15
2.5. Eerste/tweede generatie en naturalisatie.....	18
2.6. Verhouding mannen t.o.v. vrouwen	21
2.7. Leeftijdsstructuur.....	23
2.8. Burgerlijke staat	25
2.9. Opleiding	27
2.10. Gezondheid	29
2.11. Woonplaats	32
2.12. Temporele veranderingen in het aantal ouderen van vreemde herkomst	37
2.12.1. Periode 1991-2004	37
2.12.2. Periode 2005-2020	38
2.13. Samenvatting van de belangrijkste bevindingen over het sociaaldemografische profiel en enkele migratiekenmerken	39
3. Samenstelling van de huishoudens van ouderen van vreemde herkomst	41
3.1. Collectief wonen, alleen wonen, met anderen samenwonen.....	41
3.2. Grootte van het huishouden	44
3.3. Met wie wonen de ouderen samen?	47
3.3.1. Samenwonen met een partner	48
3.3.2. Samenwonen met kind(eren)	50
3.3.3. Samenwonen met andere generaties	52
3.4. Huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst en hun migratieprofiel.....	54
3.4.1. Invloed van migratiekenmerken binnen elke groep ouderen van vreemde herkomst	54
3.4.2. Genaturaliseerde en niet-genaturaliseerde ouderen van vreemde herkomst versus autochtone ouderen	58
3.5. Huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst in 1991 en 2004	60
3.6. (Mantel)zorg en huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst	60
3.7. Samenvatting van de belangrijkste bevindingen over het huishoudtype.....	63
4. Aandachtspunten voor het beleid	65
Literatuur	68

Definities

Ouderen zijn alle personen van 55 jaar en ouder.

Ouderen van vreemde herkomst zijn alle ouderen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een niet-Belgische nationaliteit hadden, plus alle ouderen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een niet-Belgische nationaliteit bezaten.

Autochtone ouderen zijn alle ouderen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een Belgische nationaliteit bezaten, plus alle ouderen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een Belgische nationaliteit hadden.

Ouderen uit West-Europa: deze groep omvat alle ouderen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een Nederlandse, Franse, Duitse, Britse of Luxemburgse nationaliteit hadden, plus alle ouderen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een Nederlandse, Franse, Duitse, Britse of Luxemburgse nationaliteit bezaten.

Ouderen uit Zuid-Europa: deze groep omvat alle ouderen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een Italiaanse, Spaanse, Griekse, Portugese of ex-Joegoslavische nationaliteit hadden, plus alle ouderen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een Italiaanse, Spaanse, Griekse, Portugese of ex-Joegoslavische nationaliteit bezaten.

Ouderen uit Polen: deze groep omvat alle ouderen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een Poolse nationaliteit hadden, plus alle ouderen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een Poolse nationaliteit bezaten.

Ouderen uit Turkije: deze groep omvat alle ouderen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een Turkse nationaliteit hadden, plus alle ouderen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een Turkse nationaliteit bezaten.

Ouderen uit Noord-Afrika: deze groep omvat alle ouderen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een Marokkaanse, Algerijnse of Tunesische nationaliteit hadden, plus alle ouderen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een Marokkaanse, Algerijnse of Tunesische nationaliteit bezaten.

Ouderen uit België: dit zijn de autochtone ouderen (zie hierboven).

Ouderen van westerse herkomst: de ouderen zijn afkomstig uit een Europees land, uit de Verenigde Staten, Canada of uit Japan.

Lijst van de figuren / schema's / kaarten

- Figuur 1. Ouderen van vreemde herkomst in de totale groep ouderen, per leeftijdsgroep en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 2. Ouderen van vreemde herkomst naar (groepen) landen van herkomst (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 3. Ouderen van vreemde herkomst, naar migratieperiode en naar herkomst (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 4. Ouderen van vreemde herkomst, naar leeftijd bij migratie en naar herkomst (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 5. Ouderen naar burgerlijke staat bij migratie, naar herkomst en naar leeftijd bij migratie (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 6. Tot Belg genaturaliseerde ouderen, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 7. Gecumuleerd aandeel tot Belg genaturaliseerde ouderen naar periode, naar herkomst, leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest
- Figuur 8. Masculiniteitsindex (aantal mannen per 100 vrouwen) naar herkomst en leeftijd. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 9. Leeftijdspiramides van ouderen van vreemde herkomst en van autochtone ouderen (op basis van 1.000 personen). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 10. Ouderen naar burgerlijke staat, naar herkomst en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 11. Indexcijfers voor burgerlijke staat, naar geslacht. Vergelijking van ouderen van vreemde herkomst met autochtone ouderen. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 12. Ouderen en opleidingsniveau, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 2001
- Figuur 13. Ouderen en ervaren gezondheid, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 2001
- Figuur 14. Ouderen en lichamelijke beperkingen, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 2001
- Figuur 15. Ouderen en huishoudtype, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 16. Aandeel ouderen dat behoort tot een huishouden met acht of meer personen en gemiddelde grootte van het huishouden van de ouderen, naar herkomst, leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 17. Ouderen die samenwonen met een partner (in %) en het aandeel gehuwden, naar herkomst, leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 18. Ouderen die samenwonen met minstens één kind (kind in het eigen huishouden plus inwonen bij zoon/dochter), naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 19. Ouderen en aantal generaties in het huishouden, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Figuur 20. Zorgbehoevende ouderen, naar huishoudtype en naar aanwezigheid van mantelzorgers binnen het huishouden, naar herkomst (in %). Vlaams Gewest, 2001
- Schema 1. Indeling van de ouderen in types aan de hand van geboorteland, oudste en huidige nationaliteit, en verblijfsduur in België. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Kaart 1. Aantal en aandeel ouderen afkomstig uit West-Europa, per gemeente. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Kaart 2. Aantal en aandeel ouderen afkomstig uit Zuid-Europa, per gemeente. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Kaart 3. Aantal en aandeel ouderen afkomstig uit Turkije, per gemeente. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Kaart 4. Aantal en aandeel ouderen afkomstig uit Noord-Afrika, per gemeente. Vlaams Gewest, 1/1/2004

Lijst van de tabellen

- Tabel 1. Aantal ouderen van vreemde herkomst, naar leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 2. Aantal en aandeel ouderen van vreemde herkomst, naar herkomst. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 3. Aantal en aandeel ouderen van vreemde herkomst, naar westerse/niet-westerse herkomst, per leeftijdsgroep en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 4. Gemiddelde leeftijd bij aankomst in België, naar migratieperiode en naar herkomst van de ouderen. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 5. Ouderen van vreemde herkomst die op 55-jarige leeftijd of ouder naar België kwamen, naar leeftijd bij migratie, geslacht en herkomst (aantal en %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 6. Types ouderen, naar herkomst (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 7. Aantal recente eerste generatie ouderen, naar leeftijd bij migratie, herkomst en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 8. Aantal en aandeel ouderen van vreemde herkomst in 1991 en 2004, naar herkomst, leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest.
- Tabel 9. Vooruitberekening (2000-2020) van het aantal ouderen van Italiaanse, Marokkaanse en Turkse herkomst voor het Vlaamse Gewest en het waargenomen aantal ouderen in 2004.
- Tabel 10. Effect van herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat op het huishoudtype van de ouderen (odds-ratio's). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 11. Effect van herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat op de huishoudgrootte van de ouderen (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 12. Effect van herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat op het samenwonen met minstens één kind (odds-ratio's). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 13. Effect van herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat op het aantal generaties in het huishouden waartoe de ouderen behoort (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 14. Effect van migratiekenmerken op het huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 15. Effect van naturalisatie en herkomst op het huishoudtype van ouderen. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel 16. Effect van de periode (1991 - 2004) op het huishoudtype van ouderen uit Turkije en Noord-Afrika. Vlaams Gewest
-
- Tabel B1. Ouderen naar herkomst, leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel B2. Ouderen naar herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat (in %). Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel B3. Ouderen naar huishoudtype, naar herkomst, leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004
- Tabel B4. Ouderen naar aantal generaties in het huishouden, naar herkomst, leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004

Korte inhoud

Volgens het Rijksregister is bijna 5% van alle 55-plussers in het Vlaamse Gewest van vreemde herkomst. Dit aandeel zal, evenals het aantal ouderen van vreemde herkomst, in de nabije toekomst toenemen.

In 2004 is ruim de helft van alle ouderen van vreemde herkomst afkomstig uit onze buurlanden, vooral uit Nederland. Bijna 20% van hen is afkomstig uit Zuid-Europa (overwegend Italië), 9% uit Noord-Afrika, 7% uit Turkije en 2% uit Polen.

De ouderen van vreemde herkomst zijn een zeer heterogene groep wat hun sociaaldemografische kenmerken betreft. Het rapport geeft enkele migratiekenmerken van elke groep ouderen van vreemde herkomst, zoals periode van de immigratie, leeftijd ten tijde van de vestiging in België, eerste en tweede generatie migranten en naturalisatie. Vervolgens worden voor elke herkomstgroep de geslachtsverdeling, de leeftijdsstructuur, de burgerlijke staat, de opleiding en de gezondheid beschreven. Telkens worden deze kenmerken vergeleken met die van de autochtone ouderen.

Het rapport toont aan dat ouderen van vreemde herkomst niet gelijkmatig over het Vlaamse grondgebied verspreid zijn.

Het huishoudtype van ouderen uit Turkije en Noord-Afrika wijkt het meest af van dat van de autochtone ouderen. Zij wonen verhoudingsgewijs minder alleen en nauwelijks collectief. De omvang van hun huishoudens is groter. Zij wonen meer met hun kind(eren) en kleinkind(eren) samen, wat in de lijn ligt met hun opvattingen over ouderenzorg en mantelzorg. Hun huishoudtype sluit meer aan bij het 'autochtone type' naarmate zij langer in België verblijven en zij genaturaliseerd zijn. Maar er blijven aanzienlijke verschillen bestaan tussen het huishoudtype van genaturaliseerde ouderen uit Turkije en Noord-Afrika en dat van de autochtone ouderen. Voor de ouderen uit Zuid-Europa worden ongeveer dezelfde (maar minder uitgesproken) patronen gevonden. Het huishoudtype van de ouderen uit West-Europa lijkt sterk op dat van de autochtone ouderen. Ook de ouderen uit Polen wonen in een huishouden dat grote gelijkenissen vertoont met dat van de autochtonen. Maar ook voor hen geldt dat genaturaliseerde ouderen in een ander type van huishouden wonen dan de autochtonen.

Het rapport sluit af met enkele aandachtspunten voor het beleid zoals de uitbouw van de professionele thuiszorg, de welzijns- en de zorgvoorzieningen, het verhogen van de draagkracht van de mantelzorgers, het opvangen van nieuwkomers van 65 jaar en ouder en het monitoren van personen van vreemde herkomst.

1. Inleiding en onderzoeksopzet

1.1. Belang van onderzoek naar ouderen van vreemde herkomst

De bevolking veroudert, zo ook de bevolking van vreemde herkomst. Steeds meer personen van vreemde herkomst zullen hun oude dag doorbrengen in Vlaanderen. Tot nu toe is er betrekkelijk weinig bekend over hen, vooral kwantitatieve gegevens zijn schaars. De meeste studies concentreerden zich op jongere leeftijdsgroepen van vreemde herkomst omdat de ouderen nog te gering in aantal waren. Maar ouderen van vreemde herkomst vormen steeds meer een groep die aparte aandacht verdient, aangezien zij verschillende risicofactoren die aanleiding kunnen zijn tot maatschappelijke achterstelling of uitsluiting, combineren.

Het bevorderen van gelijke kansen is een belangrijke doelstelling van het Vlaamse beleid. De Beleidsnota Gelijke Kansen (2004) drukt het als volgt uit: "Op basis van gender, seksuele oriëntatie, etnisch-culturele achtergrond, leeftijd en functioneringsmogelijkheden krijgen mensen een maatschappelijke positie toegewezen. Het gelijkekansenbeleid wil hier uitdrukkelijk rekening mee houden en is inclusief van opzet: het wil zo goed mogelijk zijn afgestemd op alle individuen uit allerlei sociale groepen. (p. 13)". Maar ook binnen elke groep bestaan er verschillen waarmee het beleid rekening dient te houden: "Naast de verschillen tussen mannen en vrouwen is het ook belangrijk te wijzen op de verschillen tussen vrouwen onderling. Er zijn genderspecifieke karakteristieken en mechanismen die ervoor zorgen dat specifieke groepen meisjes en vrouwen achterblijven op vlak van het gemiddelde opleidingsniveau, arbeidsniveau en socio-culturele en politieke participatie. Deze vrouwen hebben beduidend minder gelijke kansen. Deze vaststelling geldt onder meer voor alleenstaande moeders, vrouwen met een laag inkomen, oudere vrouwen en allochtone meisjes en vrouwen. De emancipatie van moslimvrouwen staat hoog op de politieke agenda. Dit maakt dan ook één van de prioriteiten uit van het gelijkekansenbeleid. (...) Dé moslimvrouw bestaat niet, net zoals dé vrouw niet bestaat. Elke vrouw is anders en heeft naargelang haar leeftijd, opleidingsniveau, gezinssituatie,... andere noden en verwachtingen. Een efficiënt emancipatiebeleid sluit de ogen niet voor deze realiteit: het gaat niet om een monolithische groep, maar om een zeer gedifferentieerde groep vrouwen. Ook de noden en behoeften van alleenstaande en oudere moslimvrouwen vergen specifieke aandacht. (p. 18)" De aandachtsgroepen van de Beleidsnota en de beleidsbrieven Gelijke Kansen worden ook overgenomen in de nota "Doelstellingen in het kader van de toepassing van de Open Coördinatiemethode in het Vlaamse gelijkekansenbeleid" (2006). De OCM-nota is een "gestructureerde en geïntegreerde tekst van alle doelstellingen waartoe de Vlaamse Regering zich in het kader van het gelijkekansenbeleid volgens de open coördinatiemethode engageert. (...) De te realiseren doelstellingen hebben betrekking op de thema's gender, seksuele oriëntatie en toegankelijkheid. Dit zonder blind te zijn voor de eventuele specifieke situatie en daaraan gelieerde noden van 'deelgroepen binnen de aandachtsgroepen', zoals allochtone vrouwen of jonge holebi's." (OCM-nota, p. 3).

Volgens de Beleidsbrief Inburgering 2006-2007 is er nood aan degelijk onderzoek naar de (evolutie van de) maatschappelijke positie van etnisch-culturele minderheden in Vlaanderen: "Een inclusief en gecoördineerd gelijkekansen- en inburgeringsbeleid dat effectief en efficiënt wil zijn, dient van bij de planning en ontwikkeling voldoende in de realiteit gefundeerd te zijn. Daarom is er nood aan onder meer een doorgedreven systematische opvolging en monitoring van de evoluties van de positie van kansengroepen in de Vlaamse samenleving. Om de manifeste leemte op het vlak van kennis over de positie van etnisch-culturele minderheden weg te werken zal, aanvullend bij de wetenschappelijke activiteiten van het Steunpunt Gelijkekansenbeleid, een onderzoeksinstrumentarium uitgebouwd worden dat toelaat de mate van integratie van etnisch-culturele minderheden in de Vlaamse samenleving in kaart te brengen en op te volgen. Deze 'Integratiekaart' zal bijdragen aan beter inzicht in de wijze waarop en de snelheid waarmee de verschillende groepen allochtonen integreren in de Vlaamse samenleving. Deze 'Integratiekaart' kan daarom gebruikt worden als instrument om resultaten en impact van het integratiebeleid te onderzoeken. In deze 'Integratiekaart' kunnen thema's zoals demografische ontwikkelingen, onderwijs, arbeidsmarkt, welzijn en gezondheid, sociale contacten, huisvesting, sport, cultuur en media behandeld worden en dit via periodieke kwantitatieve en kwalitatieve analyses." (pp. 22-23).

Een gelijkkansenbeleid vraagt dus in de eerste plaats kennis van de omvang en van de sociodemografische samenstelling van de minderheidsgroepen. Deze studie levert hiertoe zeker een bijdrage.

Momenteel bedraagt de totale groep ouderen van vreemde herkomst bijna 5% van alle ouderen (personen van 55 jaar en ouder) in het Vlaamse Gewest. Deze groep lijkt op het eerste zicht niet zo omvangrijk. Maar hierbij dient wel met een aantal factoren rekening te worden gehouden. Zo is er de verwachte toename van het aantal ouderen van vreemde herkomst. Naast die getalsmatige toename zal ook het aandeel 'oude' ouderen toenemen. Ten slotte is het zo dat veel (niet-westerse) ouderen geconcentreerd in steden en in bepaalde wijken ervan wonen. Aldus vormen zij in deze steden en wijken wel degelijk een (doel)groep waarmee het (lokale) beleid rekening moet houden.

1.2. Doelstellingen van dit onderzoek

Ouderen van vreemde herkomst zijn zeker geen homogene groep. Zij zijn afkomstig uit verschillende landen en hebben verschillende godsdiensten en culturen. Een eerste en belangrijkste doelstelling van dit onderzoek is het kwantitatief beschrijven van enkele sociaaldemografische kenmerken van de ouderen van vreemde herkomst in Vlaanderen om aldus de heterogeniteit, waarmee het beleid rekening moet houden, te illustreren. Uit welke landen zijn de ouderen afkomstig en wanneer migreerden zij naar België? Hoe is hun leeftijdsstructuur? Wat is de verhouding mannen t.o.v. vrouwen? Wat is hun burgerlijke staat, hun opleidingsniveau? Hoe gezond voelen zij zich? Waar in Vlaanderen wonen zij?

Daarnaast worden in dit rapport de huishoudtypes van de ouderen van vreemde herkomst diepgaand geanalyseerd. De tweede doelstelling van dit onderzoek is er namelijk op gericht om na te gaan in hoeverre het verwachtingspatroon van de ouderen van vreemde herkomst met betrekking tot mantelzorg en formele hulp weerspiegeld wordt in de samenstelling van hun huishouden.

1.3. Afbakening van de onderzoeksgroep

Zoals in de CBGS-onderzoeken naar de leefsituatie van de ouderen (Jacobs e.a., 2004), verwijst ook in dit rapport de term 'ouderen' naar alle personen van minstens 55 jaar. Die groep wordt verder opgesplitst in drie leeftijdsgroepen: 55- tot 64-jarigen, 65- tot 74-jarigen en de groep van 75 jaar en ouder (ook de oudste ouderen genoemd).

De herkomst van een persoon kan in deze studie, waar gebruikt gemaakt wordt van het Rijksregister als gegevensbron, afgeleid worden van twee persoonskenmerken, namelijk 'huidige nationaliteit' en 'nationaliteit bij de (eerste) vestiging in België of bij de geboorte in België'. De nationaliteit van de ouders van elke persoon en het geboorteland van de ouders is op dit ogenblik geen wettelijk gegeven (artikel 3 van de wet op het Rijksregister 1983) en is bijgevolg niet beschikbaar.

Sinds de Belgische wetgeving rond naturalisatie vanaf de jaren negentig drastisch versoepelde, hebben grote aantallen immigranten de Belgische nationaliteit verworven en verkrijgen in België geboren nakomelingen van tweede generatie migranten automatisch de Belgische nationaliteit. Het verwerven van de Belgische nationaliteit wijzigt echter niet noodzakelijk de culturele waarden en normen of de socio-economische positie van een persoon. Vermits wij in deze studie geïnteresseerd zijn in onder meer de migratieprofielen, in de cultureel bepaalde invulling van de zorg voor ouderen, gekoppeld aan de samenstelling van de huishoudens, en in het effect van naturalisatie tot Belg op de samenstelling van de huishoudens, schiet het gebruik van het persoonskenmerk 'huidige nationaliteit' tekort bij het afbakenen van personen van vreemde herkomst.

De herkomst van een persoon wordt hier dus bepaald aan de hand van zijn/haar nationaliteit bij de (eerste) vestiging in België of, indien de persoon in België is geboren, aan de hand van zijn/haar nationaliteit bij de geboorte. Voor de meeste personen die naar België migreerden,

is de nationaliteit bij vestiging in België gelijk aan de nationaliteit bij de geboorte. Enkel van personen die in het buitenland van nationaliteit zijn veranderd en daarna naar België verhuisden, is de nationaliteit bij vestiging in België niet gelijk aan de nationaliteit bij de geboorte. Vermoedelijk is die groep beperkt.

Personen van vreemde herkomst zijn in dit rapport:

1. alle personen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een niet-Belgische nationaliteit hadden; plus
2. alle personen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een niet-Belgische nationaliteit bezaten.

Autochtone personen zijn dan:

1. alle personen die in België zijn geboren en die bij de geboorte een Belgische nationaliteit bezaten; plus
2. alle personen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België een Belgische nationaliteit hadden.

We kiezen voor de term 'autochtonen' in plaats van 'Belgen' omdat heel wat personen van vreemde herkomst tot Belg genaturaliseerd zijn (zie §2.4).

Er bestaat een nauwe (maar niet perfecte) samenhang tussen de nationaliteit bij vestiging in België en het geboorteland. In dit rapport wordt omwille van de leesbaarheid vaak 'oudere uit Turkije' als synoniem voor 'oudere van Turkse herkomst' gebruikt. De lezer wordt er nog eens op gewezen dat een toewijzing van een persoon tot een herkomstgroep niet gebeurt op basis van zijn/haar geboorteland maar wel op basis van zijn/haar nationaliteit bij de vestiging/geboorte in België.

1.4. Gebruikte bronnen

Bijna alle analyses in dit rapport zijn gebaseerd op bevolkingsgegevens uit het *Rijksregister*. Per persoon die op 1 januari 2004 in het Vlaamse Gewest woont (uitgezonderd de personen die in het wachtregister zitten) is gekend:

- de geboortedatum;
- het geslacht;
- de burgerlijke staat geschiedenis: totaal aantal wijzigingen in de burgerlijke staat, aard van de wijziging, datum van elke wijziging;
- de migratiegeschiedenis: de nationaliteit bij (eerste) vestiging in België of bij de geboorte in België, geboren zijn in België of in het buitenland, verblijfplaats bij geboorte, datum eerste inschrijving in een Belgische gemeente, huidige nationaliteit, datum verwerving Belgische nationaliteit;
- de gemeente waar men woont;
- het nummer van het huishouden waartoe men behoort;
- de verwantschap met de referentiepersoon van het huishouden.

Op basis van de laatste twee gegevens wordt voor elke persoon het type van het huishouden waartoe hij/zij behoort, berekend (Lodewijckx, 2001). Alle gegevens worden gebruikt om de samenstelling van de groep ouderen van vreemde herkomst te beschrijven en te vergelijken met de autochtone ouderen.

Het Rijksregister levert een beeld van de wettelijke woonsituatie. Het wettelijke domicilie is het centrale criterium om de samenstelling van het huishouden te bepalen. Om tal van redenen kan het echter zijn dat mensen hun officiële verblijfplaats niet in overeenstemming brengen met hun werkelijke woonsituatie. Zo woont volgens de volkstelling van 1991 6% van de mannen van 75 jaar en ouder en 13% van de vrouwen van die leeftijd in België collectief, terwijl er volgens het Rijksregister sprake is van slechts 5% en 10% (eigen bewerkingen). De grootste verschillen tussen beide gegevensbronnen worden gevonden onder de 90-plussers. Ook recent zijn er aanwijzingen dat het Rijksregister nog steeds het wonen in collectieve huishoudens onderschat (Poulain, 2004). Ouderen die collectief wonen, staan soms nog gedomicilieerd op hun eigen woonst.

Een onderscheid naar het type van collectief huishouden is in dit Rijksregisterbestand niet mogelijk. Deze woonvorm groepeerde instellingen voor personen met een handicap, rusthuizen, rust- en verzorgingstehuizen, gevangenis, kloostergemeenschappen, enz...

Het grote voordeel van het Rijksregisterbestand is dat een totaalbeeld van alle inwoners wordt verkregen. Een nadeel is echter het zeer beperkte aantal variabelen waardoor de studie hoofdzakelijk beschrijvend blijft.

Naast het Rijksregister als gegevensbron wordt er in dit rapport eveneens gebruik gemaakt van de *Volkstelling 1991* en de *Sociaal-Economische Enquête 2001 (SEE2001)*.

Het type van huishouden van de ouderen die in 1991 in het Vlaamse Gewest woonden, wordt beschreven aan de hand van de volkstelling van 1991. Op dat gegevensbestand wordt dezelfde huishoudtypologie als op de Rijksregistergegevens van 2004 toegepast, waardoor de veranderingen in de types van huishoudens tussen 1991 en 2004 kunnen worden gevolgd.

Informatie over het opleidingsniveau van de ouderen, hun gezondheid en de mantelzorg die gegeven wordt binnen het huishouden, is afkomstig uit de SEE2001. Het gegevensbestand is een 10%-steekproef uit alle private huishoudens in het Vlaamse Gewest. Voor de geselecteerde huishoudens is er informatie over alle huishoudleden beschikbaar.

Ongeacht de gebruikte gegevensbron is de analyse-eenheid de oudere persoon zelf en niet, zoals vaak het geval is, het huishouden waartoe de oudere persoon behoort of nog beperkter het huishouden waar de oudere het gezinshoofd is (NIS, 2001). Bovendien worden alle in het Vlaamse Gewest wonende ouderen, ook diegene die collectief wonen, in de studie opgenomen. Dit is een belangrijk verschil met grote Europese en Belgische surveys die dikwijls beperkt zijn tot ouderen wonend in private huishoudens (Iacovou, 2000; Vanden Boer e.a., 2001).

De wensen en de verwachtingen van de ouderen van vreemde herkomst met betrekking tot mantelzorg en formele zorg zijn gebaseerd op literatuuronderzoek en op een eigen kwalitatieve analyse van *focusgroepen met ouderen van vreemde herkomst*. Die focusgroepen werden in Genk georganiseerd door het studie bureau 'Mens en Ruimte' en werden uitgewerkt en uitgevoerd in samenwerking met de auteur van dit rapport (Mens en Ruimte, 2004b).

1.5. Verdere opbouw van het rapport

Hoofdstuk twee beschrijft eerst de herkomst van de ouderen en bakent de numeriek belangrijkste groepen ouderen van vreemde herkomst af. Er wordt dieper ingegaan op enkele migratiekenmerken van elke groep ouderen van vreemde herkomst, zoals periode van de immigratie, leeftijd ten tijde van de vestiging in België, eerste en tweede generatie migranten en naturalisatie. Vervolgens worden voor elke herkomstgroep de geslachtsverdeling, de leeftijdsstructuur, de burgerlijke staat, de opleiding, de gezondheid en de woonplaats beschreven. Telkens worden deze kenmerken vergeleken met die van de autochtone ouderen. De klemtoon ligt op de beschrijving van de heterogene samenstelling van de groep ouderen.

Hoofdstuk drie beschrijft de samenstelling van de huishoudens van ouderen van vreemde herkomst aan de hand van verscheidene kenmerken, waarbij telkens vergeleken wordt met de autochtonen. Voorts wordt er nagegaan in hoeverre er een verband bestaat tussen het huishoudtype en het migratieprofiel. De veranderingen in het huishoudtype tussen 1991 en 2004 worden beschreven. Tot slot worden in hoofdstuk drie de belangrijkste bevindingen uit kwalitatief onderzoek naar de zorgbehoeften en (mantel)zorg bij ouderen van vreemde herkomst op een rijtje gezet en wordt er gezocht naar een verband tussen deze bevindingen en de types van huishoudens.

Hoofdstuk vier sluit af met enkele aandachtspunten voor het beleid.

2. Sociaaldemografisch profiel en migratiekenmerken van ouderen van vreemde herkomst

2.1. Aantal en aandeel

Op 1 januari 2004 wonen er in het Vlaamse Gewest 1.732.858 personen van 55 jaar en ouder, waarvan er 80.091 van vreemde herkomst zijn (tabel 1). Ruim de helft van de ouderen van vreemde herkomst behoort tot de leeftijdscategorie van de 55- tot 64-jarigen. Er zijn meer oudere mannen dan vrouwen van vreemde herkomst.

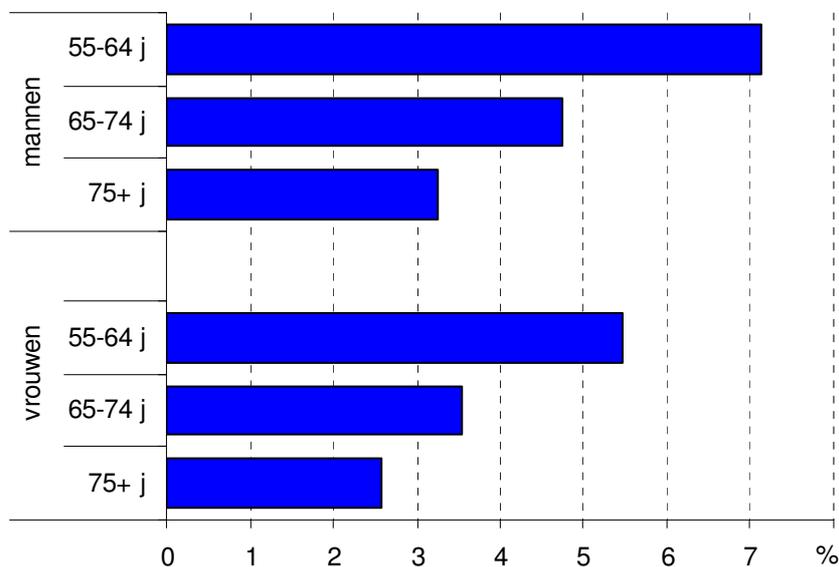
Tabel 1 Aantal ouderen van vreemde herkomst, naar leeftijd en geslacht Vlaams Gewest, 1/1/2004

	mannen	vrouwen	totaal
55-64 jaar	24.095	18.521	42.616
65-74 jaar	13.103	11.202	24.305
75 jaar en ouder	5.717	7.453	13.170
55 jaar en ouder	42.915	37.176	80.091

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Bijna 5% van alle 55-plussers is van vreemde herkomst. Het aandeel ouderen van vreemde herkomst neemt zowel bij mannen als bij vrouwen af in de oudere leeftijdsgroepen: 7% van de 55- tot 64-jarige mannen is van vreemde herkomst versus 3% van de 75-plussers. Voor de vrouwen noteren we resp. ruim 5% en minder dan 3% (figuur 1).

Figuur 1 Ouderen van vreemde herkomst in de totale groep ouderen, per leeftijdsgroep en geslacht (in %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

2.2. Herkomst

Ruim drie kwart van alle ouderen van vreemde herkomst is afkomstig uit een Europees land (tabel 2). Meer dan de helft van alle ouderen van vreemde herkomst komt uit onze buurlanden: 37% uit Nederland, 7% uit Frankrijk, 6% uit Duitsland, 4% uit het Verenigd Koninkrijk en 0,4% uit Luxemburg. Eén op tien ouderen van vreemde herkomst is afkomstig uit Afrika, de overgrote meerderheid uit Marokko. Nog eens één op tien ouderen van vreemde herkomst komt uit Azië, de meerderheid uit Turkije.

Tabel 2 Aantal en aandeel ouderen van vreemde herkomst, naar herkomst Vlaams Gewest, 1/1/2004

afkomstig uit	aantal	aandeel
Europa*	61.266	76,5
<i>w.o. Nederland, Frankrijk, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Luxemburg</i>	43.082	53,8
<i>w.o. rest EU15</i>	13.072	16,3
Amerika	1.317	1,6
<i>w.o. VS, Canada</i>	793	1,0
Afrika	8.173	10,2
<i>w.o. Marokko</i>	6.453	8,1
Azië	7.751	9,7
<i>w.o. Turkije</i>	5.494	6,9
Overige**	1.584	2,0
alle ouderen van vreemde herkomst	80.091	100,0

* inclusief Rusland

** inclusief vluchteling, staatloze, onbepaald...

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Samengevat, bijna vier vijfde (78%) van alle ouderen van vreemde herkomst is afkomstig uit een (geïndustrialiseerd) westers land (Europa, Noord-Amerika, Japan). Verhoudingsgewijs zijn er onder de oudste ouderen van vreemde herkomst minder personen afkomstig uit Marokko, Turkije of een ander niet-westers land dan onder de 55- tot 74-jarigen (tabel 3 en tabel B1 in bijlage). Deze verschillen hangen samen met de opeenvolgende migratiegolven in België. We komen hierop terug in de volgende paragraaf over het migratieprofiel.

Tabel 3 Aantal en aandeel ouderen van vreemde herkomst, naar westerse/niet-westerse herkomst, per leeftijdsgroep en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	westerse herkomst*	niet-westerse herkomst	westerse herkomst*	niet-westerse herkomst
	mannen			
55 - 64 jaar	18.183	5.912	75,5	24,5
65 - 74 jaar	9.754	3.349	74,4	25,6
75 jaar en ouder	5.045	672	88,2	11,8
	vrouwen			
55 - 64 jaar	13.981	4.540	75,5	24,5
65 - 74 jaar	8.681	2.521	77,5	22,5
75 jaar en ouder	6.536	917	87,7	12,3

* Europa, Noord-Amerika, Japan

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

De tien belangrijkste herkomstlanden van de ouderen van vreemde herkomst die in het Vlaamse Gewest wonen, zijn in afnemende volgorde van grootte: Nederland, Italië, Marokko, Frankrijk, Turkije, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Spanje, Polen en Griekenland (tabel B1 in bijlage). Deze reeks en volgorde zijn niet helemaal dezelfde als de toptien van vreemde nationaliteiten in het Vlaamse Gewest (Vrind, 2006). Redenen zijn ondermeer een verschillend leeftijdssegment van de bevolking en het bepalen van de herkomst aan de hand van de nationaliteit bij vestiging/geboorte in België in plaats van de huidige nationaliteit (waarbij in het laatste geval geen rekening wordt gehouden met naturalisaties).

De ouderen van vreemde herkomst worden hierna beschreven aan de hand van kenmerken zoals migrantengeneratie, tijdstip en leeftijd waarop men naar België kwam, naturalisatie,

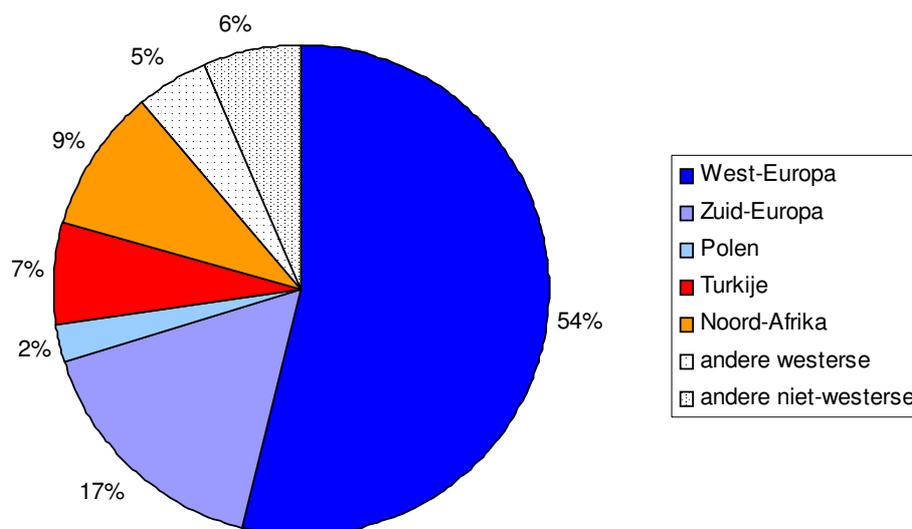
verhouding mannen t.o.v. vrouwen, leeftijdsstructuur, burgerlijke staat en huishoudtype. Die kenmerken kunnen sterk verschillen naargelang het land van herkomst. Het is irrelevant om voor elk herkomstland afzonderlijk die kenmerken te berekenen omwille van de soms (zeer) kleine aantallen. Daarom worden de herkomstlanden ingedeeld in enkele grote groepen. De keuze van die groepering wordt in de eerste plaats ingegeven door de herkomstlanden van de ouderen van vreemde herkomst in Vlaanderen maar daarnaast ook door verschillen en gelijkenissen in de structuur van de huishoudens zoals die beschreven wordt in de literatuur en zoals die ook bleek uit het vooronderzoek van onze gegevens. De volgende vijf groepen ouderen worden verder besproken in dit rapport:

- ouderen afkomstig uit West-Europa (Nederland, Frankrijk, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Luxemburg);
- ouderen afkomstig uit Zuid-Europa (Italië, Spanje, Griekenland, Portugal, ex-Joegoslavië);
- ouderen afkomstig uit Polen;
- ouderen afkomstig uit Turkije;
- ouderen afkomstig uit Noord-Afrika (Marokko, Algerije, Tunesië).

Tabel B1 in bijlage geeft de aantallen personen in deze groepen van herkomstlanden, opgesplitst naar leeftijd en geslacht. Figuur 2 geeft nog eens de verdeling van deze groepen over de totale populatie ouderen van vreemde herkomst.

Ouderen uit andere westerse en andere niet-westerse landen zijn afkomstig uit zeer uiteenlopende culturen. Zij worden niet besproken in dit rapport maar er is wel informatie over deze personen aanwezig in de tabellen in bijlage.

Figuur 2 Ouderen van vreemde herkomst naar (groepen) landen van herkomst (in %) Vlaams Gewest, 1/1/2004

West-Europa: Nederland (37%), Frankrijk (7%), Duitsland (6%), Verenigd Koninkrijk (4%), Luxemburg (<1%)

Zuid-Europa: Italië (9%), Spanje (3%), Griekenland (2%), ex-Joegoslavië (2%), Portugal (1%)

Noord-Afrika: Marokko (8%), Algerije (<1%), Tunesië (<1%)

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

2.3. Migratieprofiel

Figuur 3 geeft een idee van het jaar waarin de ouderen van vreemde herkomst naar België kwamen. Tabel 4 geeft voor elke periode en voor elke groep ouderen de gemiddelde leeftijd bij aankomst. Figuur 4 toont de leeftijd waarop de ouderen naar België kwamen, ongeacht de migratieperiode.

Om deze figuren te kunnen begrijpen, moet men een idee hebben van de immigratiegeschiedenis van België (<http://www.diversiteit.be/NR/rdonlyres/7D36E046-1D09-4BCD-9D87-37145E6355C3/0/migratiegeschiedenis.pdf>). Tijdens het interbellum (1920-1940) werden er veel buitenlandse arbeidskrachten – in de eerste plaats Polen, op de tweede plaats Italianen – door België aangetrokken, oorspronkelijk in het kader van de naoorlogse wederopbouw en vanaf 1936 als mijnarbeider. De periode 1946-1956 wordt het Italiaanse decennium genoemd in de immigratiegeschiedenis van België. Tussen 1946 en 1949 kwamen 77.000 Zuid-Italianen en 20.000 Polen naar België om te gaan werken in de steenkoolmijnen. Het jaar 1956 was ten gevolge van de mijntragedie te Marcinelle een keerpunt in de immigratie uit het zuiden van Italië. Er werden nieuwe wervingslanden gecontacteerd: eerst Spanje en Griekenland, nadien Marokko en tenslotte Turkije. In 1974 werd een totale immigratiestop afgevaardigd die momenteel nog steeds van kracht is. Er zijn wel personen voor wie de immigratiestop niet van toepassing is zodat er sinds 1974 nog steeds immigratiestromen naar België bestaan. Personen die onderdaan zijn van een EU-lidstaat genieten vrij verkeer binnen de EU. Zo komen heel wat (relatief) welstellende en hoog opgeleide Nederlanders in Vlaanderen wonen omwille van de lagere belastingsdruk, de goedkopere huisvesting en een beter uitgebouwd kinderopvangsysteem. Ook de grote economische aantrekkingskracht van het EU-hoofdkwartier in Brussel trekt een aanzienlijke groep hoger opgeleide werknemers en managers uit EU-lidstaten naar België. Vanuit landen buiten de EU is er sinds 1974 migratie naar België mogelijk in het kader van gezinshereniging (bijvoorbeeld vrouw en/of kinderen van een legaal in België verblijvende migrant) of huwelijksmigratie (vooral vanuit Turkije en Marokko). Ook voor asielzoekers en vluchtelingen is de migratiestop niet van toepassing. Vermelden we nog het verschijnsel van illegale migratie. Illegalen zijn wel afwezig in onze gegevensbron.

Bekijken we nu de 55-plussers van vreemde herkomst die in 2004 in het Vlaamse Gewest wonen.

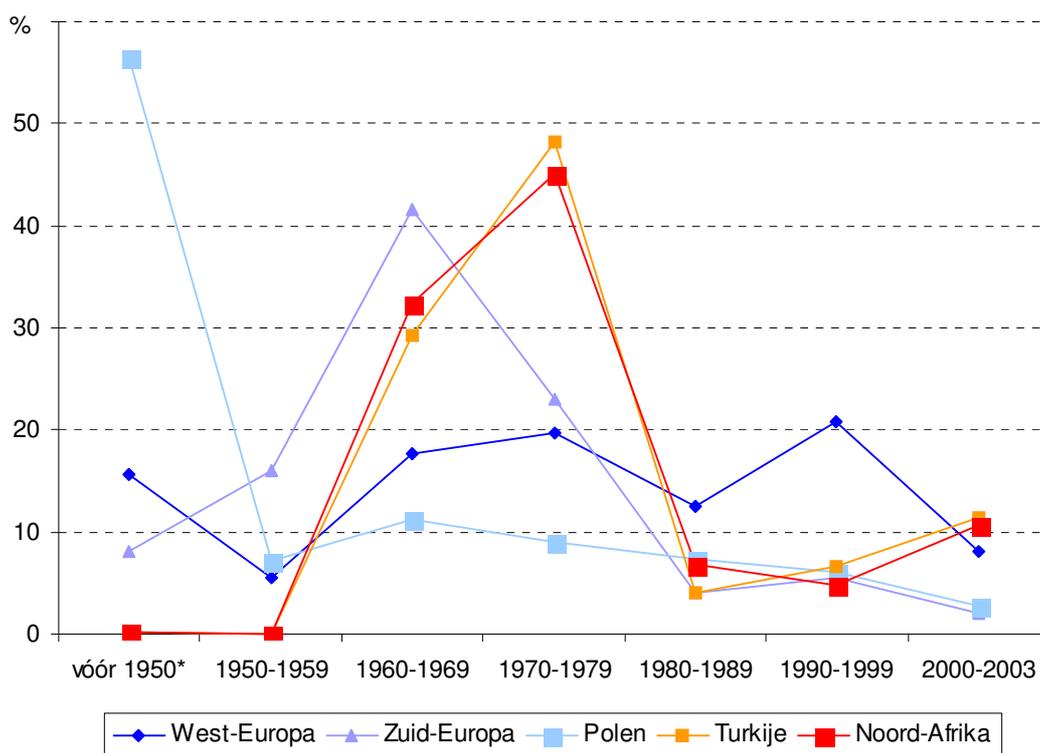
De overgrote meerderheid van de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika (78%) arriveerde in België tijdens de jaren zestig en de eerste helft van de jaren zeventig (figuur 3) als jonge arbeidsmigrant (figuur 4). Een minderheid van de ouderen uit die herkomstlanden kwam na de immigratiestop in het kader van gezinshereniging; het ging vooral om echtgenotes van de al aanwezige arbeidsmigranten. Die echtgenotes zijn momenteel ouder dan 55 jaar en zijn bijgevolg in figuren 3 en 4 opgenomen. Ruim één op tien van alle ouderen uit Turkije en Noord-Afrika vestigde zich vanaf 2000 op hogere leeftijd in België (figuur 3, tabel 4). Het gaat vooral om vaders en moeders van de arbeidsmigranten (zie verder figuur 5 en §3.4.1).

Voor de ouderen uit Zuid-Europa deed het hoogtepunt van hun migratie zich in de periode 1960-1969 voor. Ook zij waren jonge arbeidsmigranten. Slechts 2% van de ouderen uit Zuid-Europa vestigde zich in België na 2000.

Bijna zes op tien van de ouderen uit Polen woont al in België van vóór 1950. Ruim een derde van hen is in België geboren (zie verder tabel 6).

Personen uit West-Europa hebben zich vanaf het interbellum tot op heden blijven vestigen in België zodat er bij de momenteel 55-plussers uit West-Europa geen piekperioden in de migratie voorkomen. De gemiddelde leeftijd waarop zij vanaf de jaren negentig naar België kwamen, ligt lager dan bij de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika (tabel 4). Vermoedelijk kwamen zij in tegenstelling tot de anderen niet overwegend in het kader van gezinshereniging maar had hun komst ook te maken met huisvesting (Cattoir & Pelfrene, 2003) en tewerkstelling.

Figuur 3 Ouderen van vreemde herkomst, naar migratieperiode en naar herkomst (in %) Vlaams Gewest, 1/1/2004

* inclusief de ouderen van vreemde herkomst die in België zijn geboren

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Tabel 4 Gemiddelde leeftijd bij aankomst in België, naar migratieperiode en naar herkomst van de ouderen - Vlaams Gewest, 1/1/2004

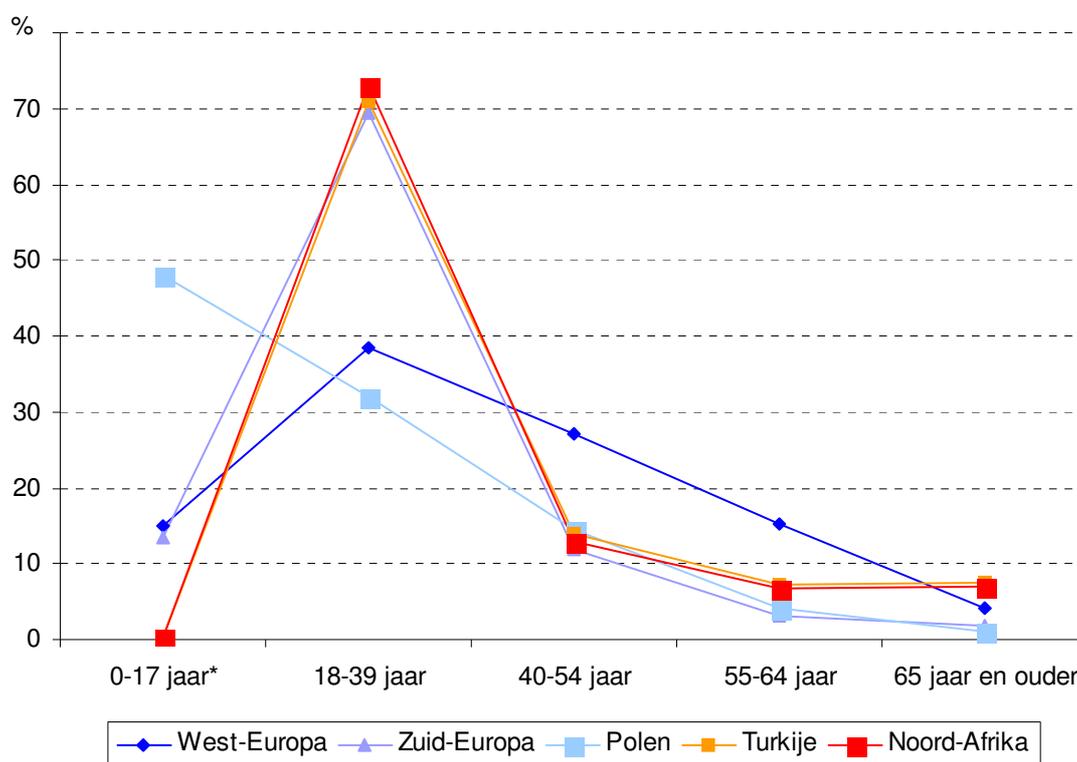
	migratieperiode						
	vóór 1950*	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2003
West-Europa	3,5	25,4	29,3	34,4	47,5	54,7	60,0
Zuid-Europa	5,1	21,6	27,8	32,0	44,8	55,3	63,7
Polen	4,9	28,6	33,3	35,3	43,8	53,3	58,7
Turkije	--	--	28,6	32,7	43,0	57,3	65,3
Noord-Afrika	--	--	28,1	32,4	42,5	59,4	65,1

* inclusief de ouderen van vreemde herkomst die in België zijn geboren

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

De relatief hoge gemiddelden in tabel 4 doen vermoeden dat een niet onbelangrijk aantal ouderen op vrij hoge leeftijd naar België is gemigreerd. Dit wordt bevestigd in figuur 4. Een 7% van de ouderen van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst kwam als 55-64 jarige en circa 8% migreerde zelfs na 65-jarige leeftijd naar België. Voor de ouderen uit West-Europa zijn de cijfers respectievelijk 15% en 4%. Migratie na 54-jarige en vooral na 64-jarige leeftijd komt minder voor bij de ouderen uit Zuid-Europa (3% en 2%) en Polen (4% en 1%). Bijna 11.000 personen, die momenteel in het Vlaamse Gewest wonen, waren 55 jaar of ouder ten tijde van hun migratie (tabel 5). Er zijn 196 personen na 74-jarige leeftijd vanuit Turkije en Noord-Afrika naar België gekomen. Meer dan acht op tien onder hen zijn vrouwen.

Figuur 4 Ouderen van vreemde herkomst, naar leeftijd bij migratie en naar herkomst (in %) Vlaams Gewest, 1/1/2004

* inclusief de ouderen van vreemde herkomst die in België zijn geboren
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Tabel 5 Ouderen van vreemde herkomst die op 55-jarige leeftijd of ouder naar België kwamen, naar leeftijd bij migratie, geslacht en herkomst (aantal en %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

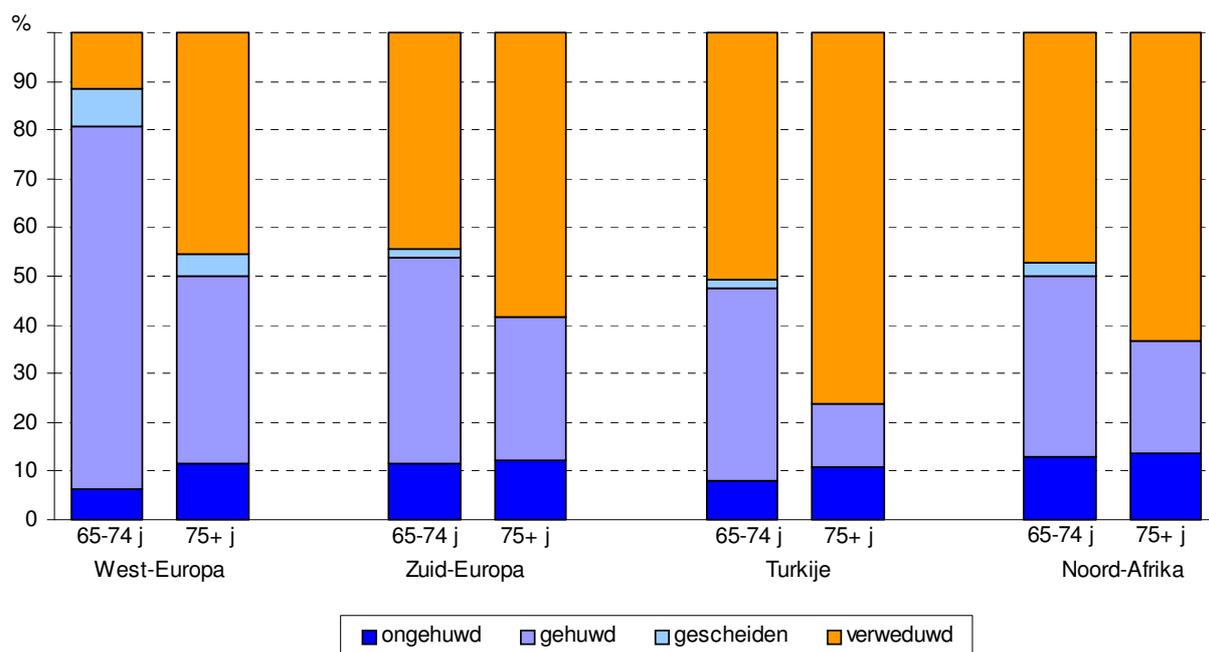
	leeftijd bij migratie				leeftijd bij migratie			
	55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar en ouder	55 jaar en ouder	55-64 jaar	65-74 jaar	75 jaar en ouder	55 jaar en ouder
West-Europa								
mannen	3.732	939	128	4.799	57,0	61,7	42,8	57,4
vrouwen	2.812	583	171	3.566	43,0	38,3	57,2	42,6
totaal	6.544	1.522	299	8.365	100,0	100,0	100,0	100,0
Zuid-Europa								
mannen	192	67	27	286	46,4	38,5	40,3	43,7
vrouwen	222	107	40	369	53,6	61,5	59,7	56,3
totaal	414	174	67	655	100,0	100,0	100,0	100,0
Polen								
mannen	12	4	0	16	15,6	--	--	16,3
vrouwen	65	12	5	82	84,4	--	--	83,7
totaal	77	16	5	98	100,0	--	--	100,0
Turkije								
mannen	135	85	18	238	33,8	26,9	18,8	29,3
vrouwen	264	231	78	573	66,2	73,1	81,3	70,7
totaal	399	316	96	811	100,0	100,0	100,0	100,0
Noord-Afrika								
mannen	121	92	19	232	24,2	22,4	19,0	22,9
vrouwen	380	318	81	779	75,8	77,6	81,0	77,1
totaal	501	410	100	1.011	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Circa de helft van de personen die op 65-74 jarige leeftijd en de meerderheid van de personen die als 75-plusser vanuit Zuid-Europa, Turkije en Noord-Afrika naar België migreerden waren op dat ogenblik verweeduwd (figuur 5). Een 10% van hen was ongehuwd. Personen afkomstig uit West-Europa – vooral diegenen die op 65-74 jarige leeftijd migreerden – onderscheiden zich van de anderen door het feit dat een groot deel getrouwd was op het ogenblik van de vestiging in België.

Figuur 5 en tabel 5 ondersteunen de vaststelling uit kwalitatief onderzoek (Cuyvers & Kavs, 2001; Janssens & Timmerman, 2003) dat sommige Turkse en Noord-Afrikaanse eerste generatie migranten hun (hoog)bejaarde ouders (vooral moeders) naar België laten overkomen nadat ze (verweeduwd zijn en) niet meer zelfstandig kunnen wonen.

Figuur 5 Ouderen naar burgerlijke staat bij migratie, naar herkomst en naar leeftijd bij migratie (in %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

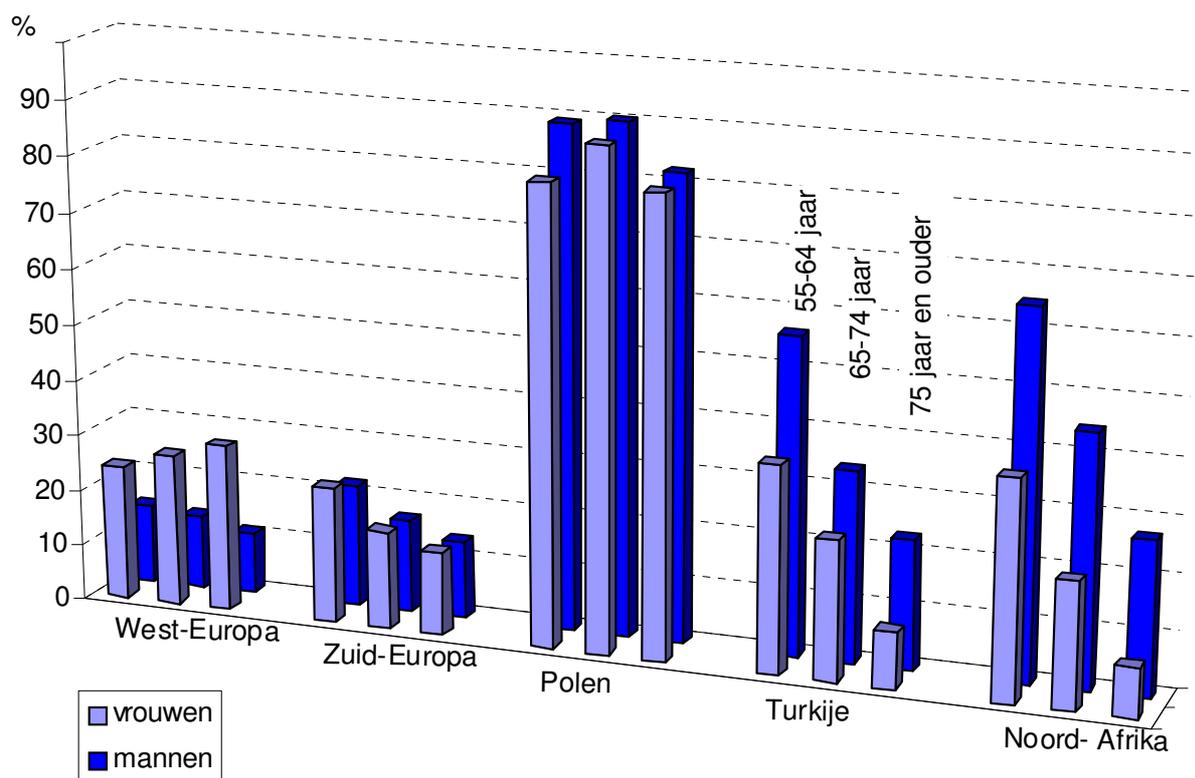
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

2.4. Naturalisatie

Bijna drie op tien 55-plussers van vreemde herkomst hebben de Belgische nationaliteit. Het aandeel genaturaliseerden is uitgesproken het hoogst onder de ouderen uit Polen (85%) en het laagst bij ouderen uit West- en Zuid-Europa (19%). Bijna vier op tien ouderen afkomstig uit Turkije en bijna de helft van de ouderen uit Noord-Afrika is huidig Belg.

Er bestaan ook duidelijke verschillen naar leeftijd en naar geslacht (figuur 6). Bij ouderen uit Zuid-Europa, Turkije en Noord-Afrika neemt het aandeel genaturaliseerden af met stijgende leeftijd. Mannen uit Turkije en Noord-Afrika hebben verhoudingsgewijs meer de Belgische nationaliteit dan vrouwen van dezelfde leeftijd en uit dezelfde herkomstlanden. Bij ouderen uit Polen en Zuid-Europa zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen zeer klein en bij ouderen uit West-Europa is het genderverschil net omgekeerd.

**Figuur 6 Tot Belg genaturaliseerde ouderen, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %)
Vlaams Gewest, 1/1/2004**

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Als ouderen afkomstig uit West-Europese landen genaturaliseerd zijn, dan zijn ze dat al geruime tijd (figuur 7). Zo had bijvoorbeeld 25% van de vrouwen afkomstig uit onze buurlanden en die in 2004 75 jaar en ouder waren, reeds in 1960 de Belgische nationaliteit. Op 1 januari 2004 is 30% van hen Belg.

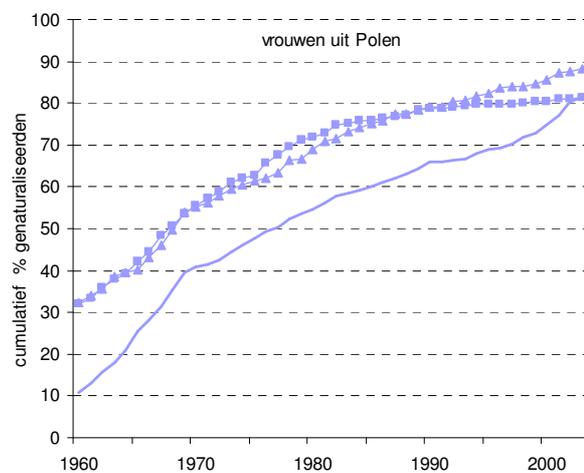
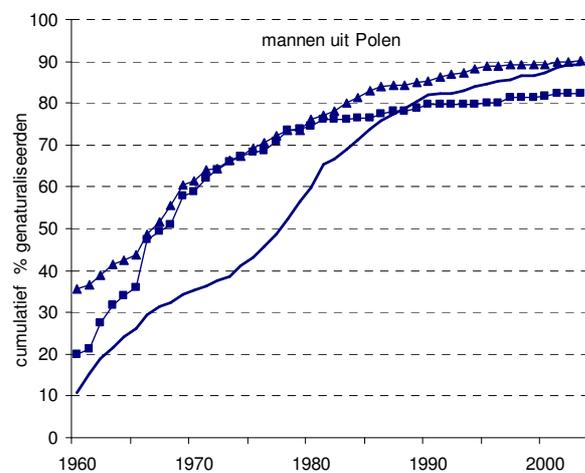
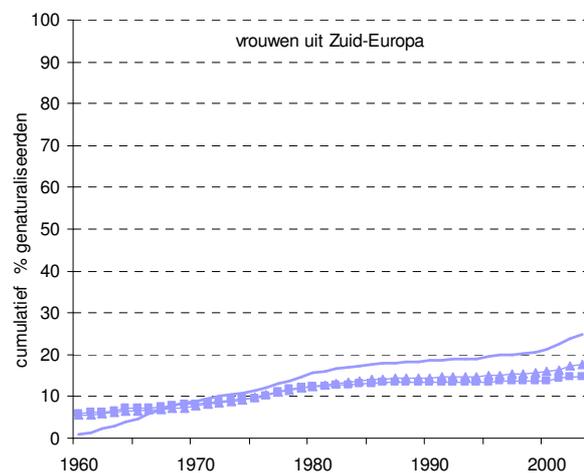
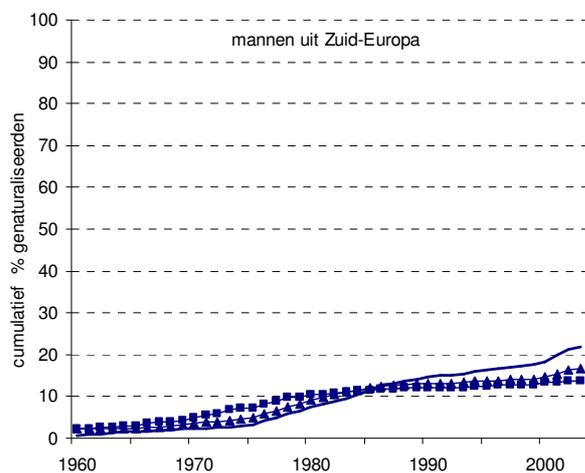
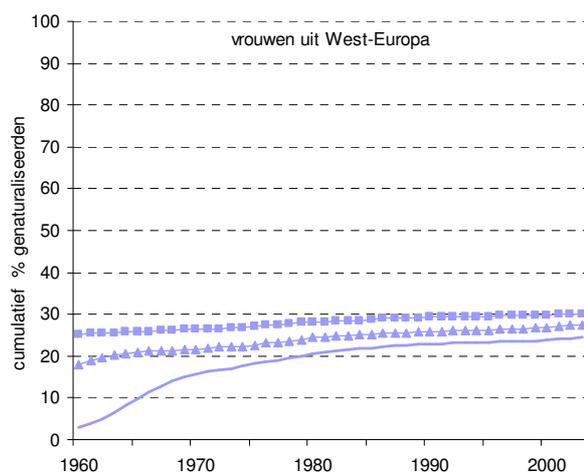
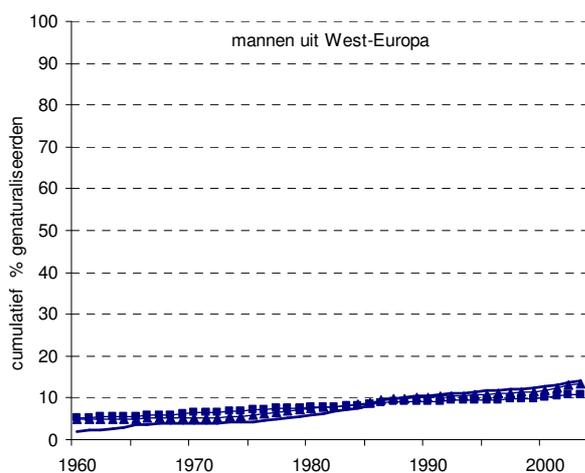
Onder de ouderen uit Zuid-Europa neemt het aandeel genaturaliseerden geleidelijk toe vanaf de jaren zestig.

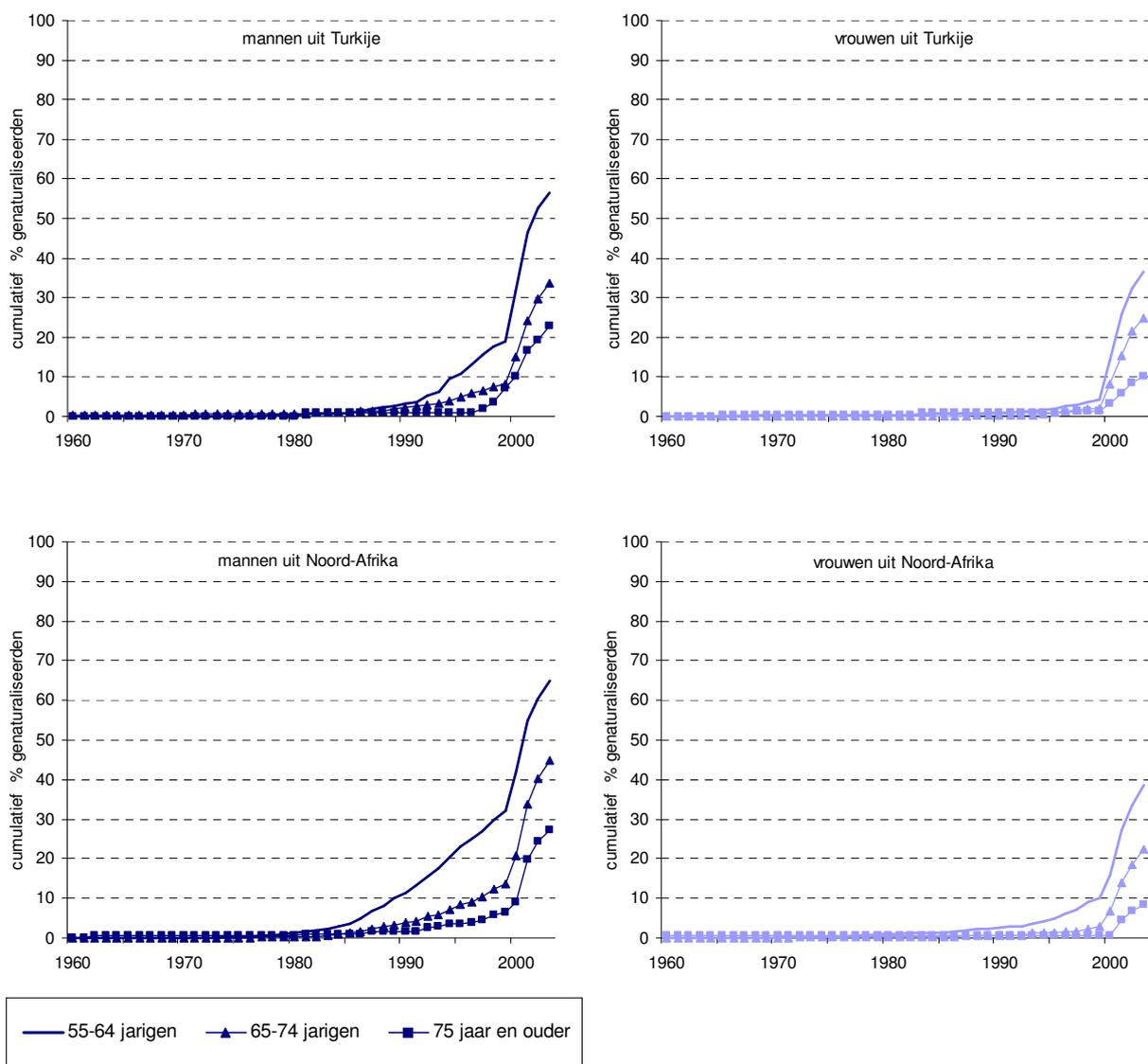
Die toename in de periode 1960-2003 is veel groter voor de mannen en vrouwen uit Polen. Zij waren in 1960 verhoudingsgewijs al het meest genaturaliseerd en zij hebben ook in 2004 het hoogste aandeel genaturaliseerden (85%).

Ouderen uit Turkije en Noord-Afrika verwierven de Belgische nationaliteit vanaf de jaren negentig (55- tot 64-jarige mannen uit Noord-Afrika vanaf de tweede helft van de jaren tachtig). Vanaf 2000 - het jaar waarin de 'snel Belg wet' werd ingevoerd (Lodewyckx, 2004) - is de toename van naturalisatie bij hen exponentieel bij beide geslachten en in alle leeftijdsgroepen. Jongere ouderen (55- tot 64-jarigen) uit die herkomstlanden vragen verhoudingsgewijs wel meer de Belgische nationaliteit aan dan de oudere personen en mannen worden vaker Belg dan hun vrouwelijke leeftijdsgenoten.

Er is geen of nauwelijks een effect van de 'snel Belg wet' merkbaar in de andere groepen ouderen van vreemde herkomst.

Figuur 7 Gecumuleerd aandeel tot Belg genaturaliseerde ouderen naar periode, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

2.5. Eerste/tweede generatie en naturalisatie

Tot slot bekijken we nog in hoeverre de ouderen van vreemde herkomst eerste of tweede generatie migranten zijn en hoeveel van hen genaturaliseerd zijn. De ouderen worden hier verder in subgroepen onderverdeeld aan de hand van vier kenmerken:

1. de huidige nationaliteit (op 1/1/2004);
2. de nationaliteit bij de (eerste) vestiging in België (dit is bij benadering de nationaliteit bij de geboorte, zie §1.3) of, indien de persoon in België is geboren, de nationaliteit bij de geboorte;
3. de verblijfplaats bij de geboorte;
4. het jaar van de (eerste) vestiging in België, m.a.w. de verblijfsduur in België.

Op basis hiervan worden vijf types ouderen van vreemde herkomst onderscheiden (schema 1):

1. personen die in het buitenland zijn geboren, die bij de vestiging in België een niet-Belgische nationaliteit hadden, die op 1/1/2004 nog steeds niet de Belgische nationaliteit bezitten en die na 1 januari 1999 zijn geïmmigreerd in België. Dit zijn de *recente eerste generatie niet-genaturaliseerde ouderen*;
2. personen die in het buitenland zijn geboren, die bij de vestiging in België een niet-Belgische nationaliteit hadden, die op 1/1/2004 nog steeds niet de Belgische nationaliteit

bezitten en die vóór 1999 zijn geïmmigreerd in België. Dit zijn de *oude eerste generatie niet-genaturaliseerde ouderen*;

3. personen die in het buitenland zijn geboren, die bij de vestiging in België een niet-Belgische nationaliteit hadden, en die op 1/1/2004 de Belgische nationaliteit bezitten. Al deze personen verblijven langer dan vijf jaar in België. Dit zijn de *eerste generatie genaturaliseerde ouderen*;
4. personen die in België zijn geboren, die bij geboorte een niet-Belgische nationaliteit hadden, en die op 1/1/2004 nog steeds niet de Belgische nationaliteit bezitten. Dit zijn de *tweede generatie niet-genaturaliseerde ouderen*;
5. personen die in België zijn geboren, die bij geboorte een niet-Belgische nationaliteit hadden, en die op 1/1/2004 de Belgische nationaliteit bezitten. Dit zijn de *tweede generatie genaturaliseerde ouderen*.

De autochtone ouderen kunnen onderverdeeld worden in twee groepen:

1. personen die in België zijn geboren en die bij geboorte de Belgische nationaliteit hadden;
2. personen die in het buitenland zijn geboren en die bij de vestiging in België de Belgische nationaliteit hadden.

In het Vlaamse Gewest behoren 38.066 55-plussers tot deze laatste groep. 28% van hen is geboren in Frankrijk, 24% in Nederland, 16% in Duitsland en 6% in het Verenigd Koninkrijk.

Deze indeling in zeven groepen werd reeds gehanteerd bij de verwerking van de volkstelling 1991 (Eggerickx e.a., 1999) en wordt door de werkgroep van de Hoge Raad voor de Statistiek "Herziening van de demografische statistieken", thematische subwerkgroep "migratiestatistieken" nog steeds relevant geacht (Debuisson en Perrin, 2006). Het verschil tussen onze indeling en die van de anderen schuilt in het gebruik van het persoonskenmerk 'nationaliteit bij de geboorte'. In het Rijksregisterbestand gaat het om de nationaliteit bij de vestiging in België, dat een (waarschijnlijk zeer betrouwbare) benadering is van de nationaliteit bij de geboorte.

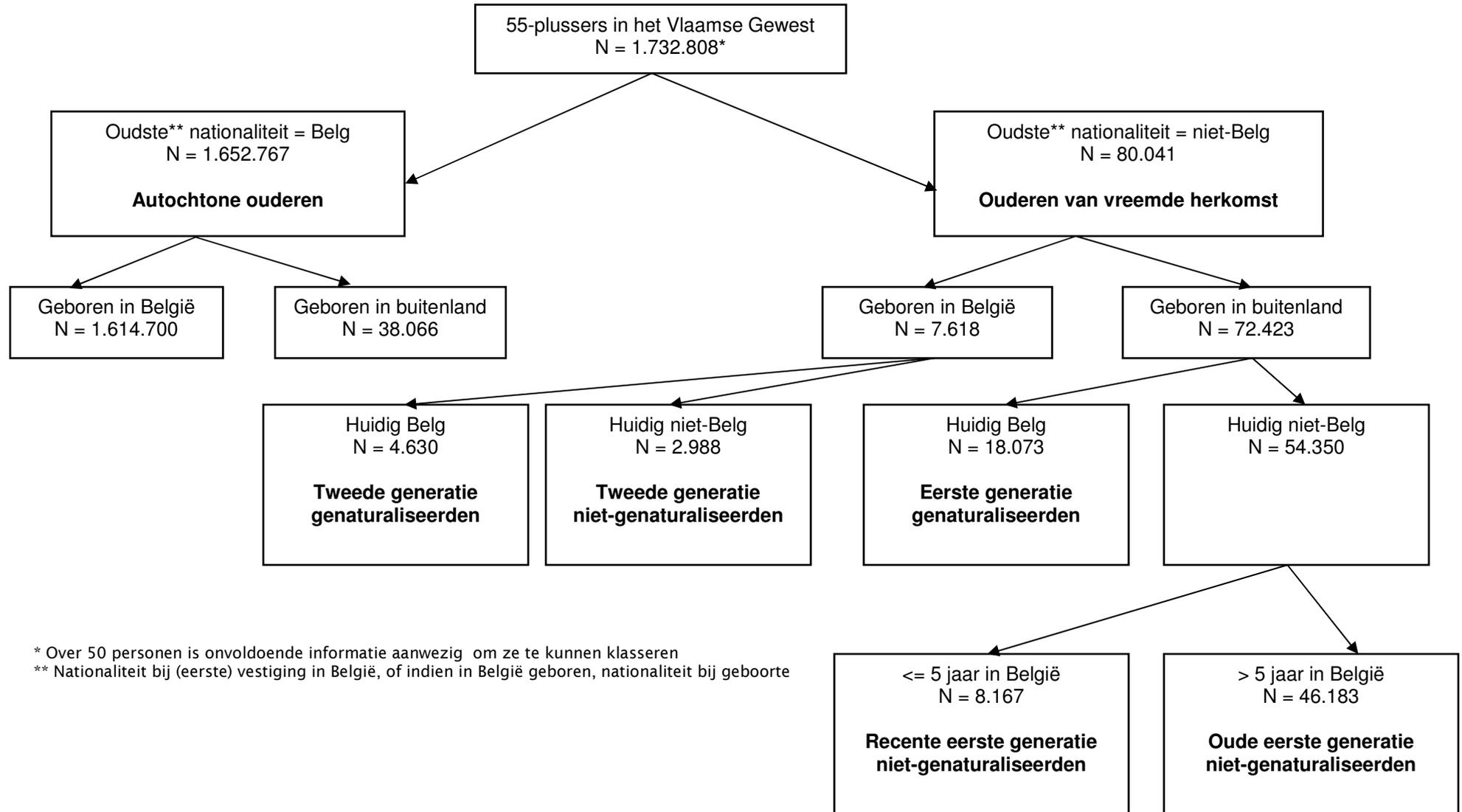
Negen op tien ouderen van vreemde herkomst zijn eerste generatie ouderen (tabel 6). Ouderen afkomstig uit Turkije en Noord-Afrika zijn uitsluitend geboren in het buitenland. Ruim één derde van de ouderen van Poolse herkomst zijn tweede generatie ouderen.

Bijna drie op tien 55-plussers van vreemde herkomst hebben de Belgische nationaliteit. Het gaat om 23% eerste generatie en 6% tweede generatie genaturaliseerde ouderen (tabel 6). Eén vierde van alle eerste generatie ouderen is genaturaliseerd tegenover 61% van de tweede generatie ouderen.

Eén op tien ouderen van vreemde herkomst migreerde vijf jaar geleden of nog recenter naar België (tabel 6). Zoals eerder vermeld, vindt men recente eerste generatie ouderen verhoudingsgewijs het minst onder de ouderen uit Zuid-Europa en Polen (3%). Van alle ouderen uit Turkije en Noord-Afrika verblijft 12% niet langer dan vijf jaar in België.

Vaak waren deze recente eerste generatie ouderen ten tijde van de migratie al 65 jaar of ouder, sommigen waren zelfs ouder dan 75 jaar (tabel 7). Bij de ouderen van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst en uit Zuid-Europa gaat het in meerderheid om vrouwen die hun partner in het thuisland hebben verloren (zie §2.3). Blijkbaar kwamen zij naar België om door hun kinderen te worden bijgestaan in hun oude dag (zie verder hoofdstuk 3).

Schema 1 Indeling van de ouderen in types aan de hand van geboorteland, oudste en huidige nationaliteit, en verblijfsduur in België
Vlaams Gewest, 1/1/2004**

* Over 50 personen is onvoldoende informatie aanwezig om ze te kunnen klasseren
 ** Nationaliteit bij (eerste) vestiging in België, of indien in België geboren, nationaliteit bij geboorte

Tabel 6 Types ouderen, naar herkomst (in %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	eerste generatie		tweede generatie		aantal (=100%)	% eerste generatie	% genaturaliseerd	
	niet genaturaliseerd	genaturaliseerd	niet genaturaliseerd	genaturaliseerd				
in België:								
	<=5 jaar		>5 jaar					
West-Europa	11,2	63,7	12,6	5,7	6,8	43.061	87,5	19,4
Zuid-Europa	3,1	75,6	16,3	1,8	3,2	13.286	95,0	19,5
Polen	3,2	10,4	50,5	1,5	34,5	1.853	64,1	84,9
Turkije	12,6	49,6	37,7	0,0	0,1	5.492	99,9	37,8
Noord-Afrika	12,0	41,3	46,6	0,0	0,0	7.372	99,9	46,6
andere westerse landen	14,3	41,0	30,6	5,5	8,6	3.943	85,9	39,2
andere niet-westerse landen	14,5	22,7	56,3	1,0	5,5	5.034	93,5	61,8
alle herkomstlanden	10,2	57,7	22,6	3,7	5,8	80.041	90,5	28,4

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Tabel 7 Aantal recente eerste generatie ouderen, naar leeftijd bij migratie, herkomst en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	totaal aantal recente eerste generatie ouderen (55 jaar en ouder in 2004)	aantal dat ten tijde van de migratie			
		65 jaar en ouder was		75 jaar en ouder was	
		mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
West-Europa	4.829	511	394	96	123
Zuid-Europa	412	57	89	22	32
Polen	62	2	8	0	3
Turkije	695	89	260	18	69
Noord-Afrika	896	102	346	16	74
andere westerse landen	576	50	62	15	16
andere niet-westerse landen	758	101	149	20	29
alle herkomstlanden	8.228	912	1.308	187	346

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

2.6. Verhouding mannen t.o.v. vrouwen

Voor alle 55-plussers in het Vlaamse Gewest bedraagt de masculiniteitindex 84, m.a.w. globaal genomen zijn er 84 mannen per 100 vrouwen. De index daalt met toenemende leeftijd: van 100 bij de 55- tot 64-jarigen, naar 88 bij de 65- tot 74-jarigen tot 60 bij de 75-plussers. Onder de 55- tot 64-jarigen zijn er dus evenveel mannen als vrouwen, onder de oudste ouderen is er een duidelijk overwicht van vrouwen wat samengaat met de hogere levensverwachting van vrouwen (www.statbel.fgov.be).

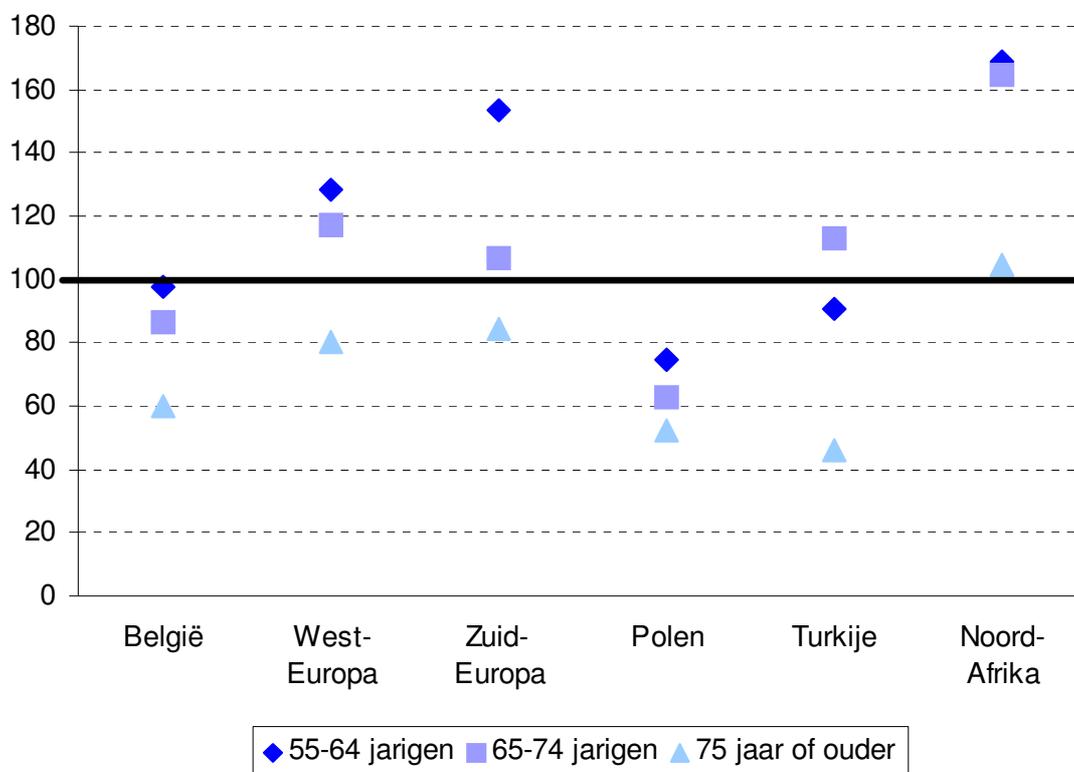
Voor alle ouderen van vreemde herkomst samen worden met stijgende leeftijd masculiniteitindexen van 130, 117 en 77 genoteerd. In vergelijking bedragen de indexen van de autochtone ouderen 98, 87 en 60. Er zijn dus ongeacht de leeftijd meer mannen t.o.v. 100 vrouwen in de groep ouderen van vreemde herkomst dan in de groep autochtone

ouderen. Bovendien zijn er meer mannen dan vrouwen (index >100) onder de 55- tot 74-jarigen van vreemde herkomst.

De masculiniteitindexen variëren naargelang de herkomst van de ouderen (figuur 8). Voor de ouderen uit West- en Zuid-Europa liggen de indexen hoger dan voor de autochtonen, en dit voor elke leeftijdsgroep. De hoogste waarden worden genoteerd voor de ouderen uit Noord-Afrika. Onder de 55- tot 74-jarigen van Noord-Afrikaanse herkomst zijn er 169 mannen per 100 vrouwen en zelfs onder de 75-plussers zijn er nog net iets meer mannen dan vrouwen. Ouderen afkomstig uit Polen vertonen voor alle leeftijdsgroepen lagere indexen dan de autochtonen, m.a.w. er zijn minder mannen per 100 vrouwen onder de ouderen uit Polen dan onder de autochtone ouderen. Hetzelfde geldt voor de 55- tot 64-jarigen maar vooral voor de 75-plussers uit Turkije.

Er zijn meerdere factoren die de masculiniteitindexen beïnvloeden. Zo is migratie (zeker arbeidsmigratie) vaak een mannelijke aangelegenheid. Na de migratie kan de huwelijkspartner al dan niet naar België migreren via gezinshereniging of de migrant kan huwen met een Belgische partner (die in de masculiniteitindex van de autochtonen terecht komt). Vooral bij oudere mannen uit Noord-Afrika is er vaak sprake van een onvolledige gezinshereniging omdat zij hun partner nooit lieten overkomen (Dagevos, 2001). Ook het soms grote leeftijdsverschil tussen de huwelijkspartners heeft een invloed. Oudere mannen uit Noord-Afrika hebben vaak veel jongere partners die de leeftijd van 55 jaar nog niet hebben bereikt. Het leeftijdsverschil tussen oudere mannen uit Turkije en hun echtgenotes is minder groot (Dagevos, 2001). Ten gevolge van het grote leeftijdsverschil tussen de partners verweeduwen vrouwen uit Noord-Afrika en Turkije op jongere leeftijd (zie §2.8). Eventuele verschillen in de levensverwachting van ouderen van vreemde herkomst en de autochtonen (geen gegevens voorhanden) kunnen eveneens de masculiniteitindexen beïnvloeden. Ook migratie van ouderen naar hun kinderen die in België wonen (zie §2.3) of remigratie naar het land van herkomst spelen een rol.

Figuur 8 Masculiniteitindex (aantal mannen per 100 vrouwen), naar herkomst en leeftijd Vlaams Gewest, 1/1/2004

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

2.7. Leeftijdsstructuur

In figuur 9 wordt de leeftijdspiramide van elke groep ouderen van vreemde herkomst (dikke lijnen, niet ingekleurd) vergeleken met de leeftijdsstructuur van de autochtone ouderen (grijs ingekleurd) en dit zowel voor mannen (links) als voor vrouwen (rechts). De piramides zijn gestandaardiseerd; ze zijn op een gelijke basis van 1.000 personen gezet waardoor ze onderling vergelijkbaar worden.

De leeftijdspiramide van de ganse groep ouderen van vreemde herkomst verschilt sterk van het 'autochtone model'. De ouderen van vreemde herkomst zijn globaal bekeken jonger dan de autochtone ouderen. De relatieve ondervertegenwoordiging van de oudste ouderen in de groep ouderen van vreemde herkomst wordt duidelijk geïllustreerd in figuur 9a.

De relatieve ondervertegenwoordiging van de oudste ouderen is het meest uitgesproken bij de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika (figuur 9e en 9f). Dit is minder uitgesproken bij de ouderen uit Zuid-Europa (figuur 9c) en West-Europa (figuur 9b). Bij de ouderen uit Polen is er eerder sprake van een relatieve oververtegenwoordiging van de oudste ouderen (figuur 9d).

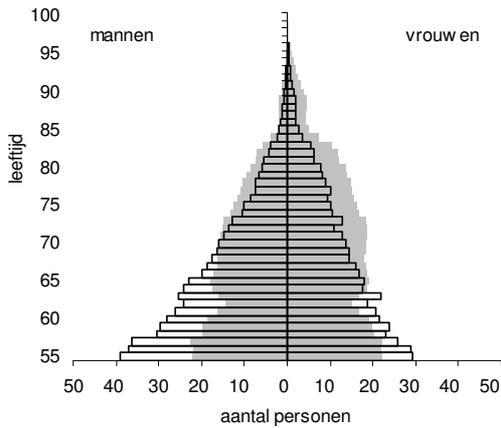
Een relatieve ondervertegenwoordiging van de oudste ouderen uit een vreemd herkomstland impliceert (ten gevolge van de standaardisering) een relatieve oververtegenwoordiging van de jongere ouderen uit het vreemde herkomstland, in vergelijking met de autochtone ouderen.

De huidige leeftijdsstructuur wordt vooral bepaald door het tijdstip van de migratie gecombineerd met de leeftijd op dat ogenblik. De huidige ouderen uit Turkije en Noord-Afrika zijn overwegend eerste generatie arbeidsmigranten die in de jaren zestig en tijdens de eerste helft van de jaren zeventig werden gerekruteerd en toen overwegend jonger waren dan 40 jaar (zie §2.3). Bijgevolg zijn ze momenteel bijna allemaal jonger dan 70 jaar (en zelfs jonger dan 65). Bij de ouderen uit Zuid-Europa komen 70-plussers verhoudingsgewijs meer voor dan bij de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika omdat zij (vooral de Italianen) als jonge arbeidsmigrant naar België kwamen vanaf de tweede helft van de jaren veertig. De Poolse migratiegolf dateert van de interbellumperiode zodat de toenmalige migranten en een groot deel van hun kinderen momenteel de leeftijd van 75 jaar zijn gepasseerd. Hetzelfde geldt voor heel wat ouderen afkomstig uit onze buurlanden.

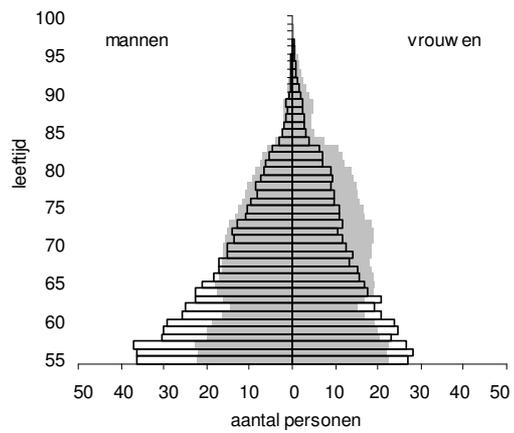
De leeftijdsstructuur wordt ook beïnvloed (maar wel in veel mindere mate) door de recente migratie van oudere ouderen van vreemde herkomst naar België via gezinshereniging met een zoon of dochter die in België verblijft. De invloed van deze factor is vermoedelijk gering (zie §2.3). Zo wordt ook de invloed van remigratie van oudere ouderen naar het land van herkomst gering geacht. Nauwkeurige cijfers over remigratie op hogere leeftijd zijn onbestaande. Uit kwalitatief onderzoek bij ouderen uit Turkije, Marokko, Zuid- en Oost-Europa blijkt echter dat de meeste ouderen van plan zijn in België te blijven wonen (Cuyvers & Kavs, 2001; Janssens & Timmerman, 2003; Mens en Ruimte, 2004b).

Figuur 9 Leefijdspiramides van ouderen van vreemde herkomst en van autochtone ouderen (op basis van 1.000 personen) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

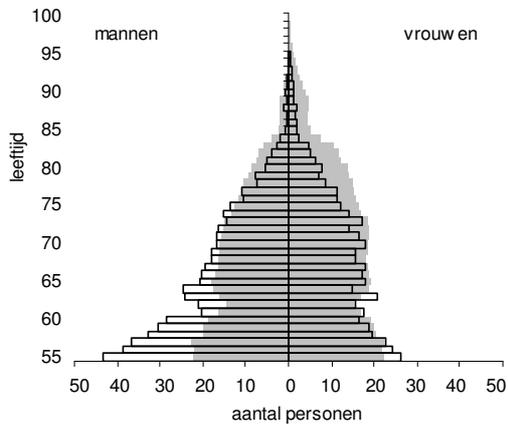
a. alle ouderen van vreemde herkomst versus autochtonen

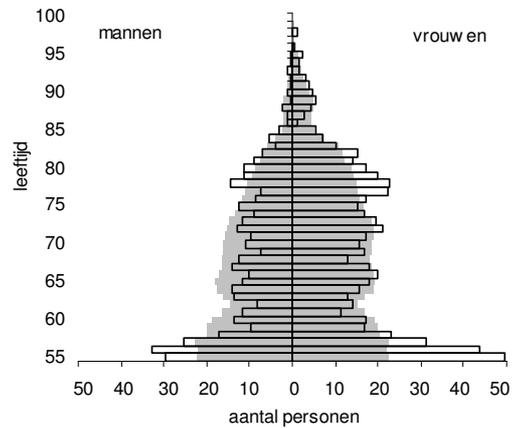
b. ouderen uit West-Europa versus autochtonen

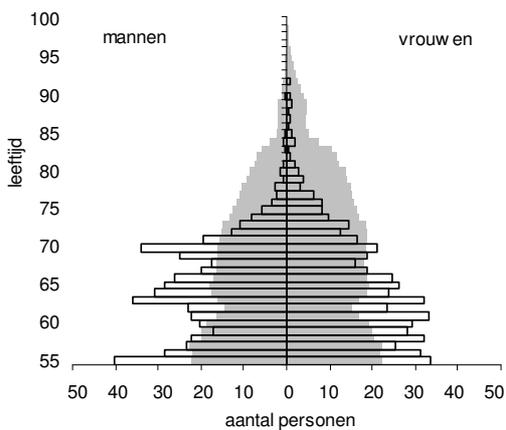
c. ouderen uit Zuid-Europa versus autochtonen

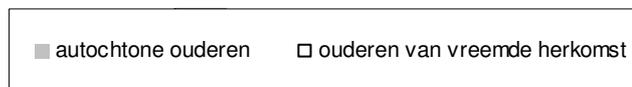
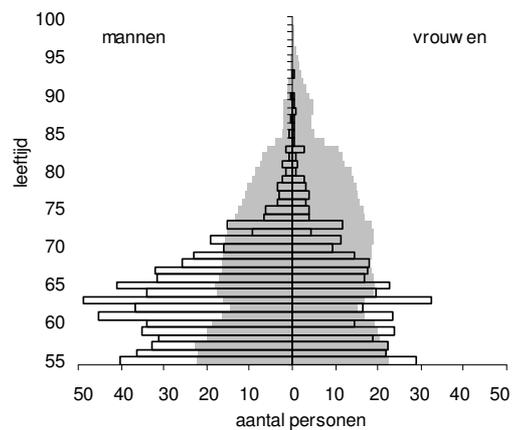
d. ouderen uit Polen versus autochtonen

e. ouderen uit Turkije versus autochtonen

f. ouderen uit Noord-Afrika versus autochtonen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

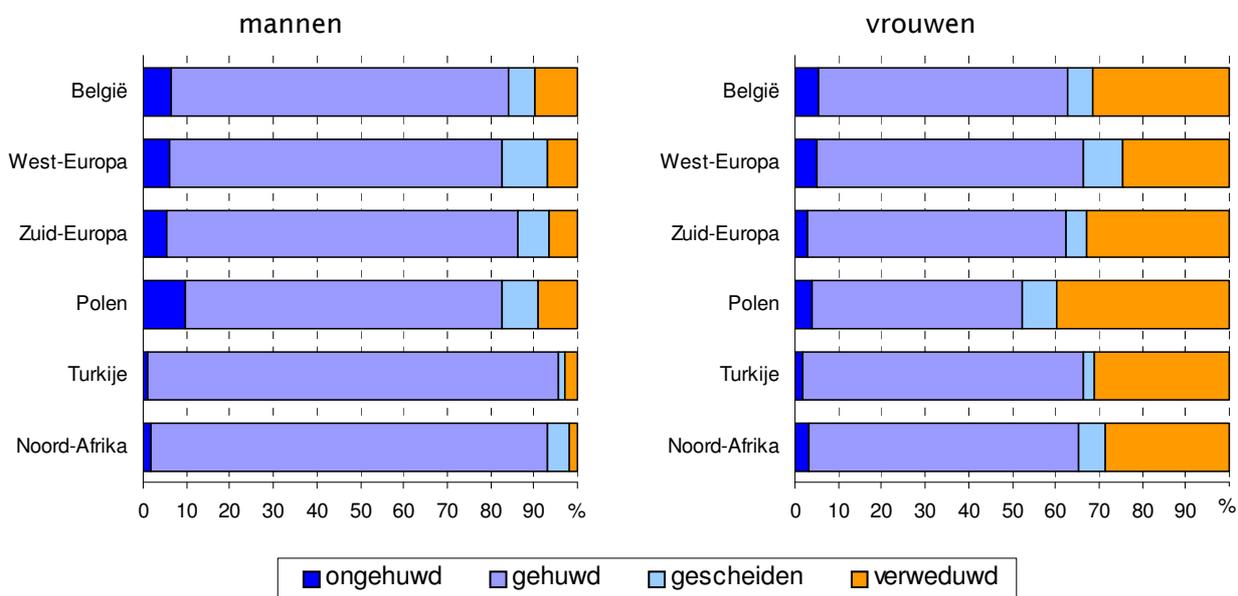
2.8. Burgerlijke staat

Gegevens over de burgerlijke staat betreffen de wettelijke situatie en niet de feitelijke toestand. Niet-gehuwd samenwonen of als gehuwden feitelijk gescheiden leven wordt niet genoteerd in het Rijksregister. In de volgende tabellen en figuren omvat de groep 'gescheiden personen' zowel de uit de echt gescheiden personen als de personen die gescheiden zijn van tafel en bed.

Van alle autochtone 55-plussers in het Vlaamse Gewest is in 2004 6% ongehuwd, 66% gehuwd, 6% gescheiden en 22% verweduwd. Er bestaat een duidelijk verschil tussen mannen en vrouwen: 78% van de oudere mannen is getrouwd versus 58% van de oudere vrouwen. Vrouwen zijn verhoudingsgewijs meer verweduwd (32% versus 10% mannen van 55 jaar en ouder). Een combinatie van factoren ligt aan de basis van dit genderverschil. Vooreerst is er de differentiële levensverwachting. Vrouwen hebben bij de geboorte uitzicht op een levensduur van bijna 83 jaar terwijl het gemiddeld mannenleven ruim vijf jaar korter is (www.statbel.fgov.be). Bovendien leven vrouwen niet alleen langer dan mannen maar hebben zij meestal een partner die enkele jaren ouder is (Lodewijckx, 1999; Bartiaux & Wattelar, 2002). Dit gegeven, gecombineerd met de hogere levensverwachting voor vrouwen, leidt ertoe dat meer vrouwen hun partner verliezen dan mannen. Daar komt nog bij dat verweduwde mannen vaker met een nieuwe, jongere partner verder leven dan verweduwde vrouwen (Corijn, 2005; Eurostat, 1999). Hier spelen, net zoals bij het leeftijdsverschil tussen partners, de relatiecultuur en de patronen van sociale integratie van mannen en vrouwen een rol.

Figuur 10 toont de burgerlijke staat van de autochtone ouderen en van de ouderen van vreemde herkomst, voor mannen en vrouwen afzonderlijk. Er bestaan verschillen naar burgerlijke staat tussen de autochtonen en de ouderen van vreemde herkomst en bovendien tussen de onderscheiden (groepen van) herkomstlanden. Het meest in het oog springend is het hoge aandeel gehuwde mannen van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst en het hoge aandeel verweduwde Poolse vrouwen.

Figuur 10 Ouderen naar burgerlijke staat, naar herkomst en geslacht (in %)
Vlaams Gewest, 1/1/2004

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Het aandeel ongehuwde, gehuwde, gescheiden en verweduwde personen wordt beïnvloed door de leeftijdsstructuur van de bevolking. Naarmate de leeftijd toeneemt, wordt het aandeel weduwen en weduwnaars belangrijker (tabel B2 in bijlage). Zo is 3% van de 55- tot 64-jarige mannen en 10% van de vrouwen van die leeftijd verweduwd tegenover respectievelijk 24% en 61% van de 75-plussers.

Uit paragraaf 2.7 blijkt dat de leeftijdspiramides van de ouderen van vreemde herkomst verschillen van die van de autochtonen. De waargenomen verschillen in samenstelling naar burgerlijke staat tussen de onderscheiden herkomstgroepen houden hiermee ook verband. Zo kan bijvoorbeeld worden verwacht dat wanneer er onder de autochtone bevolking verhoudingsgewijs veel meer oudste ouderen voorkomen dan bij de ouderen van vreemde herkomst, er dan ook bij de autochtonen verhoudingsgewijs meer weduwen en weduwnaars zijn dan bij de ouderen van vreemde herkomst. Er worden vergelijkende indexen opgesteld die dit leeftijdseffect omzeilen¹. Als referentiegroep worden de autochtone ouderen gebruikt. Een index groter dan 1 voor bijvoorbeeld gehuwden bij mannen van Turkse herkomst, betekent een oververtegenwoordiging van gehuwden onder Turkse mannen in vergelijking met de autochtone mannen. Bij een index kleiner dan 1 is er sprake van een ondervertegenwoordiging in vergelijking met de autochtone ouderen.

Figuur 11 toont de vergelijkende indexcijfers voor de vier categorieën van burgerlijke staat, voor mannen en vrouwen afzonderlijk en voor de verschillende (groepen van) herkomstlanden. Globaal bekeken zijn de verschillen in de samenstelling naar burgerlijke staat tussen de ouderen van vreemde herkomst en de autochtonen groter bij de vrouwen dan bij de mannen. Een tweede vaststelling is dat het grootste verschil bestaat tussen de autochtonen en de ouderen van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst. Dit geldt zowel voor de mannen als voor de vrouwen.

Bij Turkse en in mindere mate bij Noord-Afrikaanse ouderen zijn ongehuwde en gescheiden mannen en vrouwen ondervertegenwoordigd. Echtscheiding komt in die herkomstlanden veel minder voor dan in West-Europa. Bij mannen uit die herkomstlanden is er een oververtegenwoordiging van gehuwden en een ondervertegenwoordiging van weduwnaars. Voor de vrouwen uit die herkomstlanden noteren we een oververtegenwoordiging van weduwen. Dit hangt onder meer samen met het grote leeftijdsverschil tussen de huwelijkspartners (Dagevos, 2001). Maar ook andere factoren kunnen mee verantwoordelijk zijn voor de waargenomen verschillen zoals de immigratie van (hoog)bejaarde ouders (vooral verweduwde moeders) naar een kind dat in België verblijft (zie §2.3), polygamie en eventuele verschillen in mortaliteit tussen autochtone mannen en mannen van vreemde herkomst.

Bij mannen uit Polen is er een oververtegenwoordiging van ongehuwden en gescheidenen. Bij vrouwen uit Polen is er eveneens sprake van een oververtegenwoordiging van gescheidenen en van weduwen, terwijl ongehuwden en gehuwden ondervertegenwoordigd zijn in vergelijking met de autochtone vrouwen.

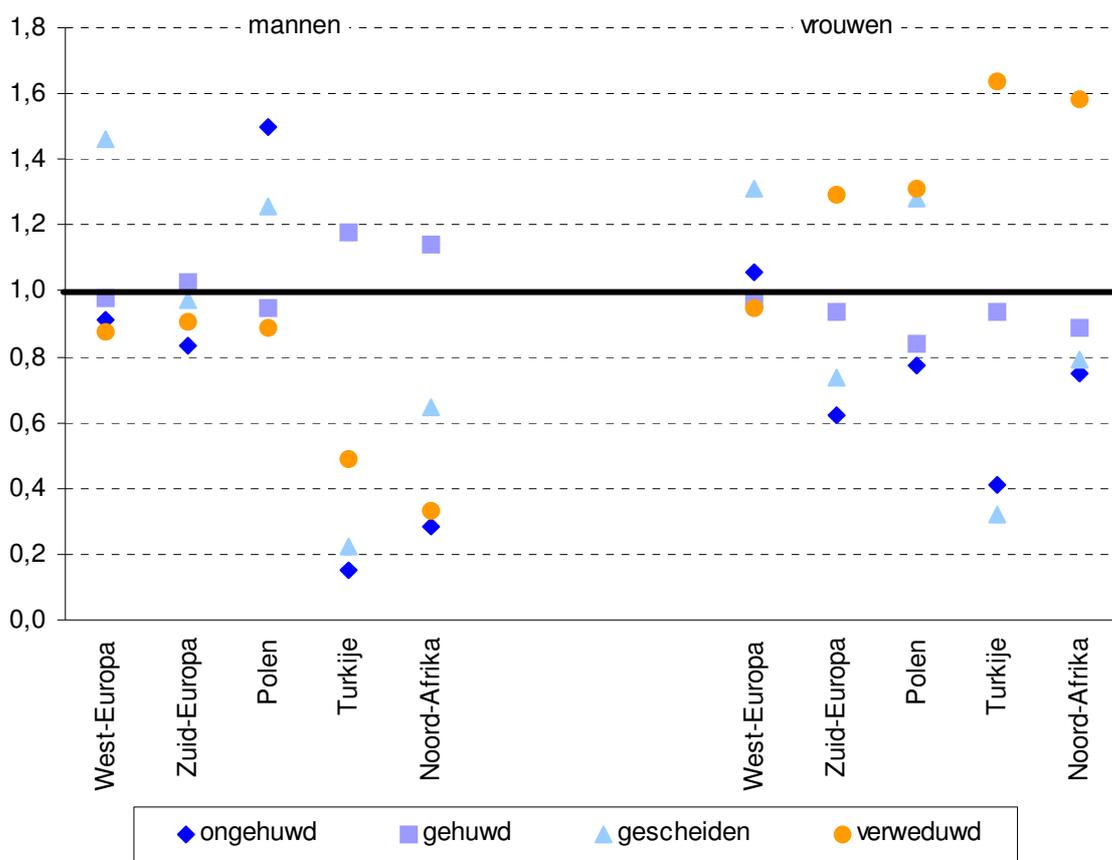
Voor de ouderen uit Zuid-Europa zijn de afwijkingen groter onder de vrouwen dan onder de mannen. Er is een ondervertegenwoordiging van ongehuwde mannen maar vooral van ongehuwde vrouwen. Gescheiden vrouwen zijn ondervertegenwoordigd, verweduwde vrouwen zijn oververtegenwoordigd.

Bij de ouderen uit West-Europa is er vooral een sterke oververtegenwoordiging van gescheiden mannen en vrouwen merkbaar.

---

¹ Op basis van de autochtone ouderen berekenen we voor elke 1-jaarlijkse leeftijdsgroep, en voor mannen en vrouwen apart, de referentieproporties van ongehuwden, gehuwden, gescheidenen en verweduwd. Voor elk groep ouderen van vreemde herkomst worden de waargenomen aantallen personen in elke 1-jaarlijkse leeftijdsgroep, en voor mannen en vrouwen apart, vermenigvuldigd met deze referentieproporties. Op die manier wordt het verwachte aantal personen voor elke burgerlijke staat categorie berekend. Het indexcijfer wordt berekend door het geobserveerde aantal personen te delen door het verwachte aantal.

Figuur 11 Indexcijfers voor burgerlijke staat, naar geslacht. Vergelijking van ouderen van vreemde herkomst met autochtone ouderen - Vlaams Gewest, 1/1/2004

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

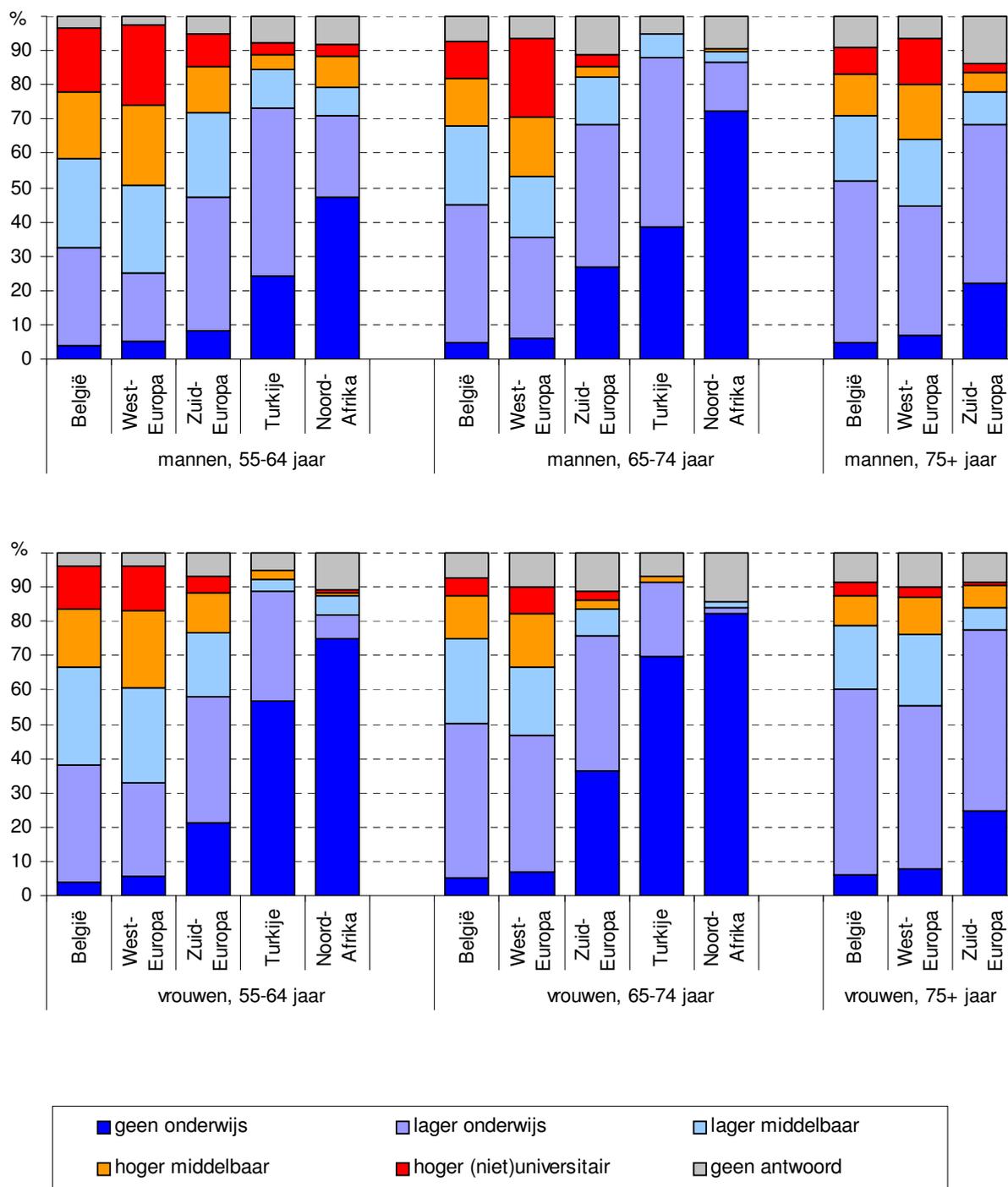
2.9. Opleiding

Figuur 12 is gebaseerd op de SEE2001 en geeft het opleidingsniveau van ouderen die in private huishoudens wonen (zie §1.4). Het aantal 75-plussers uit Turkije en Noord-Afrika en het aantal ouderen uit Polen is te klein in de 10%-steekproef om deze groepen in de analyse te kunnen opnemen.

Uit onderzoek in Vlaanderen (Surkyn & Reniers, 1997) en in Nederland (Schellingerhout, 2004a) blijkt dat het opleidingsniveau van personen uit Turkije en Noord-Afrika laag is. Dit wordt bevestigd voor de 55-plussers. Heel wat ouderen uit Turkije en vooral uit Noord-Afrika hebben zoals hun leeftijdsgenoten in het land van herkomst helemaal geen school gelopen. Dit geldt bijvoorbeeld voor meer dan zeven op tien 65- tot 74-jarige mannen uit Noord-Afrika. De oudere vrouwen uit Turkije en Noord-Afrika hebben nog minder dan de mannen school gelopen.

Ook bij de ouderen uit Zuid-Europa is het opleidingsniveau lager dan bij de autochtone ouderen maar zij zijn in elk geval meer opgeleid dan de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika. De ouderen uit West-Europa, vooral de mannen, zijn hoger opgeleid dan de autochtone ouderen. Zij hebben verhoudingsgewijs minder uitsluitend lager onderwijs en meer hoger middelbaar of hoger onderwijs gevolgd.

Figuur 12 Ouderen en opleidingsniveau, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %) Vlaams Gewest, 2001

Bron: SVR-bewerking van de Sociaal-Economische Enquête 2001 (10%-steekproef)

2.10. Gezondheid

Meerdere (vooral kwalitatieve) studies rapporteren over een in het algemeen slechtere gezondheid van personen uit Noord-Afrika, Turkije en Zuid-Europa in vergelijking met de autochtonen (Janssens & Timmerman, 2003; Levecque e.a., 2006; Schellingerhout, 2004b). Oudere mannen van vreemde herkomst worden meer geconfronteerd met beroepsziekten omdat zij vaker te werk gesteld waren in zware en ongezonde sectoren. Zowel mannen als vrouwen van vreemde herkomst vertonen daarnaast meer psychosomatische klachten ten gevolge van stress die voortkomt uit de migratie-ervaring en het terugkeerdilemma. Zij worden op jongere leeftijd geconfronteerd met ouderdomsaandoeningen dan de autochtonen. Een deel van de verschillen in gezondheid hebben ook te maken met verschillen in levensstijl, voedingsgewoonten en culturele factoren.

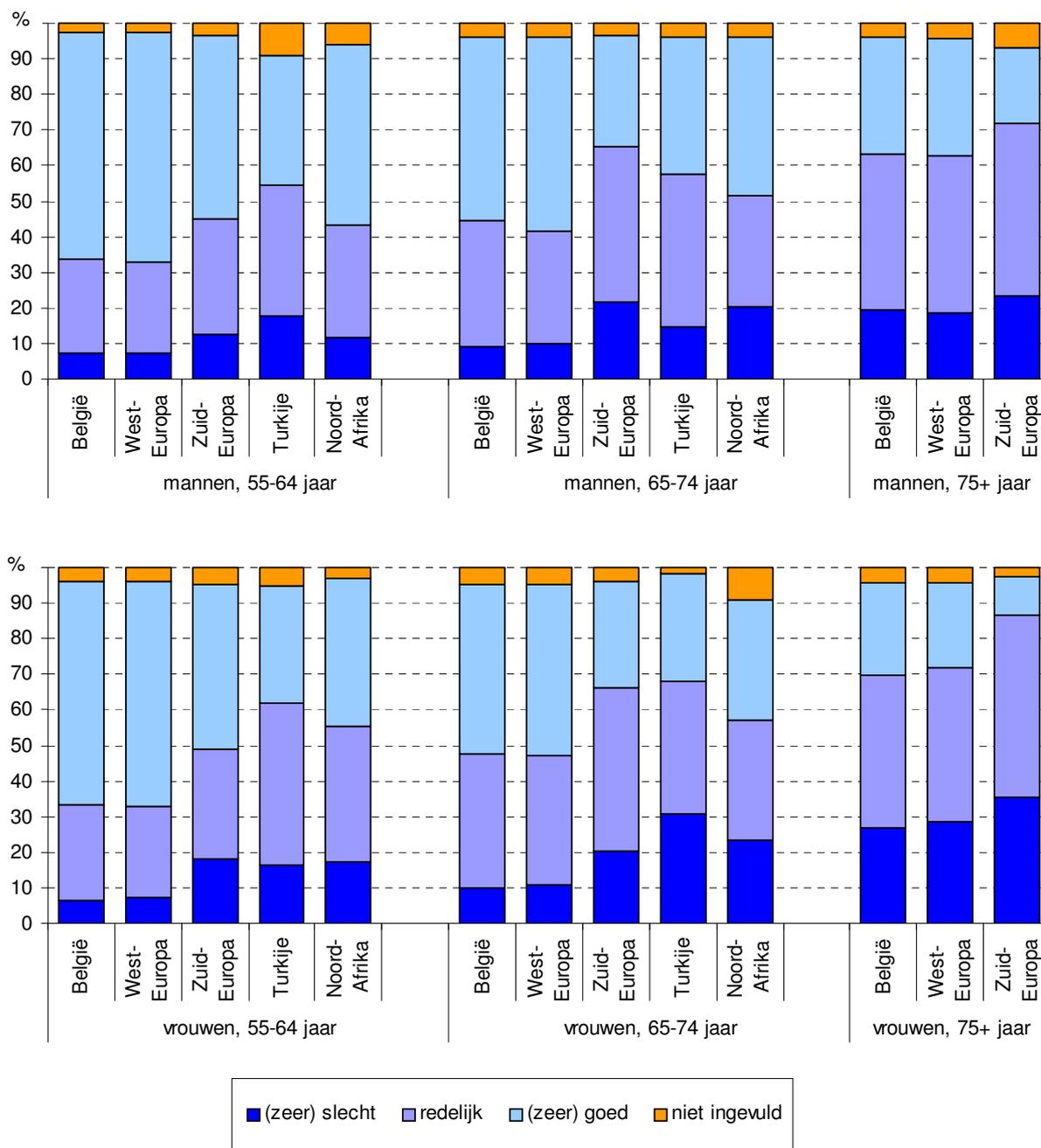
De SEE2001 peilt naar de ervaren gezondheid. Hoe denken de personen zelf over hun gezondheidstoestand? Ervaren gezondheid kan worden beschouwd als een globale maatstaf die zowel fysieke, sociale als emotionele aspecten van gezondheid omvat. De notie 'ervaren' verwijst naar het feit dat het gaat om een persoonlijke, gevoelsmatige evaluatie en niet om een systematische cognitieve analyse van de gezondheid. Een tweede benadering van de gezondheidstoestand werd bereikt door de personen te vragen of ze last hebben van een handicap, een aandoening of een langdurige ziekte, en of zij hierdoor niet of zelden, af en toe of voortdurend belemmerd zijn in hun dagelijkse bezigheden (Deboosere e.a., 2006).

Aangezien de 10%-steekproef uit de SEE2001 enkel ouderen uit private huishoudens bevat, wordt de gezondheid in ieder geval te positief geschat. Bovendien wonen ouderen uit Turkije en Noord-Afrika nauwelijks collectief, terwijl een vrij aanzienlijk deel van de autochtone oudste ouderen juist wel collectief woont (zie §3.1). Dit vertekent zeker de gezondheidsverschillen tussen de ouderen van vreemde herkomst en de autochtone ouderen. Daarom zijn in figuren 13 en 14 de gegevens uit de SEE2001 aangepast door rekening te houden met het aandeel personen dat collectief woont. Daarbij wordt verondersteld dat alle personen die collectief wonen, hun gezondheid als slecht ervaren en belemmerd zijn in hun dagelijkse bezigheden. Ook in deze figuren zijn 75-plussers uit Turkije en Noord-Afrika en ouderen uit Polen niet opgenomen wegens te kleine aantallen in de steekproef.

Figuur 13 bevestigt de bevindingen uit kwalitatief onderzoek. Ouderen uit Noord-Afrika, Turkije en Zuid-Europa omschrijven de eigen gezondheid verhoudingsgewijs meer als (zeer) slecht tot redelijk. Zo ervaart bijvoorbeeld één op tien 65- tot 74-jarige autochtone mannen de gezondheid als (zeer) slecht tegenover twee op tien mannen van die leeftijd uit Noord-Afrika en Zuid-Europa. Bij de mannen van 75 jaar en ouder zijn er geen significante verschillen tussen de autochtonen en de personen afkomstig uit Zuid-Europa. Er zijn ook geen significante verschillen tussen autochtone ouderen en ouderen afkomstig uit West-Europa.

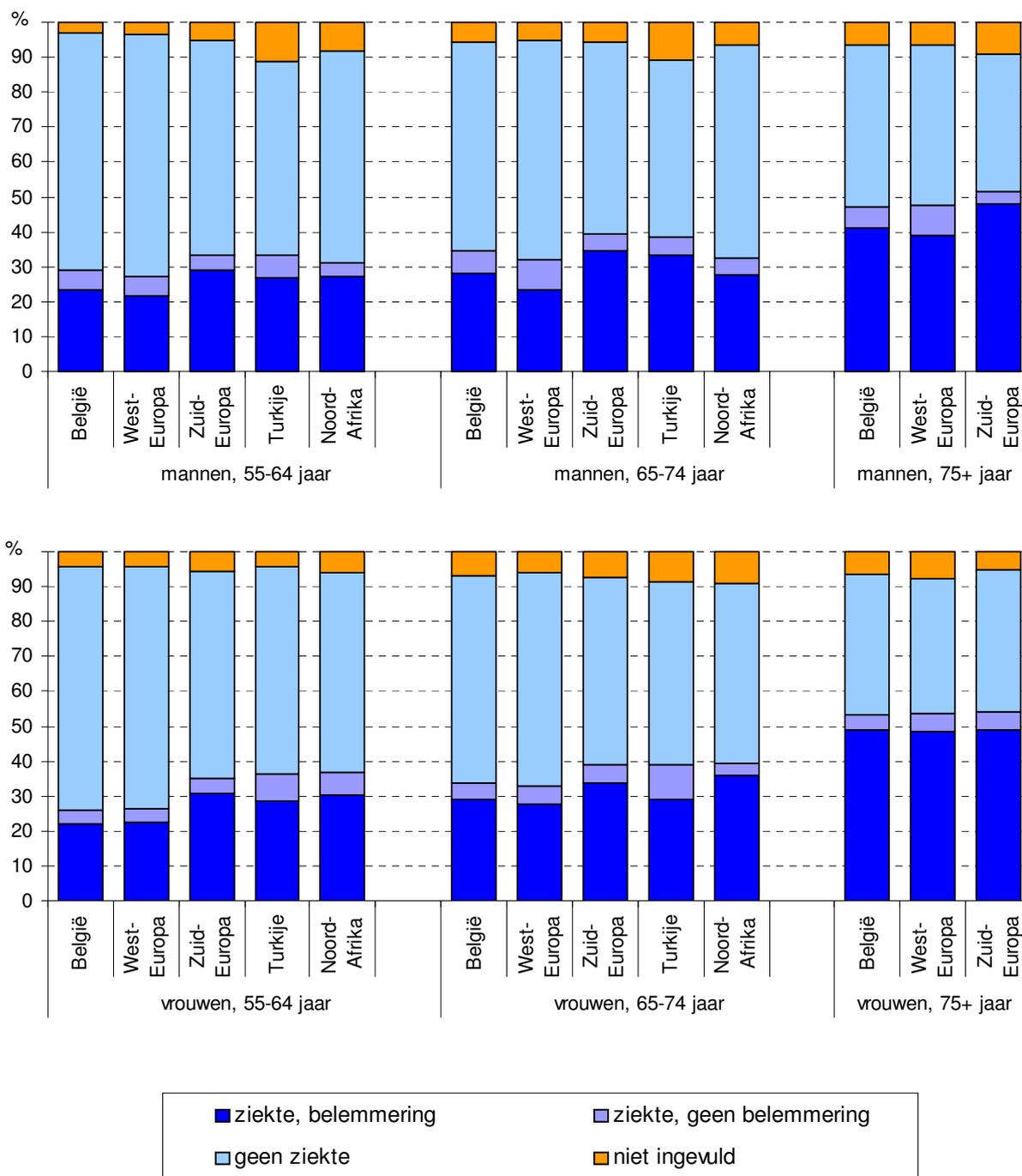
Verschillen in lichamelijke beperkingen naar herkomst van de ouderen zijn reëel maar ze zijn minder uitgesproken dan de verschillen in gepercipieerde gezondheid. Ouderen uit Noord-Afrika, Turkije en Zuid-Europa hebben iets vaker last van een handicap, een aandoening of een langdurige ziekte en worden er iets vaker dagelijks door belemmerd dan de autochtone ouderen of de ouderen uit West-Europa (figuur 14). Bij de vrouwen van 75 jaar en ouder worden er geen significante verschillen naar herkomst waargenomen.

Figuur 13 Ouderen en ervaren gezondheid, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %) Vlaams Gewest, 2001

Bron: SVR-bewerking van de Sociaal-Economische Enquête 2001 (10%-steekproef)

Figuur 14 Ouderen en lichamelijke beperkingen, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %) Vlaams Gewest, 2001

Bron: SVR-bewerking van de Sociaal-Economische Enquête 2001 (10%-steekproef)

2.11. Woonplaats

Ouderen van vreemde herkomst wonen niet gelijkmatig verspreid over het Vlaamse Gewest. Kaarten 1 tot en met 4 geven per gemeente het aandeel ouderen van vreemde herkomst ten opzichte van de ganse groep ouderen weer. Er worden vijf klassen onderscheiden. De indeling in klassen op de kaart van de ouderen uit West-Europa verschilt van de indeling op kaarten 2, 3 en 4. Hoe donkerder de gemeente is ingekleurd, des te hoger is het aandeel ouderen van vreemde herkomst. De kaarten geven ook een idee van het aantal ouderen van vreemde herkomst dat in elke gemeente woont. Hoe hoger het balkje in een gemeente, des te meer personen van vreemde herkomst er wonen. Indien er minder dan tien personen van vreemde herkomst in een gemeente wonen, wordt er geen balkje getoond. Op de website van de Studiedienst van de Vlaamse Regering zijn de aantallen ouderen per gemeente, opgesplitst naar herkomst, leeftijd en geslacht, terug te vinden (<http://aps.vlaanderen.be>).

Ouderen van Nederlandse herkomst leven vaak in de grensstreek met Nederland en ouderen uit Frankrijk in de grensstreek met dit land (kaart 1). Lanaken bijvoorbeeld telt 1.542 55-plussers uit Nederland; zij maken bijna een vierde uit van de totale groep 55-plussers. Ook in Hoogstraten en in Ravels is meer dan een kwart van alle ouderen van Nederlandse herkomst. In Antwerpen wonen 4.076 oudere personen uit West-Europa; het gaat om 3% van alle ouderen. Behalve in de grensstreken worden er hogere aandelen gevonden in de kuststreek en in de Brusselse Rand.

Genk telt het hoogste aantal ouderen uit Zuid-Europa: 2.747 personen die 17% van alle ouderen uitmaken (kaart 2). In Maasmechelen gaat het om 1.384 personen en 16%, in Antwerpen om 1.657 ouderen maar slechts 1%. Ook in de Brusselse Rand worden hoge aandelen opgetekend.

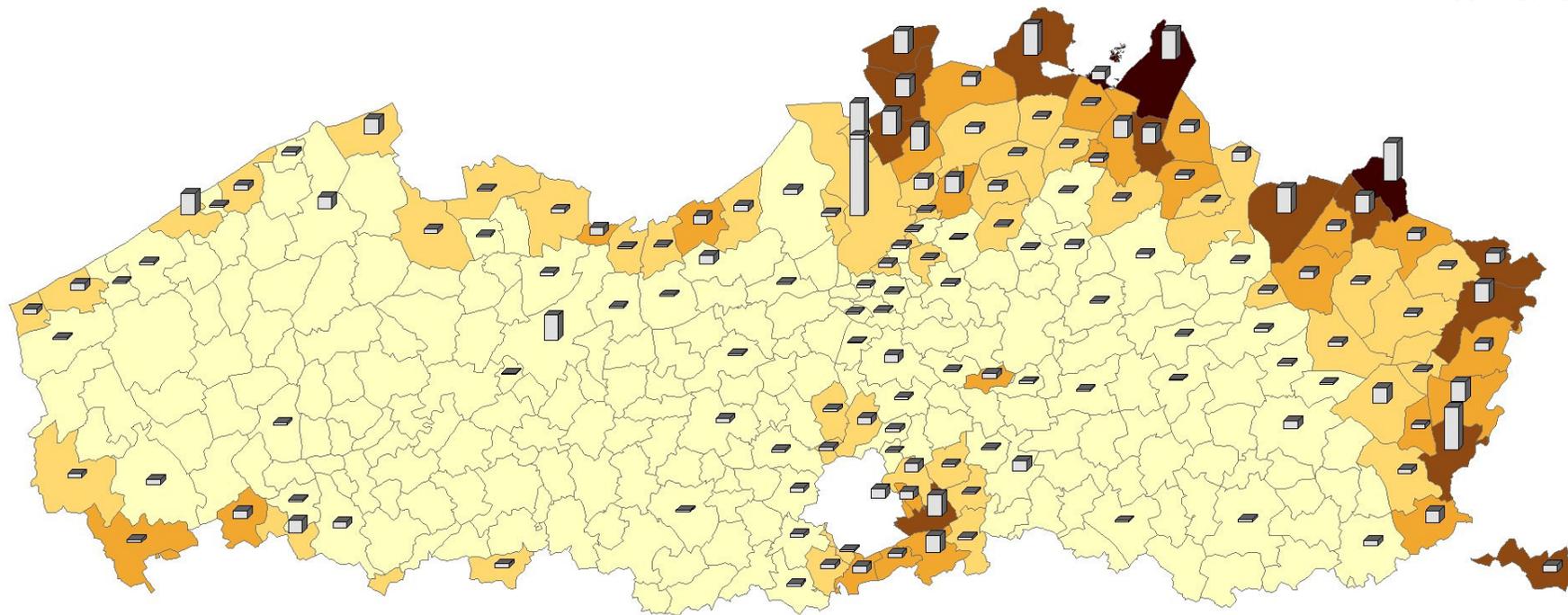
Het aantal ouderen uit Polen is in bijna alle gemeenten bijzonder klein (minder dan 35 personen). Uitzonderingen zijn Genk (707 ouderen, 4%), Antwerpen (193 ouderen, 0,1%), Maasmechelen (170 ouderen, 4%) en Beringen (106 ouderen, 1%).

De hoogste aandelen ouderen uit Turkije vindt men in Limburg: Heusden-Zolder (8%), Genk en Beringen (4%) (kaart 3). De hoogste aantallen ouderen uit Turkije echter vindt men in Gent (1.110 personen, 2%) en in Antwerpen (827 personen, 0,6%).

De hoogste aantallen ouderen uit Noord-Afrika treft men aan in Antwerpen (2.837 personen), waar ze 2% van alle ouderen vertegenwoordigen (kaart 4). Ook in Mechelen maken zij 2% van de ouderen uit (475 personen). In Gent wonen 454 ouderen uit Noord-Afrika; het gaat om minder dan 1% van alle 55-plussers.

Kaart 1 Aantal en aandeel ouderen afkomstig uit West-Europa, per gemeente - Vlaams Gewest, 1/1/2004

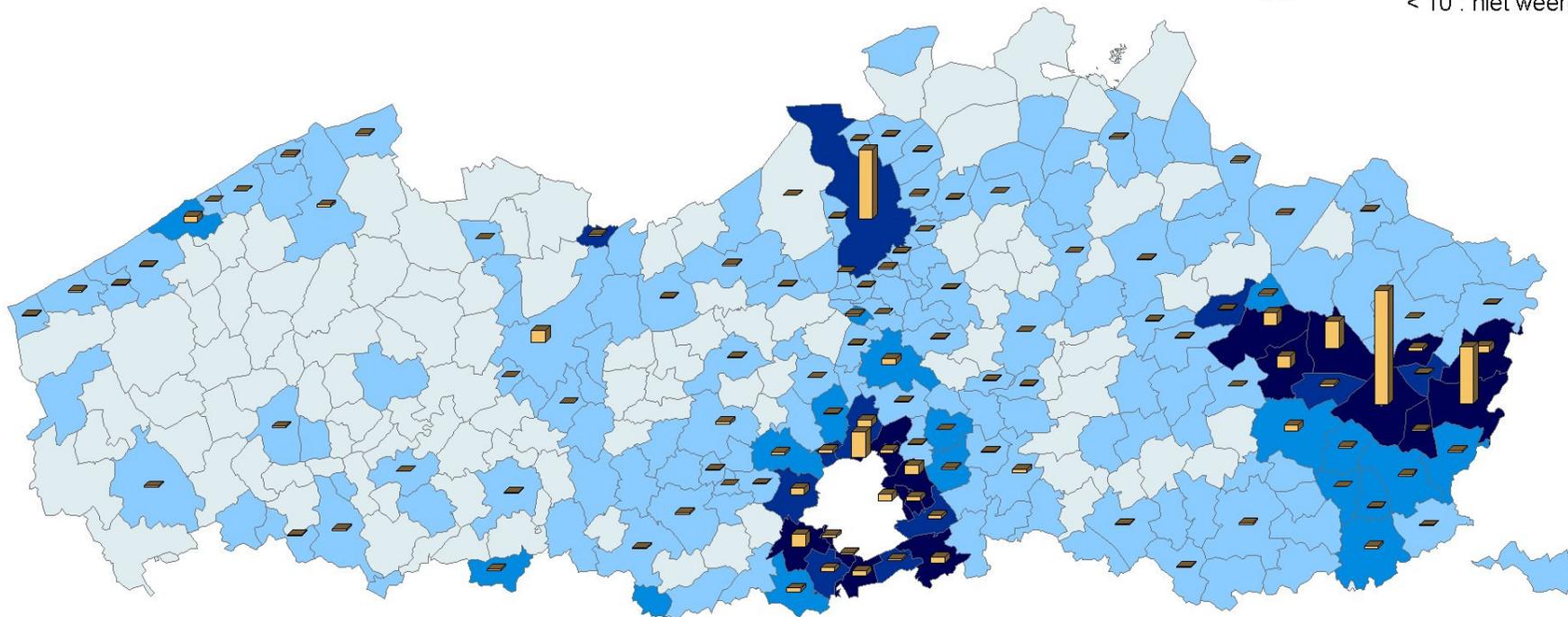
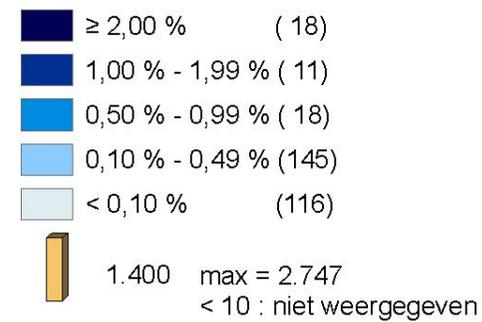
55-plussers herkomst West-Europa

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

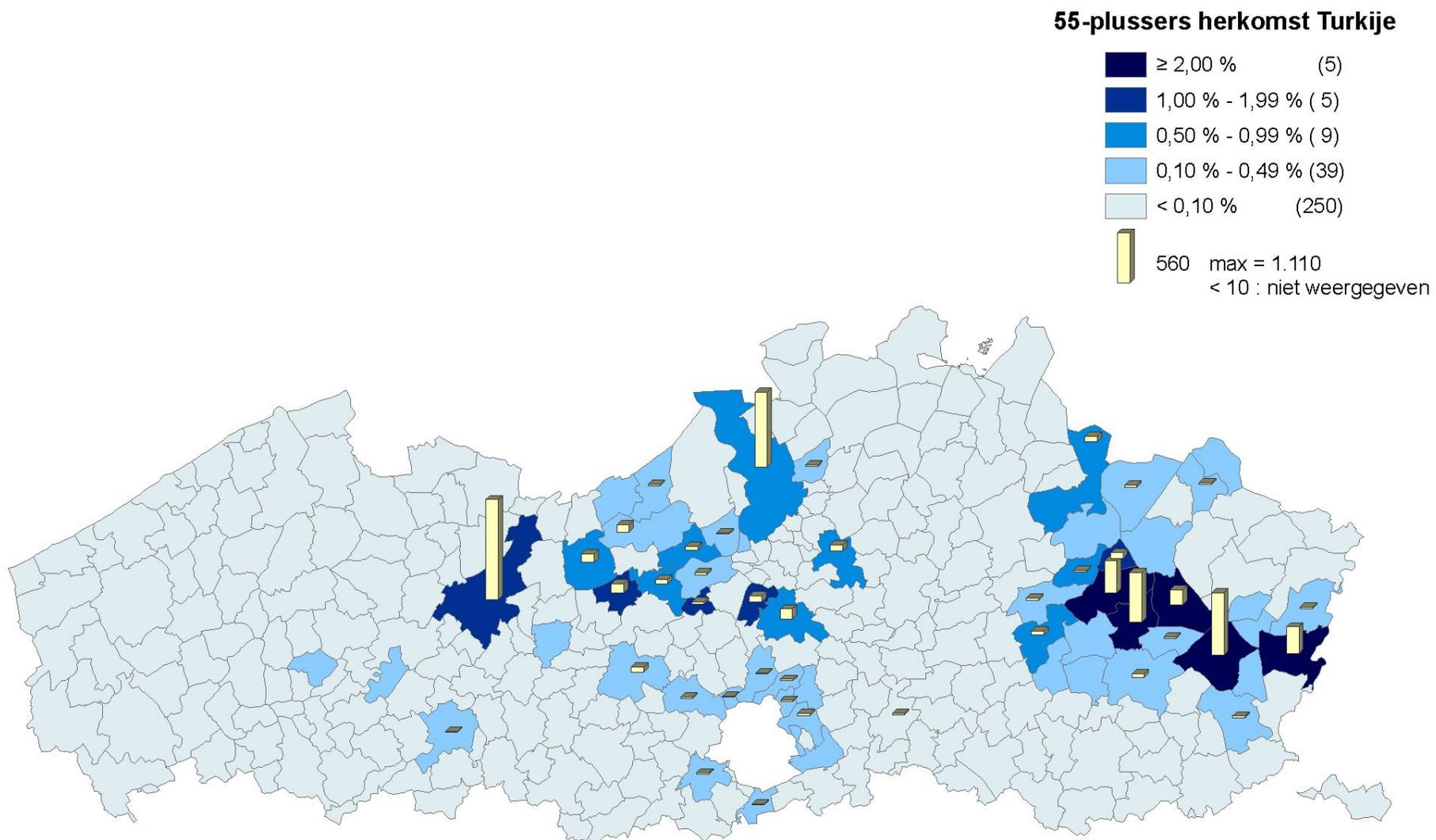
Kaart 2 Aantal en aandeel ouderen afkomstig uit Zuid-Europa, per gemeente - Vlaams Gewest, 1/1/2004

55-plussers herkomst Zuid-Europa

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

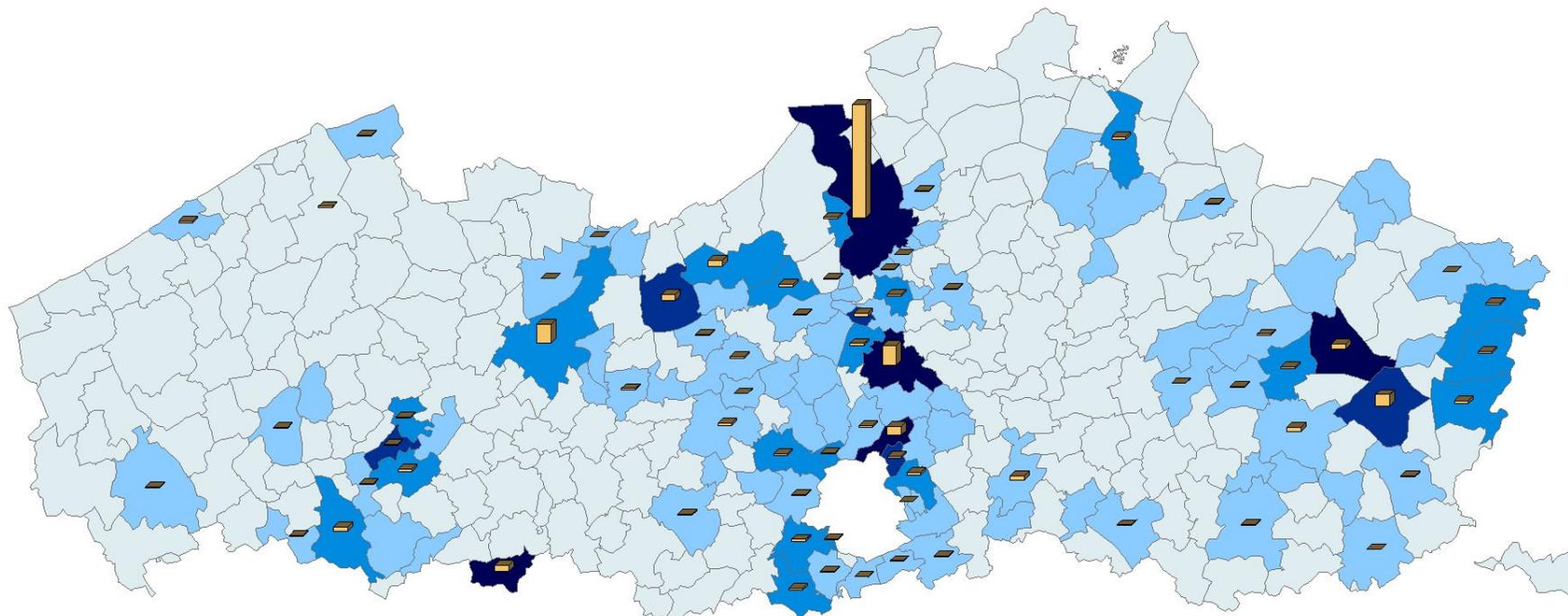
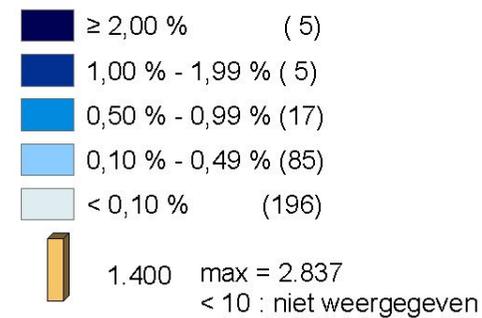
Kaart 3 Aantal en aandeel ouderen afkomstig uit Turkije, per gemeente - Vlaams Gewest, 1/1/2004

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Kaart 4 Aantal en aandeel ouderen afkomstig uit Noord-Afrika, per gemeente - Vlaams Gewest, 1/1/2004

55-plussers herkomst Noord-Afrika

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

2.12. Temporele veranderingen in het aantal ouderen van vreemde herkomst

2.12.1. Periode 1991-2004

Een vergelijking van de gegevens uit de Volkstelling van 1991 met de Rijksregistergegevens uit 2004 geeft een idee van de verandering in het aantal ouderen van vreemde herkomst. Die verandering kan enkel worden beschreven voor de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika. In ons gegevensbestand van de volkstelling van 1991 is immers enkel het kenmerk 'huidige nationaliteit' aanwezig. Uit figuur 7 kan worden afgeleid dat de cohorten uit Turkije en Noord-Afrika die in 1991 55 jaar of ouder waren, pas vanaf de tweede helft van de jaren negentig zijn genaturaliseerd. In 1991 kon de herkomst van ouderen uit Turkije en Noord-Afrika bijgevolg nog worden achterhaald via het kenmerk 'huidige nationaliteit'. Dit geldt niet voor de andere groepen ouderen van vreemde herkomst. Hun aantallen worden in de volkstelling van 1991 onderschat omdat een (aanzienlijk) deel van hen op dat ogenblik al de Belgische nationaliteit bezat.

In 1991 was in het Vlaamse Gewest het aantal ouderen uit Turkije en Noord-Afrika geringer dan in 2004 (tabel 8). Tijdens de jaren negentig verviervoudigde het aantal ouderen van Noord-Afrikaanse herkomst en verdrievoudigde het aantal ouderen uit Turkije. In 1991 was het aantal 75-plussers bijzonder klein. Zij maakten toen net geen 2% van de 55-plussers uit Turkije en Noord-Afrika uit. In 2004 bedraagt het aandeel 75-plussers binnen de groep ouderen uit Turkije 6%, voor de ouderen uit Noord-Afrika is het aandeel toegenomen tot 5%.

Uit tabel 8 blijkt eveneens dat de verhouding mannen t.o.v. vrouwen wijzigde in de voorbije jaren. In 1991 was bijvoorbeeld 39% van alle ouderen uit Turkije een vrouw; in 2004 is dit aandeel gestegen tot 51%.

Tabel 8 Aantal en aandeel ouderen van vreemde herkomst in 1991 en 2004, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest

	55-64 jaar		65-74 jaar		75 jaar en ouder		55 jaar en ouder	
	1991	2004	1991	2004	1991	2004	1991	2004
Turkije								
mannen	954	1.451	44	1.112	9	109	1.007	2.672
vrouwen	559	1.603	70	982	20	237	649	2.822
totaal	1.513	3.054	114	2.094	29	346	1.656	5.494
Noord-Afrika								
mannen	1.143	2.762	134	1.621	13	201	1.290	4.584
vrouwen	363	1.638	34	961	16	192	413	2.791
totaal	1.506	4.400	168	2.582	29	393	1.703	7.375
Turkije								
mannen	63,1	47,5	38,6	53,1	--	31,5	60,8	48,6
vrouwen	36,9	52,5	61,4	46,9	--	68,5	39,2	51,4
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	--	100,0	100,0	100,0
Noord-Afrika								
mannen	75,9	62,8	79,8	62,8	--	51,1	75,7	62,2
vrouwen	24,1	37,2	20,2	37,2	--	48,9	24,3	37,8
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	--	100,0	100,0	100,0

Bronnen: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand (2004) en van de Volkstelling 1991

2.12.2. Periode 2005-2020

Op basis van de leeftijdsverdelingen in 2004 kan voor de komende jaren een verdere stijging van het aantal ouderen van vreemde herkomst worden voorzien. Er bestaan geen officiële vooruitberekeningen van het aantal ouderen van vreemde herkomst op het niveau van het Vlaamse Gewest, noch voor België. Ook wij wagen er ons momenteel niet aan wegens het ontbreken van zowel degelijk gefundeerde hypothesen omtrent migratie en sterfte als van kennis van de startpopulatie voor de projecties, die dient te worden gebaseerd op de nationaliteit bij geboorte.

Cuyvers en Kavs (2001) maakten projecties voor het aantal Italiaanse, Marokkaanse en Turkse ouderen in Vlaanderen. Een beperking hierbij is dat de startpopulaties waarop de projecties gebaseerd zijn, enkel de niet-genaturaliseerde ouderen omvatten. Dit heeft tot gevolg dat het verwachte aantal ouderen van vreemde herkomst wordt onderschat vermits een deel van de ouderen uit vreemde herkomstlanden de Belgische nationaliteit heeft (zie §2.4). Tabel 9 toont de projectieresultaten van Cuyvers en Kavs en laat tevens toe het projectieresultaat voor 2005 te vergelijken met de waargenomen aantallen in 2004 die berekend zijn op basis van de nationaliteit bij de vestiging in België, of indien de persoon in België is geboren, de nationaliteit bij geboorte. Voor de ouderen uit Turkije en Marokko zijn de aantallen in 2004 reeds hoger dan de verwachte aantallen voor 2005. De verwachte toename tussen 2005 en 2020 van het aantal 60-plussers uit Marokko met 229%, van het aantal 60-plussers uit Turkije met 244% en van het aantal 60-plussers uit Italië met 219% is meer dan waarschijnlijk een minimumschatting.

Tabel 9 Vooruitberekening (2000-2020) van het aantal ouderen van Italiaanse, Marokkaanse en Turkse herkomst voor het Vlaamse Gewest en het waargenomen aantal ouderen in 2004

		geprojecteerde aantallen / aandelen op basis van huidige nationaliteit				waargenomen aantallen / aandelen op basis van nationaliteit bij vestiging/geboorte in België
		2000	2005	2010	2020	2004
Italië	60-79 jaar	3.768	4.513	5.652	8.702	4.472
	80 jaar en ouder	321	856	1.618	3.049	571
	60 jaar en ouder	4.089	5.369	7.270	11.751	5.043
Marokko	60-79 jaar	2.510	3.914	4.907	7.048	4.559
	80 jaar en ouder	36	123	324	2.217	124
	60 jaar en ouder	2.546	4.037	5.231	9.265	4.683
Turkije	60-79 jaar	2.283	3.402	4.468	6.542	3.847
	80 jaar en ouder	48	90	312	1.992	102
	60 jaar en ouder	2.331	3.492	4.780	8.534	3.949
Italië	60-79 jaar	92,1	84,1	77,7	74,1	88,7
	80 jaar en ouder	7,9	15,9	22,3	25,9	11,3
	60 jaar en ouder	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Marokko	60-79 jaar	98,6	97,0	93,8	76,1	97,4
	80 jaar en ouder	1,4	3,0	6,2	23,9	2,6
	60 jaar en ouder	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Turkije	60-79 jaar	97,9	97,4	93,5	76,7	97,4
	80 jaar en ouder	2,1	2,6	6,5	23,3	2,6
	60 jaar en ouder	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bronnen: Cuyvers en Kavs (2001); SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand (2004)

De gegevens uit paragrafen 2.1 en 2.2 (figuur 1, tabellen 1 en 3 en tabel B1 in bijlage) laten vermoeden dat zowel het aandeel en het aantal oudste ouderen van vreemde herkomst als het aandeel en het aantal niet-westerse oudste ouderen zullen toenemen in de toekomst. Zo is bijvoorbeeld het aandeel 55- tot 64-jarigen van vreemde herkomst in 2004 bijna dubbel zo hoog als het aandeel 75-plussers van vreemde herkomst. Het aandeel 55- tot 64-jarigen van niet-westerse herkomst is in 2004 zelfs bijna vijf keer groter dan het aandeel 75-plussers van niet-westerse herkomst. Uiteraard wordt die verwachte toename van de oudste ouderen niet enkel bepaald door het aandeel en het aantal 55- tot 64-jarigen van vreemde herkomst in 2004. Andere factoren die dit kunnen beïnvloeden zijn a) remigratie van oudere personen naar het land van herkomst (wordt via kwalitatief onderzoek verondersteld laag te zijn; Cuyvers & Kavs, 2001; Janssens & Timmerman, 2003; Mens en Ruimte, 2004b), b) immigratie van oudste ouderen door gezinshereniging (zie §2.3) en c) een verschillende levensverwachting van ouderen van vreemde herkomst en autochtone ouderen (er zijn geen gegevens over de levensverwachting naar herkomst beschikbaar).

Tabel 9 geeft een idee van de grote verwachte toename van de 80-plussers. Op dit ogenblik zijn de niet-westerse ouderen en in mindere mate de ouderen uit Zuid-Europa nog relatief jong (zie §2.7). Veel ouderen kwamen immers in de loop van de jaren vijftig, zestig en zeventig van de vorige eeuw als jonge mensen naar België om er te werken. In de jaren zeventig en tachtig (en negentig) lieten velen hun partner en hun gezin overkomen. Aanvankelijk hadden zij het idee dat zij na enkele jaren naar hun land van herkomst zouden terugkeren. Inmiddels is het duidelijk dat de meerderheid van de ouderen van vreemde herkomst in België zal blijven wonen en hier oud zal worden. Hoewel velen onder hen nog worstelen met het terugkeerdilemma – zij hebben heimwee en koesteren de hoop naar het land van herkomst terug te keren – zijn zij omwille van praktische en emotionele redenen aan België gebonden. Hun kinderen en kleinkinderen zijn in België opgegroeid; België heeft een degelijke sociale zekerheid, goede voorzieningen o.a. in de gezondheidszorg; zij hebben in het land van herkomst hoe langer hoe minder het gevoel dat zij als “één van hen” worden beschouwd (Cuyvers & Kavs, 2001; Janssens & Timmerman, 2003; Van Craen, 2006).

2.13. Samenvatting van de belangrijkste bevindingen over het sociaaldemografische profiel en enkele migratiekenmerken

Bijna 5% van alle 55-plussers in het Vlaamse Gewest is van vreemde herkomst. 1% van alle 55-plussers is van niet-westerse herkomst. Het gaat om ruim 62.000 55-plussers van westerse herkomst en bijna 18.000 personen van niet-westerse herkomst.

De ouderen van vreemde herkomst zijn een zeer heterogene groep wat hun sociaaldemografische kenmerken betreft. Er kunnen meerdere subgroepen worden onderscheiden, elk met hun specifieke kenmerken die samenhangen met het land van herkomst en met de reden en het tijdstip van de migratie. Al deze subgroepen verschillen niet in dezelfde mate van de autochtone ouderen.

De ouderen van vreemde herkomst zijn afkomstig uit sociaal-cultureel en sociaal-economisch zeer verschillende landen. Ruim de helft van alle ouderen van vreemde herkomst is afkomstig uit onze buurlanden, vooral uit Nederland. Bijna twee op tien zijn afkomstig uit Zuid-Europa (overwegend Italië), 9% uit Noord-Afrika en 7% uit Turkije (zie §2.2).

De overgrote meerderheid zijn eerste generatie migranten, m.a.w. zij zijn geboren in het buitenland (zie §2.5). Enkel bij de ouderen uit Polen is ruim een derde in België geboren. De meeste ouderen wonen reeds meer dan twintig jaar in België. Toch zijn er ook oudere personen die minder dan vijf jaar geleden in België arriveerden. Vaak waren zij ten tijde van de migratie ouder dan 65 of zelfs ouder dan 75 jaar (zie §2.3 en §2.5).

Meer dan acht op tien ouderen uit Polen zijn genaturaliseerd tot Belg versus twee op tien ouderen uit West en Zuid-Europa (zie §2.4). Het aandeel genaturaliseerden onder de ouderen uit Polen, West- en Zuid-Europa nam geleidelijk toe tijdens de voorbije vier decennia. Daarentegen is het effect van de snel-Belgwet duidelijk merkbaar bij de ouderen uit Noord-Afrika en Turkije. Na 2000 nam bij hen het aandeel genaturaliseerden exponentieel toe zodat in 2004 bijna vier op tien ouderen uit Turkije en bijna de helft van de ouderen uit Noord-Afrika Belg is.

Ouderen uit Noord-Afrika, Turkije en in mindere mate uit Zuid-Europa vertonen momenteel nog een vrij jonge leeftijdsstructuur (zie §2.7). Het merendeel van hen is jonger dan 65 jaar en in vergelijking met de autochtonen is slechts een zeer kleine minderheid 75 jaar of ouder. Bij de ouderen uit Zuid-Europa ligt het aandeel oudste ouderen iets hoger omdat zij tien jaar eerder dan de ouderen uit Noord-Afrika en Turkije in België arriveerden (zie §2.3). Het merendeel van de ouderen uit Noord-Afrika, Turkije en Zuid-Europa kwam als jonge arbeidsmigrant naar België. Onder de ouderen uit West-Europa en uit Polen is de veroudering binnen de veroudering veel verder gevorderd. Meer dan de helft van de ouderen uit Polen woont reeds in België van vóór 1950 of is er geboren. Ouderen uit West-Europa kennen geen piekperiodes in hun migratie en zijn zich sinds het interbellum tot op heden in België blijven vestigen. Verwacht wordt dat het aantal en het aandeel oudste ouderen van vreemde herkomst zal toenemen in de nabije toekomst (zie §2.12).

Globaal genomen zal het aantal en het aandeel 55-plussers van vreemde herkomst groter worden in het komende decennium (zie §2.12).

In vergelijking met de autochtone ouderen zijn er verhoudingsgewijs meer mannen onder de ouderen van vreemde herkomst maar de masculiniteitsindexen variëren naargelang de herkomst van de ouderen (zie §2.6).

Er zijn meer getrouwde mannen uit Noord-Afrika en Turkije in vergelijking met de autochtone oudere mannen. Vrouwen uit die herkomstlanden evenals vrouwen uit Zuid-Europa en Polen zijn relatief vaker verweduwd dan de autochtone oudere vrouwen (zie §2.8).

Zoals in de landen van herkomst is het opleidingsniveau van de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika zeer laag, en het is nog lager bij de vrouwen dan bij de mannen uit die herkomstlanden (zie §2.9). Ouderen uit West-Europa, vooral mannen, zijn hoger opgeleid dan de autochtone ouderen.

Ouderen uit Noord-Afrika, Turkije en Zuid-Europa ervaren in vergelijking met de autochtonen en de ouderen uit West-Europa een slechtere gezondheid (zie §2.10).

Ouderen van vreemde herkomst leven vaak geconcentreerd in steden (zie §2.11). Zo is bijvoorbeeld in Antwerpen bijna 4% van alle 55-plussers van niet-westerse herkomst; het gaat om 5.134 ouderen. In Genk wonen 1.172 ouderen van niet-westerse herkomst; zij maken ruim 7% van de 55-plussers uit.

3. Samenstelling van de huishoudens van ouderen van vreemde herkomst

Uit hoofdstuk twee blijkt duidelijk dat de samenstelling van de groep ouderen van vreemde herkomst zeer heterogeen is. Het is alom bekend dat het huishoudtype sterk varieert tussen (groepen van) landen (Delbès e.a., 2006; Iacovou, 2000), wat onder meer samengaat met verschillen in de visie op ouderenzorg en mantelzorg. Leven ouderen uit de onderscheiden (groepen van) herkomstlanden in Vlaanderen in dezelfde types van huishoudens als de autochtone ouderen of vertonen zij eerder een patroon dat gelijkenissen vertoont met hun land van herkomst?

In dit hoofdstuk worden verschillende dimensies van het huishoudtype bekeken. Deze dimensies zijn uiteraard niet volledig onafhankelijk van elkaar. Zo wordt nagegaan of de oudere persoon collectief woont, alleen woont of samen met andere personen een huishouden vormt. Voorts wordt gekeken naar de grootte van het (private) huishouden, naar de aanwezigheid van een partner van de oudere en van kinderen in het huishouden en naar het aantal generaties waarmee de oudere samenleeft. Wonen ouderen met hun kinderen samen, dan wordt er verder gekeken of zij kinderen in hun huishouden hebben dan wel of zij inwonen in het huishouden van hun zoon of dochter. Elk van deze aspecten wordt besproken aan de hand van een figuur die de waargenomen verschillen tussen autochtone ouderen en ouderen van vreemde herkomst visualiseert. In die figuren wordt het aandeel ouderen in elk type van huishouden getoond, rekening houdend met geslacht, leeftijd en herkomst. In bijlage worden de tabellen met de aantallen ouderen in elk type van huishouden weergegeven.

Uit eerder onderzoek is bekend dat het type van huishouden waartoe de oudere behoort, niet enkel varieert naargelang de leeftijd en het geslacht maar ook nauw samenhangt met zijn/haar burgerlijke staat (Lodewijckx, 2004, 2006). Uit hoofdstuk twee blijkt dat de autochtone ouderen en de (groepen van) ouderen van vreemde herkomst verschillen in samenstelling naar leeftijd, geslacht en burgerlijke staat. Verschillen tussen de ouderen naargelang hun huishoudtype kunnen behalve met de herkomst dus ook te maken hebben met de verdeling naar leeftijd, geslacht en burgerlijke staat. Met behulp van multivariate analyses² wordt nagegaan of de waargenomen verschillen in het huishoudtype tussen de autochtonen en de ouderen van vreemde herkomst blijven bestaan bij controle voor die variabelen. Aangezien we vooral geïnteresseerd zijn in eventuele verschillen tussen autochtone ouderen en ouderen van vreemde herkomst (na controle voor verschillen inzake leeftijd, geslacht en burgerlijke staat) beperken we de bespreking van de multivariate analyses tot de effecten van herkomst. Die effecten zijn in de tabellen weergegeven met een in het oog springend lettertype.

Voorts wordt in dit hoofdstuk nagegaan of er een samenhang bestaat tussen bepaalde kenmerken van de migratie en het type van huishouden.

Tot slot worden de opvattingen van de ouderen van vreemde herkomst over (mantel)zorg beschreven en wordt er nagegaan of deze opvattingen worden weerspiegeld in hun type van huishouden.

3.1. Collectief wonen, alleen wonen, met anderen samenwonen

Figuur 15 toont het aandeel ouderen dat collectief (rusthuis, RVT, instelling voor personen met een handicap, ...), alleen of samenwoont, naar herkomst van de ouderen.

Bij de *autochtonen* bestaan er duidelijke verschillen naar leeftijd en geslacht. Het alleen wonen neemt toe met de leeftijd, zowel bij mannen (vanaf 65 jaar) als bij vrouwen maar de

---

² Lineaire regressieanalyse indien een continue afhankelijke variabele; logistische regressieanalyse indien een categorische afhankelijke variabele met twee categorieën (dichotoom); multinomiale regressieanalyse indien een categorische afhankelijke variabele met meer dan twee categorieën (zie bijv. Pickery, 2006).

toename is meer uitgesproken bij vrouwen. Vrouwen wonen vanaf 65-jarige leeftijd, maar vooral vanaf 75-jarige leeftijd, verhoudingsgewijs meer alleen dan mannen die meer met anderen een huishouden vormen. Dit houdt verband met het grotere aandeel verweeduwe oudere vrouwen dan mannen (tabel B2 in bijlage). Zoals elders in Europa (Sauvain-Dugerdil e.a., 1997) is er ook in België en in Vlaanderen een nauwe samenhang tussen de burgerlijke staat van de ouderen en hun type van huishouden (Lodewijckx, 2004, 2006). Gehuwden wonen overwegend met anderen (vooral de partner) samen. Alleen wonen komt vooral voor bij niet-gehuwden, meer bij gescheidenen en verweeduwen dan bij ongehuwden. Ongehuwden wonen verhoudingsgewijs het meest in collectieve voorzieningen. Collectief wonen wordt vanaf 75-jarige leeftijd belangrijker en komt meer voor onder vrouwen dan onder mannen. Dit is ook bekend uit ander onderzoek in westerse landen (Bongard & Sauvain-Dugerdil, 2002; Légaré e.a., 1998; Lindgren e.a., 1999).

Volgens de Sociaal-Economische Enquête 2001 woont 44% van de Vlaamse 65-plussers die in een collectief huishouden gedomicilieerd zijn, in een rusthuis, 32% in een rust- en verzorgingstehuis, bijna 6% in een verzorgingsinstelling, 2% in een psychiatrische instelling, bijna 1% in instelling voor personen met een handicap en 13% in een klooster (http://www.socialsecurity.fgov.be/NL/nieuws_publicaties/publicaties/strat_lissabon/NAPIncl_nl.pdf).

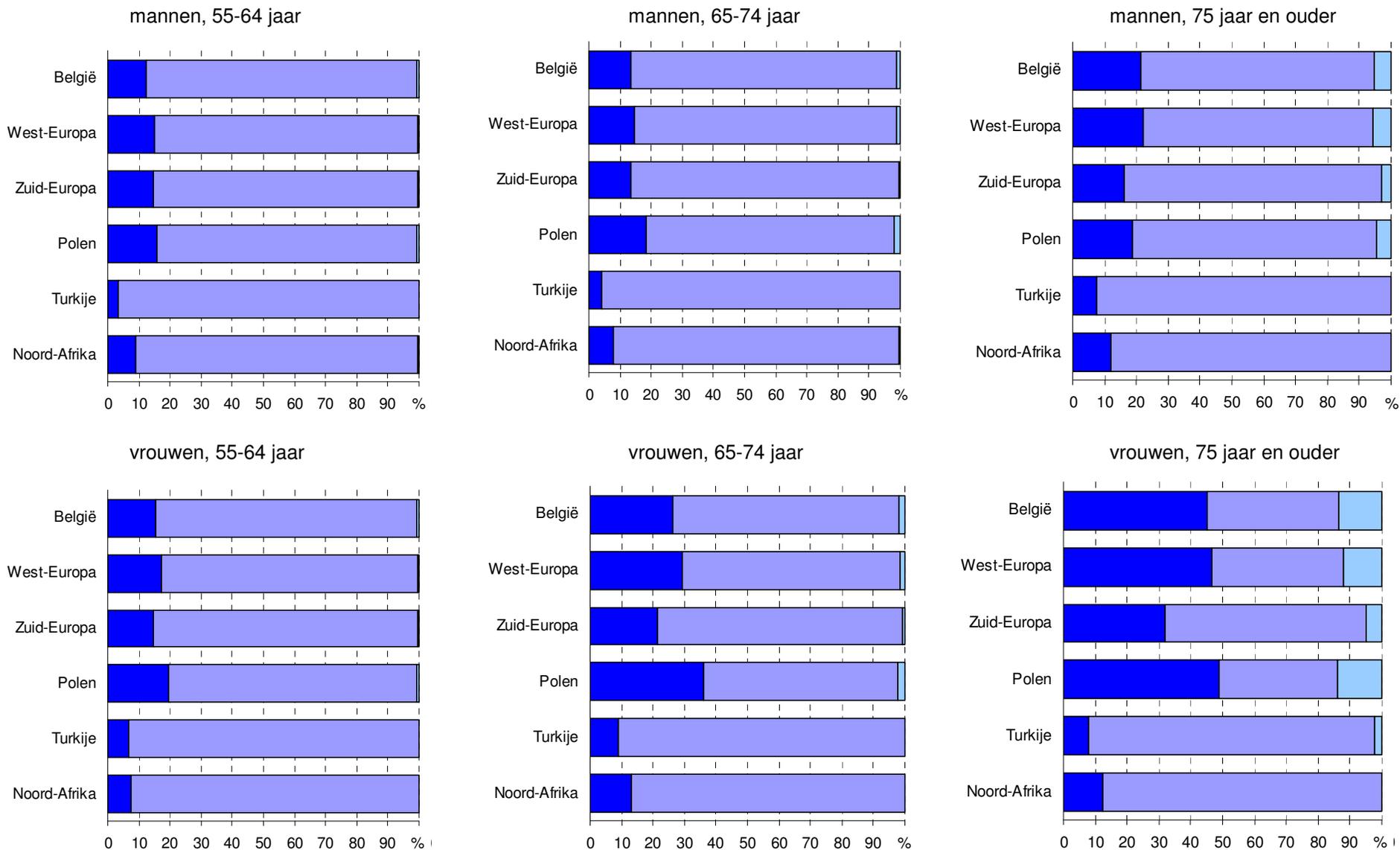
Ouderen afkomstig uit West Europese landen en uit Polen vertonen een patroon dat sterk lijkt op dat van de autochtone ouderen. Ouderen uit Zuid-Europa wonen verhoudingsgewijs minder alleen en minder collectief (vooral de vrouwen). Ouderen uit Turkije en Noord-Afrika wijken qua huishoudtype het meest af van de autochtonen. Zij wonen verhoudingsgewijs veel minder alleen, nauwelijks in een collectieve voorziening en dus meer met anderen samen. Het aandeel alleenwonende vrouwen neemt bij hen niet toe met de leeftijd ondanks een stijgend aandeel weduwen (tabel B2).

Uit een multinomiale regressieanalyse blijkt dat zowel leeftijd, geslacht, burgerlijke staat als land van herkomst een significante impact op het huishoudtype hebben. Om de invloed van herkomst na te gaan, vergelijken we elke groep ouderen van vreemde herkomst met de autochtone ouderen (referentiegroep). De hierboven beschreven verschillen tussen autochtone ouderen en ouderen van vreemde herkomst blijven bestaan bij controle van leeftijd, geslacht en burgerlijke staat. Ouderen uit West-Europa wonen in vergelijking met autochtone ouderen iets meer alleen dan met anderen samen (tabel 10). Er zijn geen significante verschillen tussen het huishoudtype van ouderen van Poolse herkomst en dat van de autochtonen. De patronen betreffende het huishoudtype zijn dezelfde voor ouderen uit Zuid-Europa, Turkije en Noord-Afrika. De verschillen met de autochtone ouderen zijn wel meer uitgesproken in de laatste twee groepen. Zij wonen in vergelijking met de autochtonen minder alleen en minder collectief dan samen met anderen (voor de ouderen uit Turkije is de verhouding alleen wonen / samenwonen 7 keer kleiner³ en de verhouding collectief wonen / samenwonen 26 keer kleiner dan voor de autochtone ouderen; voor de ouderen uit Noord-Afrika zijn de odds-ratio's resp. 3 keer en 13 keer kleiner). Zij wonen in vergelijking met de autochtonen minder in een collectief huishouden dan alleen.

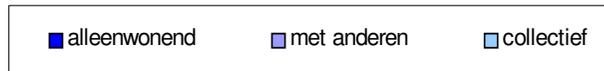
---

³ Een odds ratio geeft de 'kans' weer van een bepaalde groep (bijv. ouderen van Turkse herkomst) t.o.v. een referentiegroep (autochtone ouderen) om bijvoorbeeld alleen te wonen in vergelijking met samen te wonen. Odds ratio's kunnen variëren van 0 tot 1 wanneer de 'kans' kleiner is dan deze van de referentiegroep, en van 1 tot oneindig wanneer de kans groter is dan deze van de referentiegroep. Wanneer de kansverhouding gelijk is aan 1, dan is de 'kans' even groot (en is er dus in dit geval geen invloed van herkomst). Hoe dichter de odds ratio ligt bij 1, hoe beperkter het verschil in 'kansen'. Een odds ratio = 0,149 betekent dat ouderen van Turkse herkomst 0,149 maal zoveel 'kansen' hebben dan de autochtonen om alleen te wonen in vergelijking met samen te wonen (zie tabel 10). Om de interpreteerbaarheid van odds ratio's kleiner dan 1 te bevorderen, kunnen deze omgerekend worden: $1/0,149 = 7$. Ook de referentiegroep moet dan worden omgekeerd. M.a.w. ouderen van Turkse herkomst hebben 7 maal minder 'kansen' dan de autochtone ouderen om alleen te wonen dan om samen te wonen.

Figuur 15 Ouderen en huishoudtype, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Tabel 10 Effect van herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat op het huishoudtype van de ouderen (odds-ratio's)^a - Vlaams Gewest, 1/1/2004

		alleen wonen versus samenwonen met anderen (ref.)	collectief wonen versus samenwonen met anderen (ref.)	collectief wonen versus alleen wonen (ref.)
herkomst (ref. België) ^{***}	West-Europa	1,146 ^{***}	0,936	0,817 ^{***}
	Zuid-Europa	0,633 ^{***}	0,333 ^{***}	0,525 ^{***}
	Polen	0,948	0,880	0,928
	Turkije	0,149 ^{***}	0,039 ^{***}	0,261 ^{***}
	Noord-Afrika	0,378 ^{***}	0,076 ^{***}	0,201 ^{***}
leeftijd (ref. 55-64 jaar) ^{***}	65-74j	1,347 ^{***}	2,421 ^{***}	1,797 ^{***}
	75+ j	1,577 ^{***}	13,308 ^{***}	8,442 ^{***}
geslacht (ref. man) ^{***}	vrouw	1,084 ^{***}	1,599 ^{***}	1,474 ^{***}
burgerlijke staat (ref. gehuwd) ^{***}	gescheiden	141,516 ^{***}	29,830 ^{***}	0,211 ^{***}
	verweduwd	185,202 ^{***}	43,674 ^{***}	0,236 ^{***}
	ongehuwd	131,750 ^{***}	161,984 ^{***}	1,229 ^{***}

N = 1.723.795

Nagelkerke R²= 0,668; p<0,001

^{***} p<0,001

^a multinomiale regressie analyse

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

3.2. Grootte van het huishouden

In deze en de volgende paragrafen worden ouderen die collectief wonen buiten beschouwing gelaten. Het gaat dus uitsluitend over personen die tot een privaat huishouden behoren.

Bij de *autochtonen* is de gemiddelde grootte van het huishouden groter bij mannen dan bij vrouwen en daalt de gemiddelde grootte met de leeftijd, zowel bij mannen als bij vrouwen (figuur 16; tabel B3 in bijlage). Dit hangt uiteraard samen met veranderingen in het aandeel alleenwonenden. Worden uitsluitend de personen die samenwonen met anderen beschouwd, dan zijn de verschillen tussen de geslachten kleiner, is er geen daling vanaf 65-jarige leeftijd, wonen 75+jarige vrouwen zelfs met meer personen samen dan de 65- tot 74-jarigen en wonen 75+jarige vrouwen bovendien in gemiddeld grotere huishoudens dan de mannen van die leeftijd (tabel B3).

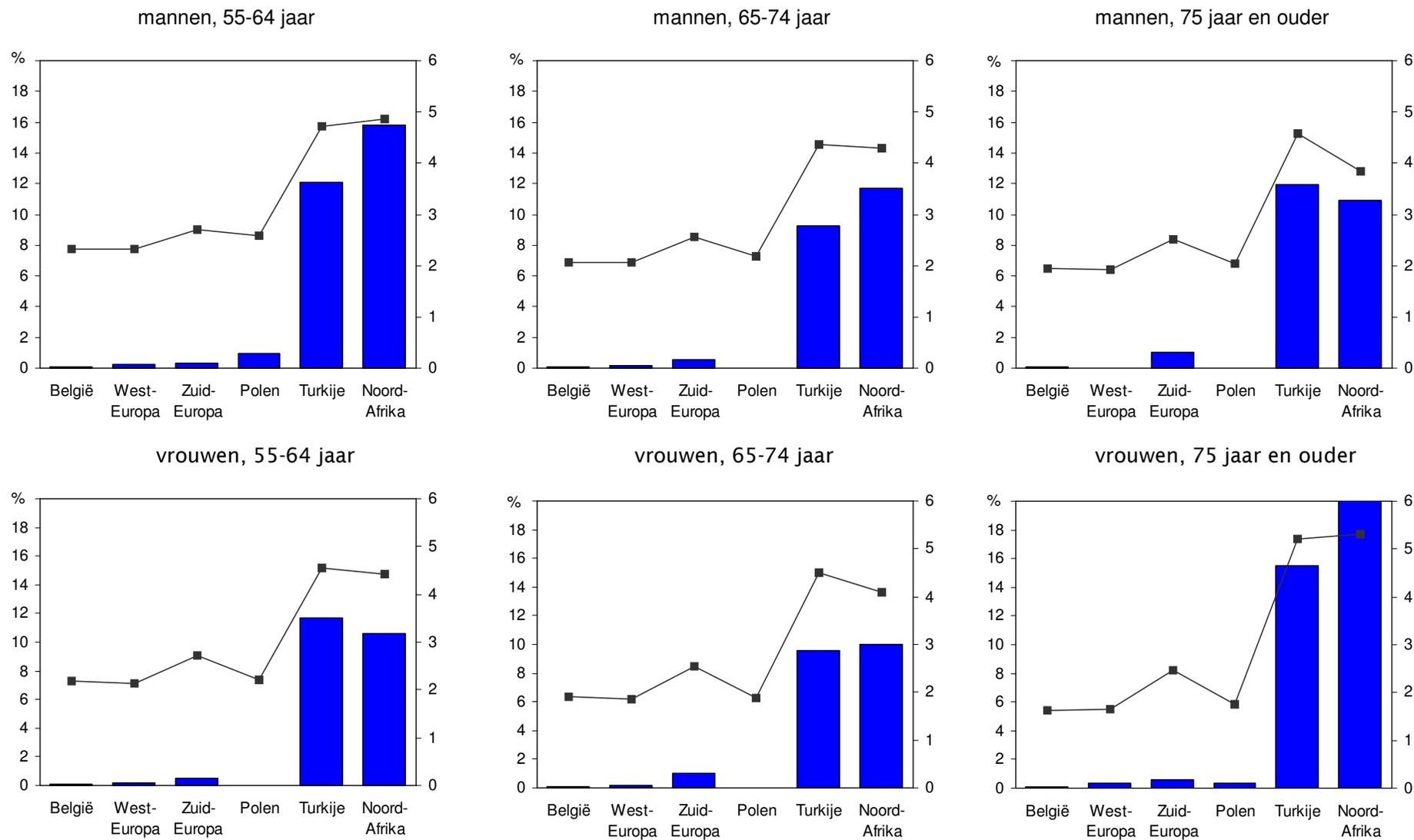
Ongeveer dezelfde patronen worden aangetroffen bij de *ouderen afkomstig* uit West-Europa en Polen. Ouderen uit Zuid-Europa wonen in gemiddeld iets grotere huishoudens (gemiddeld 2,62 personen per huishouden van 55-plussers) dan de autochtonen (2,03) (figuur 16). Bij ouderen uit Zuid-Europa is de daling bij de 75-plussers geringer dan bij de autochtonen. Worden uitsluitend de personen die samenwonen met anderen beschouwd, dan wonen 75+jarige vrouwen en mannen uit Zuid-Europa met meer personen samen dan de 65- tot 74-jarigen (tabel B3).

Ouderen uit Turkije (gemiddeld 4,57 personen per huishouden van 55-plussers) en Noord-Afrika (4,50) wonen met meer personen samen dan de autochtone en de andere ouderen van vreemde herkomst. Een groter aandeel van hen woont in een huishouden dat uit minstens acht personen bestaat en de gemiddelde grootte van hun huishouden is aanzienlijk hoger (figuur 16). Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen en voor beide geslachten. Dit is niet uitsluitend te wijten aan het zeer lage aandeel alleenwonende ouderen van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst (zie §3.1). Ook de gemiddelde grootte van het huishouden dat berekend is op basis van de meerpersoonshuishoudens, ligt bij ouderen van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst het hoogst (tabel B3). Bij de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika

wordt een stijging van de gemiddelde huishoudgrootte waargenomen in de oudste leeftijdsgroep (met uitzondering van de mannen uit Noord-Afrika). De oudste vrouwen uit die herkomstlanden wonen met meer personen samen dan de mannen van die leeftijd.

Uit lineaire regressie analyses blijkt dat geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en herkomst samenhangen met de grootte van het huishouden (tabel 11). Bij controle voor leeftijd, geslacht en burgerlijke staat blijken vooral ouderen uit Turkije en Noord-Afrika met meer personen samen te wonen dan de autochtonen. Ook voor de ouderen uit Zuid-Europa wordt een positief, zij het een kleiner, effect waargenomen. Dit geldt zowel wanneer alle ouderen die behoren tot een privaat huishouden worden beschouwd als voor ouderen die deel uitmaken van een privaat meerpersoonshuishouden.

Figuur 16 Aandeel ouderen* dat behoort tot een huishouden met acht of meer personen (staafdiagram; linker as) en gemiddelde grootte van het huishouden van de ouderen (lijndiagram; rechter as), naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

* exclusief collectief wonende ouderen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

■ 8+ personen —■ gemiddelde grootte huishouden

**Tabel 11 Effect van herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat op de grootte van het huishouden van de ouderen (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)^a
Vlaams Gewest, 1/1/2004**

		huishoudgrootte, berekend op basis van:	
		alle private huishoudens	private meerpersoonshuishoudens
herkomst (ref. België)	West-Europa	-0,001	0,002**
	Zuid-Europa	0,051***	0,064***
	Polen	0,005***	0,007***
	Turkije	0,150***	0,184***
	Noord-Afrika	0,167***	0,215***
leeftijd (ref. 55-64 jaar)	65-74 jaar	-0,115***	-0,135***
	75+ jaar	-0,114***	-0,114***
geslacht (ref. man)	vrouw	-0,031***	-0,037***
burgerlijke staat (ref. gehuwd)	gescheiden	-0,221***	-0,001
	verweduwd	-0,347***	0,103***
	ongehuwd	-0,173***	0,034***
		N = 1.661.437	N = 1.280.721
		Constante=2,454	Constante=2,476
		R ² =0,26; p<0,001	R ² =0,12; p<0,001

**p<0,01; *** p<0,001

^a lineaire regressie analyses. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

3.3. Met wie wonen de ouderen samen?

In geval er wordt samengewoond met anderen, worden er, naar analogie met Nederland (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2003), verder vier types van huishoudens onderscheiden:

1. met partner, geen kind: de oudere woont met de partner samen en er zijn geen eigen kinderen of stiefkinderen in het huishouden aanwezig;
2. met partner én kind(eren): de oudere woont met de partner en met minstens één (stief)zoon of (stief)dochter samen;
3. met kind(eren): de oudere woont samen met minstens één (stief)zoon of (stief)dochter, er is geen partner van de oudere in het huishouden aanwezig;
4. met andere personen: de oudere woont samen met minstens één andere persoon maar niet met een partner of (stief)kind.

De verdeling van de ouderen over deze vier types van huishoudens is terug te vinden in tabel B3 in bijlage. De tabel geeft eveneens het aantal alleen en collectief wonende ouderen, opgesplitst naar herkomst, leeftijd en geslacht.

Leeft de oudere met een partner samen, dan is hij/zij ermee gehuwd of woont hij/zij niet-gehuwd samen (tabel B3). Personen die niet-gehuwd samenwonen worden in het Rijksregister niet als dusdanig gecodeerd. Er werd een algoritme uitgewerkt om de niet-gehuwd samenwonenden (van verschillend geslacht) te kunnen schatten (Lodewijckx, 2001). Van alle ouderen van 55 jaar en ouder die in 2004 met een partner samenleven, is slechts 3% er niet mee getrouwd. Voor de autochtone ouderen gaat het om 3% versus 6% van de ouderen uit West-Europa, 4% van de ouderen uit Zuid-Europa, 1% van de ouderen uit Polen, minder dan 0,5% van de ouderen uit Turkije en 1% van de ouderen uit Noord-Afrika.

In tabel B3 wordt aangegeven hoeveel ouderen er met een kind samenwonen en hoeveel onder hen inwonen in het huishouden van hun (stief)kind. Inwonen van de oudere bij een kind betekent dat zijn/haar zoon of dochter als referentiepersoon van het huishouden is genoteerd in het Rijksregister.

Een centrale vraag in geval van samenwonen van ouders en hun volwassen kinderen is 'wie krijgt hulp van wie?'. Onderzoek wijst uit dat sommige kenmerken indicatief zijn voor de richting van het hulpverleners zoals de leeftijd en de burgerlijke staat van het kind en het

inwonen van de ouder(s) bij de dochter/zoon of vice versa. Een deel van de kinderen die nooit het ouderlijke huis hebben verlaten en nooit zijn getrouwd, is hulpbehoevend en krijgt hulp van de ouders. De terugkeer van een zoon/dochter naar het huishouden van de ouders na zelfstandig te hebben gewoond, kan eveneens een aanwijzing zijn dat in de eerste plaats de zoon of dochter hulp nodig heeft omwille van financiële problemen, relatieproblemen, enz... (Ward e.a., 1996). Het feit dat een ouder woont in het huishouden van zijn/haar zoon of dochter, zeker wanneer dit kind getrouwd is, wordt beschouwd als een indicatie van de hulpbehoevendheid van de ouder (Speare & Avery, 1993).

Een oudere die samenwoont met een partner en/of kind(eren) (bovenstaande types 1 t/m 3) kan terzelfder tijd samenwonen met nog andere personen zoals kleinkinderen, schoonkinderen, andere familieleden en niet-verwanten. In de bovenstaande typologie wordt geen rekening gehouden met deze andere personen. Zoals elders in Europa (Bongard & Sauvain-Dugerdil, 2002; De Vos & Sandefur, 2002) wordt ook in Vlaanderen een huishouden zelden gedeeld met verwanten en nog veel minder vaak met niet-verwanten als er een partner en/of kinderen aanwezig zijn (Lodewijckx, 2006; Lodewijckx & Jacobs, 2002). Zoals uit §3.3.3 blijkt, wijken sommige ouderen van vreemde herkomst af van dit algemene patroon.

Eerst beschrijven we in deze paragraaf hoeveel ouderen met een partner samenwonen. Vervolgens bekijken we hoeveel ouderen er met een kind samenwonen en of de oudere inwoont bij een zoon of een dochter. Tot slot gaan we na met hoeveel generaties de ouderen samenleven. We beperken ons tot de ouderen die tot private huishoudens behoren. Alle figuren zijn gebaseerd op tabel B3.

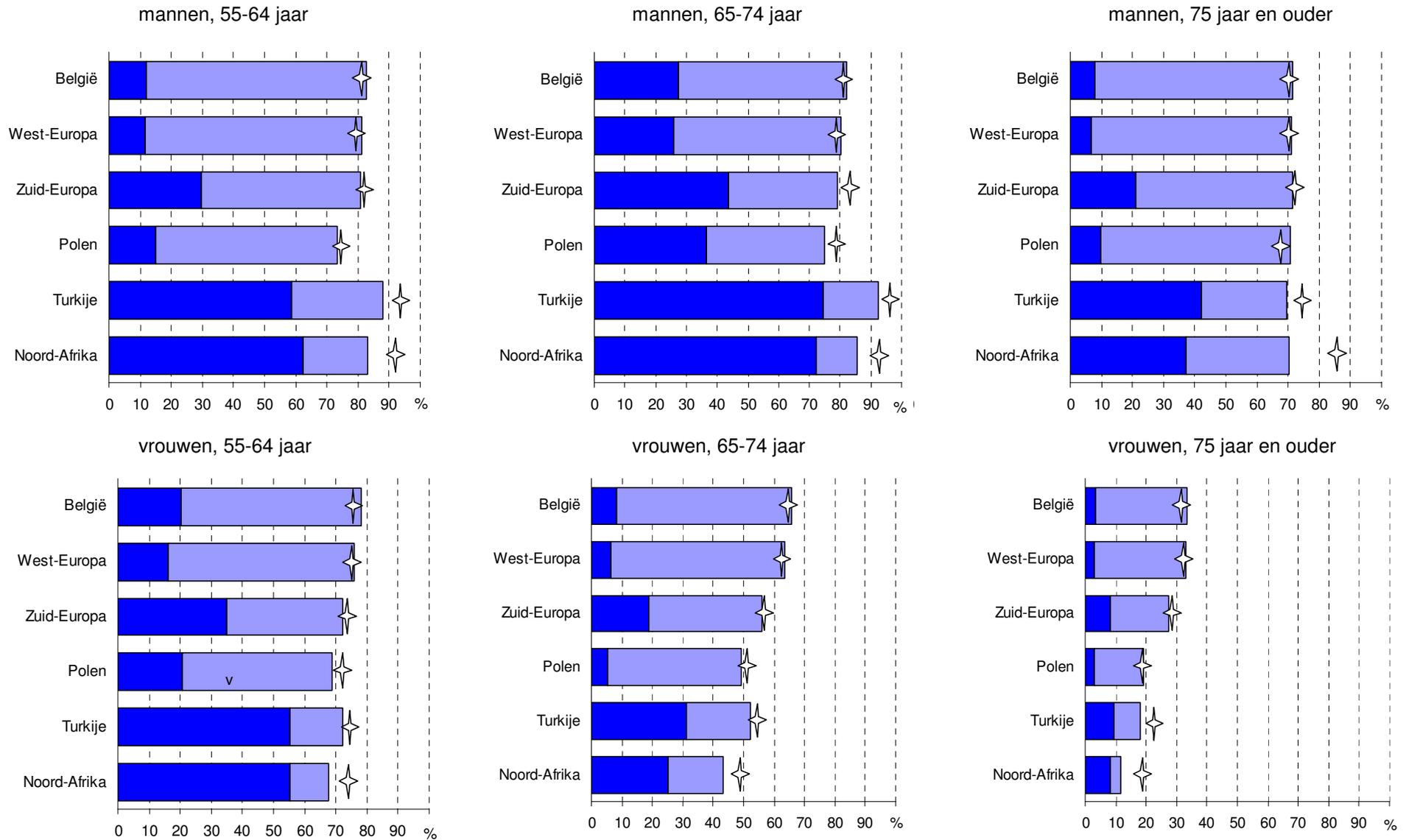
3.3.1. Samenwonen met een partner

Bij de *autochtonen* daalt zowel bij mannen als bij vrouwen het aandeel dat samenwoont met een partner naarmate men ouder wordt (figuur 17). Vanaf 65 jaar vergroten de genderverschillen: terwijl nog zeven op tien mannen van minimum 75 jaar kunnen rekenen op de aanwezigheid van een partner, geldt dit voor slechts drie op tien van de oudste vrouwen.

Dit patroon wordt ook aangetroffen bij de *ouderen van vreemde herkomst*. Circa 70% van de 75+ jarige mannen, ongeacht hun herkomst, woont samen met een partner. Vooral vrouwen uit Noord-Afrika, Turkije en Polen wonen vanaf 65-jarige leeftijd verhoudingsgewijs minder dan hun autochtone leeftijdsgenoten samen met een partner.

In figuur 17 is eveneens het aandeel gehuwden (uit tabel B2) aangegeven. Het is duidelijk dat gehuwd zijn niet volledig synoniem is met de aanwezigheid van een partner in het huishouden. Die verschillen hebben onder meer te maken met feitelijk gescheiden leven, opname van de huwelijkspartner in een collectieve voorziening en ongehuwd samenwonen. De opvallende verschillen bij de mannen uit Turkije en vooral uit Noord-Afrika houden verband met hun migratiegeschiedenis. Sommige oudere mannen uit Turkije en Noord-Afrika hebben een echtgenote die nog steeds in het land van herkomst verblijft (Dagevos, 2001). In hoeverre de manier van registreren – in het Rijksregister wordt voor elke persoon zijn/haar verwantschap met de referentiepersoon van het huishouden genoteerd – het verschil mee verklaart, is niet te achterhalen. Zeker is wel dat de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika verhoudingsgewijs meer in meergeneratiehuishoudens wonen waarvan zij niet de referentiepersoon zijn (zie §3.3.2 en 3.3.3). In dat geval is het soms moeilijk te achterhalen of de oudere samenwoont met een partner.

Figuur 17 Ouderen* die samenwonen met een partner (in %) en het aandeel gehuwden, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

*exclusief collectief wonende ouderen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

met partner & kind(eren) met partner

gehuwd

3.3.2. *Samenwonen met kind(eren)*

Figuur 18 toont het aandeel ouderen dat samenwoont met minstens één kind. Daarbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen ouderen die een kind in hun huishouden hebben, m.a.w. de oudere of de partner van de oudere is de referentiepersoon van het huishouden, en ouderen die inwonen bij hun zoon of dochter.

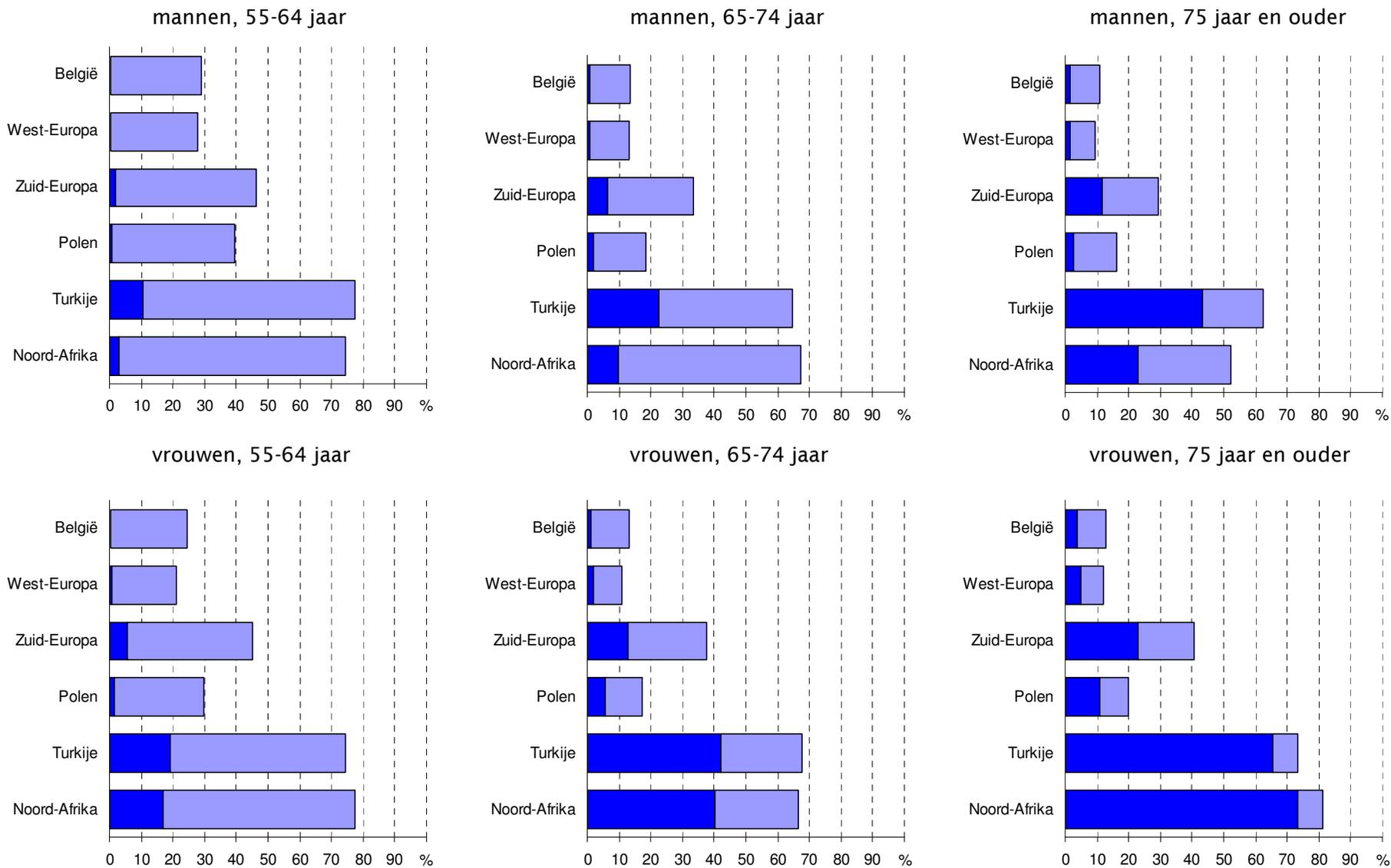
Bij de *autochtonen* is er zowel bij mannen als bij vrouwen een duidelijke afname van het aandeel dat samenwoont met één of meer kinderen tussen de leeftijdsgroep 55-64 jaar en 65-74 jaar (figuur 18). Dit is de fase van de levensloop waarin het (laatste) kind het ouderlijke huis heeft verlaten. Tussen 65-74 jaar en 75+ is er bij mannen verder een zeer lichte daling, terwijl bij vrouwen het aandeel zeer lichtjes toeneemt. De 55- tot 64-jarige mannen wonen verhoudingsgewijs iets meer met kinderen samen dan vrouwen van die leeftijd. Dit heeft te maken met het leeftijdsverschil tussen partners (vrouwen zijn gemiddeld twee jaar jonger dan hun partner; mannen hertrouwen met veel jongere vrouwen). Vrouwen zijn bijgevolg gemiddeld jonger dan mannen wanneer het (laatste) kind het ouderlijke huis verlaat. Inwonen bij een zoon of een dochter komt bij oudere mannen nauwelijks voor, maar ook bij vrouwen is het aandeel zeer laag (5% van de 75-plussers).

Onder de *ouderen van vreemde herkomst* vallen vooral de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika op. Zij wonen verhoudingsgewijs het meest samen met één of meer van hun kinderen. Zij hebben de hoogste aandelen personen met een kind in het eigen huishouden en zij wonen ook verhoudingsgewijs het meest in bij een zoon of een dochter. Ongeveer zeven op tien vrouwen ouder dan 75 jaar uit die herkomstlanden wonen bij een zoon of dochter in. Ook ouderen uit Zuid-Europa wonen verhoudingsgewijs meer dan de autochtone ouderen met een kind samen (zowel een hoger aandeel dat een kind in het eigen huishouden heeft als een hoger aandeel dat inwoont). De ouderen uit Polen wonen eveneens iets meer met kinderen samen. De verschillen tussen de autochtonen en de ouderen uit West-Europa zijn klein. Ouderen uit West-Europa wonen verhoudingsgewijs iets minder samen met kinderen dan de autochtonen.

In tegenstelling tot bij de autochtonen neemt bij mannen en vrouwen uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa het inwonen bij een zoon of een dochter duidelijk toe tussen leeftijd 65-74 en 75+.

De verschillen tussen de autochtone ouderen en de ouderen van vreemde herkomst blijven behouden bij controle voor leeftijd, geslacht en burgerlijke staat (tabel 12). Ouderen uit Turkije en Noord-Afrika hebben een oddsratio om met minstens één kind samen te wonen die tien keer hoger is dan bij de autochtonen. Zij hebben vier tot vijf maal meer 'kans' om een kind in het eigen huishouden te hebben maar zij hebben vooral een veel hogere 'kans' om in te wonen bij een zoon of dochter (ouderen uit Turkije 63x hoger; ouderen uit Noord-Afrika 35x).

Figuur 18 Ouderen* die samenwonen met minstens één kind (kind in het eigen huishouden plus inwoners bij zoon/dochter), naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

* exclusief collectief wonende ouderen; de ouderen kunnen al dan niet samenwonen met hun partner
 Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

■ inwonend bij zoon/dochter   ■ kind in eigen huishouden

Tabel 12 Effect van herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat op het samenwonen met minstens één kind (oddsratio's)^a - Vlaams Gewest, 1/1/2004

		samenwonen met minstens één kind (globaal)	kind in het eigen huishouden	inwonen bij zoon of dochter
herkomst (ref. België)	West-Europa	0,910***	0,881***	1,344***
	Zuid-Europa	2,860***	2,139***	9,897***
	Polen	1,499***	1,316***	2,809***
	Turkije	10,026***	3,555***	63,232***
	Noord-Afrika	10,310***	5,340***	35,347***
leeftijd (ref. 55-64 jaar)	65-74 jaar	0,404***	0,388***	1,904***
	75+ jaar	0,362***	0,287***	4,702***
geslacht (ref. man)	vrouw	0,855***	0,817***	1,463***
burgerlijke staat (ref. gehuwd)	gescheiden	0,518***	0,446***	4,497***
	verweduwd	1,357***	1,074***	5,759***
	ongehuwd	0,063***	0,051***	0,623***
		N = 1.661.456	N = 1.661.456	N = 1.661.456
		R ² =0,09***	R ² =0,10***	R ² =0,19***

*** p<0,001

^a logistische regressie analyses. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

3.3.3. Samenwonen met andere generaties

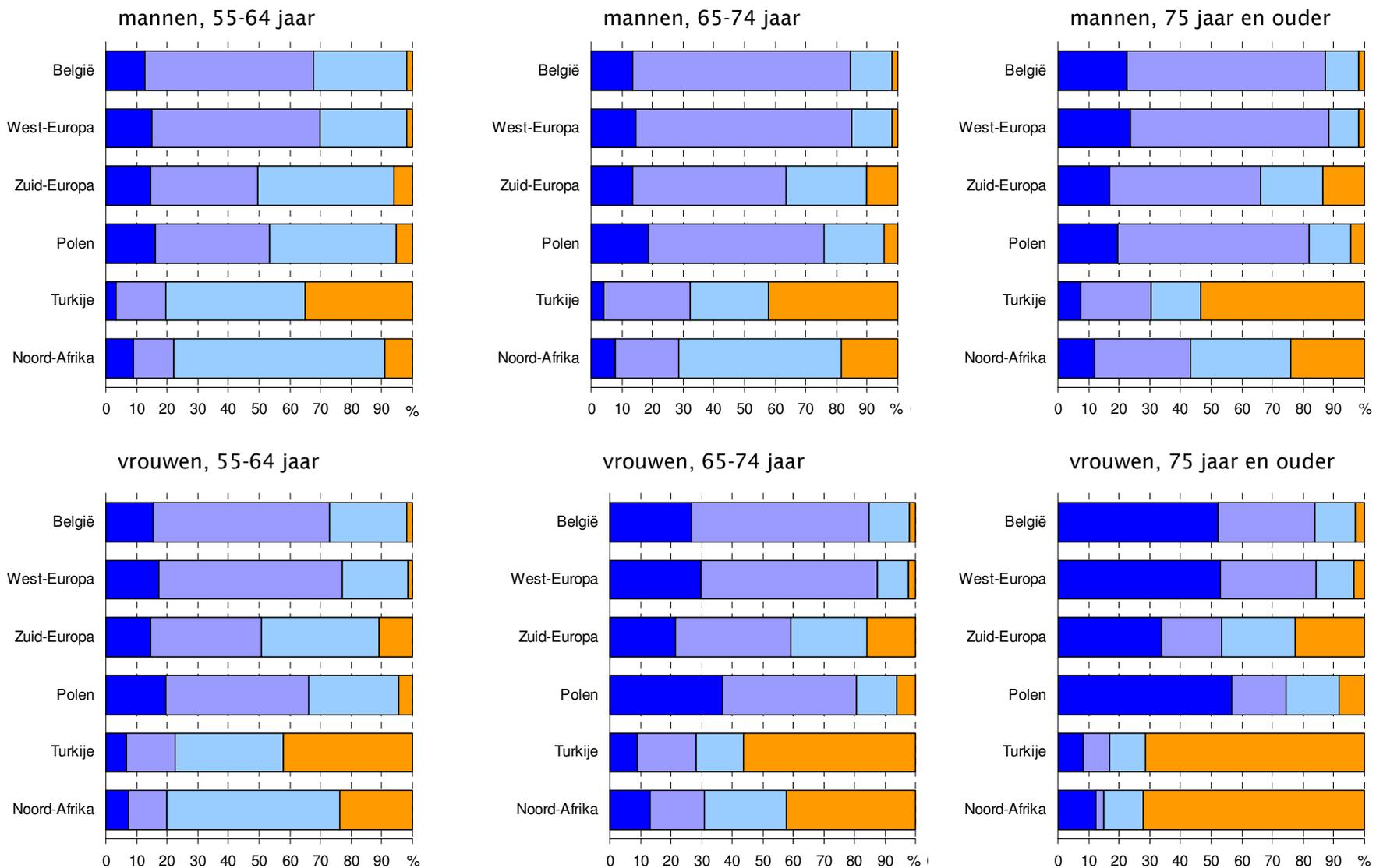
De 65- tot 74-jarige *autochtonen* wonen verhoudingsgewijs minder in een meergeneratiehuishouden dan de jongere groep ouderen (figuur 19). Op hogere leeftijd wordt bij vrouwen opnieuw een zeer lichte stijging waargenomen: 13% woont dan in een tweegeneratiehuishouden en 3% in een driegeneratiehuishouden (tabel B4 in bijlage). Vanaf 75-jarige leeftijd wordt er ook door mannen opnieuw iets meer samengewoond met twee andere generaties: 2% woont dan in een driegeneratiehuishouden. Deze trend reflecteert een deel van de familiale levenscyclus: kinderen die het ouderlijke huis verlaten, lege-nest-fase, en op hoge leeftijd een (zeer) lichte stijging van het intergenerationeel samenwonen omdat sommige ouderen gaan inwonen bij hun zoon of dochter (zie figuur 18) die zelf kinderen kunnen hebben (Lodewijckx, 2006).

Van alle mannen (ongeacht de leeftijdsgroep) woont meer dan de helft in een ééngeneratiehuishouden. Het gaat bijna uitsluitend om een samenwonen met de partner (Lodewijckx, 2006; zie figuur 17). Dit geldt eveneens voor de autochtone vrouwen die jonger zijn dan 75 jaar. Het aandeel alleenwonende ouderen – dit is een speciale vorm van een ééngeneratiehuishouden – stijgt met de leeftijd, maar vooral bij de vrouwen.

Uit figuur 19 blijkt dat vooral *ouderen van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst* zich onderscheiden van de autochtonen. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen en zowel voor mannen als voor vrouwen. Zij maken overwegend deel uit van een twee- of driegeneratiehuishouden. Vrouwen afkomstig uit Turkije en Noord-Afrika behoren meer dan hun mannelijke leeftijdsgenoten tot een driegeneratiehuishouden. Ouderen uit Zuid-Europa nemen een middenpositie in. Ook de ouderen uit Polen wonen verhoudingsgewijs iets meer dan de autochtonen in een meergeneratiehuishouden.

Uit lineaire regressieanalyses blijkt dat geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en herkomst samenhangen met het aantal generaties binnen eenzelfde huishouden (tabel 13). Bij controle voor leeftijd, geslacht en burgerlijke staat blijken ouderen uit Turkije en Noord-Afrika met meer generaties samen te wonen dan de autochtonen. Ook voor de ouderen uit Zuid-Europa wordt een positief, zij het een kleiner, effect van herkomst waargenomen. Dit geldt zowel wanneer alle ouderen die behoren tot een privaat huishouden worden beschouwd als voor ouderen die deel uitmaken van een meerpersoonshuishouden. Voor de ouderen uit Polen is er een licht positief effect, en voor de ouderen uit West-Europa een licht negatief effect van herkomst.

Figuur 19 Ouderen* naar aantal generaties in het huishouden, naar herkomst, leeftijd en geslacht (in %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

*exclusief collectief wonende ouderen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Tabel 13 Effect van herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat op het aantal generaties in het huishouden waartoe de oudere behoort (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)^a - Vlaams Gewest, 1/1/2004

		aantal samenwonende generaties, berekend op basis van:	
		alle private huishoudens	private meerpersoonshuishoudens
herkomst (ref. België)	West-Europa	-0,006***	-0,006***
	Zuid-Europa	0,057***	0,057***
	Polen	0,007***	0,008***
	Turkije	0,113***	0,109***
	Noord-Afrika	0,096***	0,095***
leeftijd (ref. 55-64 jaar)	65-74 jaar	-0,154***	-0,151***
	75+ jaar	-0,153***	-0,130***
geslacht (ref. man)	vrouw	-0,026***	-0,025***
burgerlijke staat (ref. gehuwd)	gescheiden	-0,033***	0,087***
	verweduwd	0,062***	0,371***
	ongehuwd	-0,044***	0,034***
		N = 1.661.437	N = 1.280.721
		Constante=1,335	Constante=1,344
		R ² =0,06; p<0,001	R ² =0,18; p<0,001

*** p<0,001

^a lineaire regressie analyses. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

3.4. Huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst en hun migratieprofiel

In deze paragraaf wordt nagegaan of er een samenhang bestaat tussen bepaalde kenmerken van de migratie en het type van huishouden. Eerst wordt voor elke groep ouderen van vreemde herkomst afzonderlijk, de invloed van het migratieprofiel op het type van huishouden onderzocht (§3.4.1). Vervolgens wordt het huishoudtype van de tot Belg genaturaliseerde en van de niet-genaturaliseerde ouderen van vreemde herkomst vergeleken met dat van de autochtonen (§3.4.2).

3.4.1. Invloed van migratiekenmerken binnen elke groep ouderen van vreemde herkomst

Het migratieprofiel van een persoon wordt bestudeerd aan de hand van drie variabelen: de duur van het verblijf in België, de naturalisatie tot Belg en de eerste/tweede generatie ouderen. Voor elke groep ouderen van vreemde herkomst worden dezelfde multivariate analyses als in de voorgaande paragrafen uitgevoerd. Naast de drie variabelen die verband houden met de migratie wordt telkens leeftijd, geslacht en burgerlijke staat in de analyses opgenomen. Aangezien er geen tweede generatie ouderen uit Turkije en Noord-Afrika voorkomen (§2.5), is deze variabele niet opgenomen in de analyses van de ouderen uit deze herkomstlanden.

Tabel 14 is een samenvattende tabel die de significantie en de richting van het effect van elke migratievariabele op de onderscheiden kenmerken van het huishouden aangeeft. Tabel 14 is gebaseerd op 30 analyses. Bekijken we bijvoorbeeld de samenvatting van de vijf lineaire regressieanalyses inzake de grootte van het huishouden. Bij ouderen uit West-Europa die minder dan twintig jaar in België verblijven, is de omvang van de huishoudens significant kleiner ($p < 0,001$) dan bij de ouderen uit West-Europa die minstens twintig jaar in België wonen (referentiegroep) en dit bij controle voor leeftijd, geslacht, burgerlijke staat en de overige migratievariabelen, met name naturalisatie en eerste/tweede generatie. Ouderen uit Zuid-Europa, Turkije en Noord-Afrika die minder dan tien jaar geleden naar België migreerden, wonen in significant ($p < 0,001$) grotere huishoudens dan hun herkomstgenoten

die twintig jaar of langer in België verblijven. Niet-genaturaliseerde ouderen uit Zuid-Europa, Polen, Turkije en Noord-Afrika wonen in omvangrijkere huishoudens dan hun genaturaliseerde herkomstgenoten. Eerstegeneratieouderen uit Zuid-Europa wonen met meer personen samen ($p < 0,001$) dan tweedegeneratieouderen uit die landen. Er is geen significant effect van het al dan niet in België geboren zijn bij de ouderen uit Polen. Voor de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika is de variabele 'eerste/tweede generatie' niet beschikbaar omdat alle personen in Turkije of in Noord-Afrika geboren zijn ('niet van toepassing' in tabel 14).

Binnen elke groep ouderen van vreemde herkomst heeft het migratieprofiel een invloed op het huishoudtype, maar het effect is niet altijd in eenzelfde richting. We bespreken de grote tendensen en we starten de bespreking met de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika omdat in die groepen de grootste effecten worden waargenomen.

Ouderen uit Turkije en Noord-Afrika (laatste en voorlaatste kolom in tabel 14) die minder dan tien jaar geleden immigrerden, hebben in vergelijking met ouderen die minstens twintig jaar in België verblijven minder 'kans' om alleen dan samen te wonen. Zij wonen nooit collectief. Zij maken deel uit van omvangrijkere huishoudens. Zij hebben meer 'kans' om met kinderen samen te wonen, wat het gevolg is van het feit dat zij vaker inwonen bij een zoon of een dochter. Zij hebben minder 'kans' om kinderen te hebben in het eigen huishouden. Het zijn vooral ouderen die in het kader van gezinshereniging op hogere leeftijd, vaak zonder partner (zie §2.3) naar België komen en gaan inwonen bij een kind en eventueel kleinkinderen. Uit tabel 14 blijkt dat zij met meer generaties samenwonen dan de al lang in België verblijvende herkomstgenoten. Ouderen die tien tot negentien jaar in België verblijven hebben een huishoudtype dat sterker lijkt op dat van de ouderen met een nog langere verblijfsduur.

Niet-genaturaliseerde ouderen uit Turkije en Noord-Afrika maken deel uit van omvangrijkere huishoudens, zij leven met meer generaties onder eenzelfde dak en zij wonen meer in bij een zoon of een dochter dan hun genaturaliseerde herkomstgenoten. Ouderen uit Noord-Afrika zonder Belgische nationaliteit hebben meer kans om alleen te wonen. Dit zou een indicatie kunnen zijn dat vooral gehuwden met een partner in België zich laten naturaliseren.

Tabel 14 Effect van migratiekenmerken op het huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst. Samenvattende tabel van 30 multivariate analyses - Vlaams Gewest, 1/1/2004

		West-Europa	Zuid-Europa	Polen	Turkije	Noord-Afrika
alleen versus samenwonen¹						
duur verblijf in België (ref. 20 jaar of langer)	10-19 jaar 0-9 jaar	ns ---	ns ns	ns ++	ns ---	ns ---
naturalisatie (ref. ja)	neen	++	ns	ns	ns	++
eerste/tweede generatie (ref. 2 ^e generatie)	1 ^e generatie	ns	ns	ns	nvt	nvt
collectief versus samenwonen¹						
duur verblijf in België (ref. 20 jaar of langer)	10-19 jaar 0-9 jaar	---	ns --	ns -	nvt	nvt
naturalisatie (ref. ja)	neen	ns	ns	---	nvt	nvt
eerste/tweede generatie (ref. 2 ^e generatie)	1 ^e generatie	ns	ns	ns	nvt	nvt
grootte van het huishouden²						
duur verblijf in België (ref. 20 jaar of langer)	10-19 jaar 0-9 jaar	---	ns +++	ns ns	ns +++	ns +++
naturalisatie (ref. ja)	neen	ns	+++	+	++	+++
eerste/tweede generatie (ref. 2 ^e generatie)	1 ^e generatie	+	+++	ns	nvt	nvt
samenwonen met kind (globaal)³						
duur verblijf in België (ref. 20 jaar of langer)	10-19 jaar 0-9 jaar	---	ns +++	- ---	ns +++	ns +++
naturalisatie (ref. ja)	neen	ns	+++	++	ns	ns
eerste/tweede generatie (ref. 2 ^e generatie)	1 ^e generatie	ns	+++	ns	nvt	nvt
kind in eigen huishouden³						
duur verblijf in België (ref. 20 jaar of langer)	10-19 jaar 0-9 jaar	---	ns ---	- ---	ns ---	---
naturalisatie (ref. ja)	neen	ns	ns	ns	---	ns
eerste/tweede generatie (ref. 2 ^e generatie)	1 ^e generatie	ns	+++	ns	nvt	nvt
inwonen bij zoon of dochter³						
duur verblijf in België (ref. 20 jaar of langer)	10-19 jaar 0-9 jaar	ns +++	ns +++	ns +++	ns +++	+++ +++
naturalisatie (ref. ja)	neen	ns	+++	+++	+++	+++
eerste/tweede generatie (ref. 2 ^e generatie)	1 ^e generatie	ns	+++	ns	nvt	nvt

samenwonen met andere generaties ²						
duur verblijf in België (ref. 20 jaar of langer)	10-19 jaar	---	ns	ns	--	ns
	0-9 jaar	---	+++	ns	+++	+++
naturalisatie (ref. ja)	neen	ns	+++	++	+	++
eerste/tweede generatie (ref. 2 ^e generatie)	1 ^e generatie	ns	+++	ns	nvt	nvt

+++ (---) = positief (negatief) significant effect, $p < 0,001$

++ (-) = positief (negatief) significant effect, $p < 0,01$

+ (-) = positief (negatief) significant effect, $p < 0,05$

ns = geen significant effect

nvt = niet van toepassing

¹ multinomiale regressieanalyses

² lineaire regressie analyses. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

³ logistische regressie analyses. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

In elke analyse is leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, duur verblijf in België, naturalisatie tot Belg en eerste/tweedegeneratie opgenomen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Ouderen uit Zuid-Europa vertonen dezelfde patronen als de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika. Geboren zijn in België heeft geen effect op het alleen, collectief of samenwonen. Eerstegeneratieouderen wonen wel met meer personen en met meer generaties samen dan de tweedegeneratieouderen. Zij wonen meer met minstens één kind samen; zij hebben zowel een hogere 'kans' om kinderen in het eigen huishouden te hebben als in te wonen bij een zoon of een dochter.

Ouderen uit Polen die minder dan tien jaar in België wonen (N=122), hebben in vergelijking met al lang in België verblijvende herkomstgenoten meer 'kans' om alleen dan samen te wonen, minder 'kans' om met kinderen samen te wonen (minder 'kans' dat zij kinderen in het eigen huishouden hebben, meer 'kans' om in te wonen). Er zijn geen significante verschillen naar verblijfsduur wat betreft de huishoudgrootte en het aantal generaties waarmee wordt samengewoond. Voorts zijn er geen verschillen in het huishoudtype van ouderen die tien tot negentien jaar in België wonen en van hen die er langer verblijven. Niet-genaturaliseerden wonen in vergelijking met genaturaliseerde ouderen meer in omvangrijkere huishoudens, meer met verscheidene generaties samen en meer in bij een zoon of een dochter. Geboren zijn in België heeft geen effect op het huishoudtype.

De invloed van de verblijfsduur op het huishoudtype van *ouderen uit West-Europa* is anders dan die op het huishoudtype van ouderen uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa. Ouderen uit West-Europa die minder dan tien jaar in België zijn, hebben minder 'kans' om in een omvangrijk en een meergeneratiehuishouden te wonen en minder 'kans' om samen te wonen met een kind dan ouderen uit West-Europa die minstens twintig jaar in België verblijven. Zij hebben minder 'kans' om een kind in het eigen huishouden te hebben maar wel meer 'kans' om in te wonen bij een kind. Zij hebben meer 'kans' om met een partner samen te leven. Zij hebben een kleinere 'kans' om alleen of collectief te wonen. Vaak waren zij ten tijde van de migratie getrouwd (§2.3). Van de ouderen uit West-Europa met een verblijfsduur kleiner dan tien jaar is 85% afkomstig uit Nederland en 4% uit Frankrijk. Zoals reeds ter sprake kwam in §2.3 gaat het hier vermoedelijk niet in de eerste plaats om (hulpbehoevende) ouderen die in het kader van gezinshereniging naar België komen, maar heeft hun komst eerder te maken met huisvesting en tewerkstelling. Naturalisatie en het wel dan niet geboren zijn in het buitenland hebben nauwelijks een effect op het huishoudtype.

3.4.2. *Genaturaliseerde en niet-genaturaliseerde ouderen van vreemde herkomst versus autochtone ouderen*

Uit de voorgaande paragraaf is duidelijk dat het huishoudtype van genaturaliseerde personen in vergelijking met dat van niet-genaturaliseerden minder sterk afwijkt van het 'autochtone model'. In deze paragraaf gaan we na of er nog verschillen bestaan tussen het huishoudtype van de tot Belg genaturaliseerde ouderen van vreemde herkomst en dat van de autochtone ouderen. Hiervoor vergelijken we het huishoudtype van de genaturaliseerde en niet-genaturaliseerde ouderen, per land van herkomst, met het huishoudtype van de autochtonen. De analyses zijn uitgevoerd met dezelfde afhankelijke variabelen als in de multivariate analyses van paragrafen 3.1, 3.2 en 3.3. In alle analyses zijn geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en een nieuwe onafhankelijke variabele (naturalisatie * herkomst) opgenomen. In die laatste variabele worden de ouderen opgedeeld naar herkomst, gecombineerd met het al dan niet genaturaliseerd zijn tot Belg.

Tabel 15 geeft een samenvatting van al deze analyses. We geven enkel de oddsratio's en de regressiecoëfficiënten voor de nieuwe variabele (naturalisatie * herkomst) weer. De output van de volledige analyses is opvraagbaar bij de auteur.

Zoals uit voorgaande analyses al blijkt, worden voor elk kenmerk van het huishouden de grootste verschillen aangetroffen tussen *de ouderen uit Turkije of Noord-Afrika* en de autochtonen. Het huishoudtype van de genaturaliseerde ouderen uit Turkije of Noord-Afrika komt, in vergelijking met het huishoudtype van de niet-genaturaliseerde ouderen uit die herkomstlanden, meer overeen met dat van de autochtonen. Maar de verschillen tussen de genaturaliseerde ouderen uit Turkije of Noord-Afrika en de autochtonen zijn zeker niet verdwenen.

Het verschil in huishoudtype tussen *de ouderen uit Zuid-Europa* en de autochtonen is kleiner dan het verschil in huishoudtype tussen de ouderen uit Turkije of Noord-Afrika en de autochtonen. Ook bij de ouderen uit Zuid-Europa is het verschil tussen het huishoudtype van de genaturaliseerden en dat van de autochtonen kleiner dan het verschil tussen de niet-genaturaliseerde ouderen en de autochtonen. Maar de genaturaliseerde ouderen wonen in een ander type van huishouden dan de autochtone ouderen.

De verschillen in huishoudtype tussen *de ouderen uit Polen* en de autochtonen zijn minder uitgesproken in vergelijking met de zojuist besproken herkomstlanden. Bij de ouderen uit Polen is voor de meeste huishoudkenmerken het verschil tussen de genaturaliseerden en autochtonen van eenzelfde grootteorde als het verschil tussen niet-genaturaliseerden en autochtonen. Ook hier bestaan er significante verschillen tussen genaturaliseerde ouderen en autochtonen.

Het huishoudtype van *de ouderen uit West-Europa* leunt dicht aan bij dat van de autochtonen. Het al dan niet genaturaliseerd zijn, heeft weinig effect. Voor bijna alle huishoudkenmerken is er geen verschil tussen de genaturaliseerde ouderen uit West-Europa en de autochtonen.

Tabel 15 Effect van naturalisatie en herkomst op het huishoudtype van ouderen. Samenvattende tabel van 6 multivariate analyses Vlaams Gewest, 1/1/2004

	alleen wonen versus samenwonen (ref.) ^a	collectief versus samenwonen (ref.) ^a	huishoudgrootte ^b	samenwonen met een kind (globaal) ^c	kind in het eigen huishouden ^c	inwonen bij een kind ^c	aantal generaties in het huishouden ^b
België (referentiegroep)							
West-Europa, genaturaliseerd	1,082	0,933	0,001	1,037	1,020	1,211*	0,001
West-Europa, niet-genaturaliseerd	1,164***	0,936	-0,001	0,880***	0,849***	1,380***	-0,007***
Zuid-Europa, genaturaliseerd	0,840*	0,409***	0,013***	2,058***	1,850***	4,257***	0,016***
Zuid-Europa, niet-genaturaliseerd	0,591***	0,317***	0,050***	3,094***	2,217***	11,277***	0,056***
Polen, genaturaliseerd	0,923	0,589**	0,004***	1,446***	1,385***	1,754***	0,006***
Polen, niet-genaturaliseerd	1,091	2,377**	0,004***	1,884***	0,898	11,784***	0,006***
Turkije, genaturaliseerd	0,264***	0,078***	0,079***	8,671***	5,732***	24,042***	0,059***
Turkije, niet-genaturaliseerd	0,121***	0,032***	0,128***	10,937***	2,648***	90,055***	0,098***
Noord-Afrika, genaturaliseerd	0,789**	0,271**	0,103***	8,416***	7,345***	7,945***	0,054***
Noord-Afrika, niet-genaturaliseerd	0,266***	0,045***	0,132***	12,348***	4,101***	59,532***	0,080***

^a oddsratio's; multinomiale regressie analyse

^b gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten; lineaire regressie analyse. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

^c odds-ratio's; logistische regressie analyse. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

In elke analyse is leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, en herkomst * naturalisatie opgenomen

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

3.5. Huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst in 1991 en 2004

De laatste analyse gaat na of het huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst veranderde in de periode 1991–2004. Lijken de huishoudens van de ouderen van vreemde herkomst momenteel meer op die van de autochtonen dan dat dertien jaar geleden het geval was?

De analyse is beperkt tot de ouderen van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst omdat in ons gegevensbestand van de volkstelling van 1991 enkel de herkomst van ouderen uit Turkije en Noord-Afrika kan worden achterhaald (zie §2.12.1). De veranderingen in het huishoudtype tussen 1991 en 2004 worden nagegaan met behulp van dezelfde analysetechnieken als toegepast in paragrafen 3.1, 3.2 en 3.3. Voor beide groepen ouderen wordt naast de variabele 'jaartal' telkens leeftijd, geslacht en burgerlijke staat in de analyses opgenomen. Het jaar 1991 is de referentie om het periode-effect na te gaan. Tabel 16 geeft een samenvatting van het effect van de periode op het huishoudtype, bekeken vanuit de verschillende invalshoeken.

Logistische regressieanalyses wijzen voor de ouderen uit Turkije maar vooral uit Noord-Afrika op een verminderde 'kans' om alleen te wonen sinds 1991, bij controle voor geslacht, leeftijd en burgerlijke staat (tabel 16). Een mogelijke verklaring is gezinshereniging: echtgenotes, zonen/dochters of ouders die na 1991 naar België migreerden (zie §2.3). Bovendien woonden sommige van de vroegst in België gearriveerde migranten hier nooit met een echtgenote en/of kinderen; sommigen van hen zijn reeds uit de ouderenpopulatie in 2004 verdwenen ten gevolge van remigratie of sterfte.

Hoewel er geen sprake is van een effect van de periode op de huishoudgrootte, wordt er in 2004 meer in een meergeneratiehuishouden gewoond, meer samengewoond met een partner, en door de ouderen uit Noord-Afrika meer samengewoond met één of meer kinderen. Zowel bij de ouderen uit Turkije als bij deze uit Noord-Afrika is er in 2004 meer sprake van inwonen bij een zoon of een dochter dan in 1991. Ouderen uit Turkije hebben in 2004 minder inwonende kinderen in hun huishouden dan in 1991, voor de ouderen uit Noord-Afrika wijzigde dit niet tijdens de beschouwde periode.

Tabel 16 Effect van de periode (1991 – 2004) op het huishoudtype van ouderen uit Turkije en Noord-Afrika - Samenvattende tabel van 14 multivariate analyses - Vlaams Gewest

(referentie = 1991)

	Turkije	Noord-Afrika
alleen wonen versus samenwonen ²	-	---
grootte van het huishouden ¹	ns	ns
samenwonen met partner ²	++	+++
samenwonen met kind (globaal) ²	ns	++
kind in eigen huishouden ²	---	ns
inwonen bij zoon of dochter ²	+++	+++
samenwonen met andere generaties ¹	+++	+++

+++ (-) = positief (negatief) significant effect, $p < 0,001$

++ (-) = positief (negatief) significant effect, $p < 0,01$

+ (-) = positief (negatief) significant effect, $p < 0,05$

ns = geen significant effect

¹ lineaire regressie analyses. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

² logistische regressie analyses. Collectief wonende ouderen zijn niet in de analyses opgenomen

In elke analyse is leeftijd, geslacht en burgerlijke staat opgenomen

Bronnen: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand (2004) en van de volkstelling 1991

3.6. (Mantel)zorg en huishoudtype van ouderen van vreemde herkomst

Ouder worden brengt een grotere zorgbehoefte met zich mee. Naarmate men ouder wordt en de fysieke en geestelijke capaciteiten afnemen, ontstaat de behoefte aan medische hulp, hulp in het huishouden, hulp bij de lichaamsverzorging, hulp bij verplaatsingen, administratieve hulp enz. De zorgvraag van de ouderen van vreemde herkomst verschilt

nauwelijks van die van de autochtone ouderen maar de invulling van de zorgvraag is voor sommige groepen ouderen wel anders.

In Westerse landen komt hulp op de oude dag van familieleden, in de eerste plaats van de partner, vervolgens van de kinderen en veel minder van familieleden die ver weg wonen of van vrienden of burens (Jacobs & Lodewijckx, 2006; Vanderleyden & Vanden Boer & Pauwels, 2004). Naast de mantelzorg bestaat er ook een sterk uitgebreid formeel zorgcircuit (professionele thuiszorg, residentiële zorg). Personen uit Turkije, Noord-Afrika en in mindere mate uit Zuid-Europa verschillen sterk van de autochtonen in hun opvattingen over en hun feitelijk gedrag inzake hulp aan ouderen. Van oudsher wordt de zorg voor de ouderen in Turkije, Marokko en in de Zuid Europese landen gedragen door de kinderen, de partner en de naaste verwanten. De hulp vindt op grote schaal plaats en op veel gebieden van de mantelzorg. Zo wordt hulp gegeven bij het huishouden, bij persoonlijke begeleiding en bij persoonsverzorging. In Turkije en Marokko blijven kinderen na hun huwelijk vaak nog samenwonen met de ouders. In landen van Zuid-Europa wordt het samenwonen van meerdere generaties vaak als de beste oplossing gezien wanneer de ouderen niet langer zelfstandig kunnen wonen (Delbès e.a., 2006; Gierveld e.a., 2000). Zowel culturele normen (verplichtingen van de kinderen t.a.v. de ouders), economische redenen (pensioen, huisvesting) als de politieke context (ontwikkeling van de thuiszorg, beschikbare residentiële plaatsen) zijn verklaringselementen voor het samenwonen van generaties.

Het merendeel van de ouderen uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa (in mindere mate) die in Vlaanderen wonen, houdt vast aan die traditionele visie op ouderenzorg en verwacht nog veel van de mantelzorg (Cuyvers en Kavs, 2001; Janssens en Timmerman, 2003; Mens en Ruimte, 2004b). Zij wensen in de eerste plaats door hun kinderen te worden bijgestaan. Wanneer zelfstandig wonen onmogelijk wordt, verkiezen zij te gaan inwonen bij een zoon of een dochter. Zij verkiezen mantelzorg boven professionele thuiszorg, die vaak onbetaalbaar wordt geacht. Hun houding tegenover een rusthuis of een rust- en verzorgingstehuis is ronduit negatief, wat te maken heeft met hun cultuur. In het land van herkomst zijn de rusthuizen vaak bijzonder slecht. Bovendien betekent het wonen in een rusthuis gezichtsverlies omdat de familie niet voor de oudere wil zorgen (Schellingerhout, 2004b).

Mijn eerste wens is dat mijn kinderen voor mij zouden zorgen, maar zolang het kan en ik niet bedlegerig ben zou ik liefst in mijn eigen huis blijven en dat de kinderen af en toe komen kijken en dat ze mij niet naar een rusthuis sturen in een kamertje want dit zou ik erg vinden. Maar ik zal proberen zoals alle Islamiëten dat mijn kinderen mij opvangen en mij niet weggooien, niet achterlaten (Marokkaanse vrouw, 66 jaar) (Mens en Ruimte, 2004b).

Het huishoudtype kan informatie geven over de mogelijkheid dat deze mantelzorg gegeven wordt. Het huishoudtype kan ook aanwijzingen geven over hoeveel en welke formele hulp de overheid moet organiseren. Zorgarrangementen hangen nauw samen met de samenstelling van het huishouden. Zo reduceert de beschikbaarheid van een inwonende persoon die potentieel als zorgverstrekker kan optreden, de noodzaak aan formele hulp en stelt de opname in een collectieve voorziening uit. Alleenwonende personen doen meer dan personen die samenleven met anderen, een beroep op formele hulp zoals de thuiszorg, ondersteunende diensten zoals warme maaltijden, poetsdiensten enz. (Evandrou & Falkingham, 1998). Alleenwonenden, zeker wanneer zij worden geconfronteerd met functionele beperkingen, hebben een verhoogde kans op opname in een collectieve voorziening (Breeze e.a., 1999; Lodewijckx, 2006; Scott e.a., 2001).

Op dit ogenblik lijken de verwachtingen van de ouderen van vreemde herkomst over hulp krijgen te worden ingelost. Ouderen uit Turkije en Noord-Afrika wonen niet of nauwelijks collectief en ook de ouderen uit Zuid-Europa wonen minder dan de autochtonen in een rusthuis of een RVT (zie §3.1). Ook het alleenwonen komt bij deze ouderen verhoudingsgewijs minder voor, wat doet vermoeden dat er minder een beroep wordt gedaan op de professionele thuiszorg. Daarentegen wonen zij met meer personen samen (zie §3.2), vooral vaker met hun kinderen en kleinkinderen (zie §3.3.2, §3.3.3). Vooral ouderen uit Turkije en Noord-Afrika wonen veel meer in bij een zoon of een dochter (zie §3.3.2).

De overgrote meerderheid van de oudste ouderen uit Turkije en Noord-Afrika maakt deel uit van omvangrijke, meergeneratiehuishoudens (zie §3.3.2). Zij wonen samen met meerdere

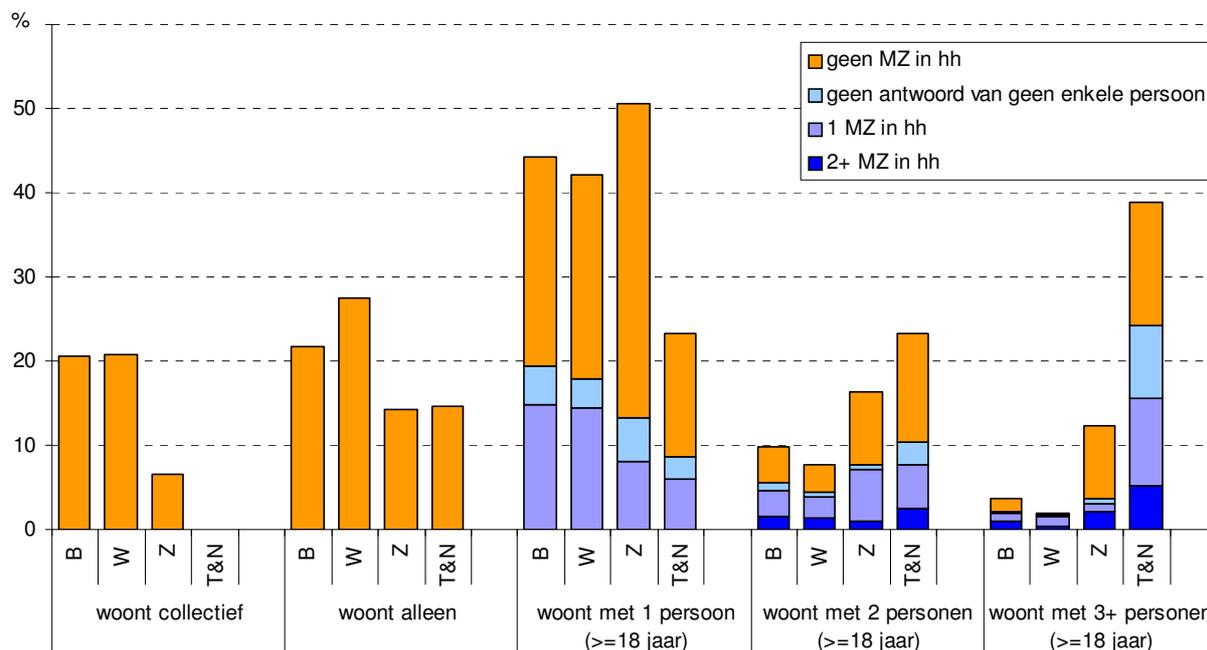
potentiële mantelzorgers. Dit staat in schril contrast met de autochtone oudste ouderen en de oudste ouderen uit West-Europa waarvan een groot aandeel alleen woont en een niet onaanzienlijk aandeel collectief woont (zie §3.1). Hun huishoudtype gelijkt sterk op dat van ouderen die in Nederland of Frankrijk wonen (Delbès e.a., 2006).

Dat ouderen uit Turkije en Noord-Afrika meer dan de autochtonen kunnen rekenen op mantelzorg binnen het huishouden wordt bevestigd in de Sociaal-Economische Enquête 2001. Figuur 20 geeft het huishoudtype van zorgbehoevende ouderen, i.e. ouderen die voortdurend belemmerd worden in hun dagelijkse bezigheden en/of voortdurend bedlegerig zijn.

Eén vijfde van de autochtone zorgbehoevende 55-plussers woont collectief en één vijfde woont alleen. Ruim vier op tien wonen samen met één volwassen persoon, in de meeste gevallen de partner. In minder dan de helft van die gevallen (15%) geeft die persoon mantelzorg aan de zorgbehoevende. Bijna 5% blijft het antwoord schuldig op de vraag naar het geven van mantelzorg. Eén op tien zorgbehoevende autochtone ouderen woont met minstens twee volwassen personen samen; in de helft van de gevallen is er sprake van het geven van mantelzorg aan de zorgbehoevende huisgenoot. Samengevat, 21% van alle zorgbehoevende autochtone ouderen woont samen met minstens één mantelzorger, 2% met minstens twee mantelzorgers. Worden de personen die de vraag naar mantelzorg niet beantwoordden ook als mantelzorger beschouwd, dan woont maximum 27% van alle zorgbehoevende autochtone ouderen met minstens één mantelzorger samen.

Daarentegen woont minimum 29% en maximum 43% van de zorgbehoevende ouderen uit Turkije en Noord-Afrika samen met minstens één mantelzorger; zeker 8% woont samen met minstens twee mantelzorgers. Zorgbehoevende ouderen uit Turkije en Noord-Afrika wonen niet collectief en slechts één op tien woont alleen. Vier op tien zorgbehoevende ouderen wonen met minstens drie volwassen personen samen.

Figuur 20 *Zorgbehoevende ouderen, naar huishoudtype en naar aanwezigheid van mantelzorgers binnen het huishouden, naar herkomst (in %) - Vlaams Gewest, 2001*

B = België, W = West-Europa, Z = Zuid-Europa, T & N = Turkije en Noord-Afrika

Bron: SVR-bewerking van de Sociaal-Economische Enquête 2001 (10%-steekproef, gecorrigeerd voor collectief wonenden⁴).

⁴ In onze 10%-steekproef zijn geen collectief wonende personen aanwezig. De gegevens zijn gecorrigeerd door rekening te houden met het aandeel 55-plussers (mannen en vrouwen, drie leeftijdsgroepen) dat collectief woont. Er zijn onvoldoende ouderen uit Polen om in de analyse op te nemen. Ouderen uit Turkije en Noord-Afrika worden samengenomen omwille van het kleine absolute aantal in de steekproef.

Een belangrijke vraag is hoe de mantelzorg voor de ouderen van vreemde herkomst zal evolueren in de nabije toekomst. Kwalitatief onderzoek in Vlaanderen (Cuyvers en Kavs, 2001; Janssens en Timmerman, 2003; Mens en Ruimte, 2004b) en in Nederland (Schellingerhout, 2004b) en ook deze kwantitatieve studie tonen aan dat de bereidheid om mantelzorg te geven nog volop aanwezig is in het informele netwerk rond de ouderen uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa. Maar hoe groot zal de bereidheid zijn onder de kinderen die momenteel nog geen mantelzorg geven aan hun ouders of verwanten? Onzeker is ook of de bereidheid van de huidige mantelzorgers zal blijven bestaan wanneer de zorglast in de toekomst groter wordt. Wanneer de ouders ouder worden, zal de zorg immers intensiever worden en meer tijd vergen. Of wanneer één ouder overlijdt, komt er nog meer zorg op de schouders van de kinderen terecht. Dit zal zeker het geval zijn wanneer de moeder weduwe wordt, want zij zal vaak de Nederlandse of Franse taal niet begrijpen en dus zeker afhankelijk zijn van haar kinderen.

Ouderen van vreemde herkomst beginnen langzaam in te zien dat hun kinderen waarschijnlijk niet alle zorgtaken zullen (kunnen) opnemen (Cuyvers en Kavs, 2001; Mens en Ruimte, 2004b). Zo wensen de kinderen niet meer in het ouderlijke huis te wonen of willen zij hun (schoon)ouders niet meer in huis opnemen. Zij hebben hun eigen leven en eigen gezin. Bij de jongere generaties gaan vaak de beide partners buitenshuis werken.

Onze kinderen hebben zelf kinderen en hebben ook hun eigen problemen, gaan werken. Ze zouden ofwel heel vroeg komen of heel laat of maar om de drie dagen ... Wij hebben zelf onze ouders achtergelaten in Marokko, wij hadden ook liever onze ouders bijgestaan maar we konden dat ook niet (Marokkaanse vrouw, 57 jaar) (Mens en Ruimte, 2004b).

Bovendien nemen de jongere generaties meer en meer de Westerse visie op zorg voor de ouderen over. Personen van Italiaanse herkomst staan het verst in dat proces, personen uit Marokko het minst ver (Cuyvers en Kavs, 2001).

De idee van een afname van de bereidheid tot het geven van mantelzorg wordt niet onmiddellijk ondersteund door onze kwantitatieve gegevens over de evolutie van het huishoudtype in de periode 1991-2004 (zie §3.5). Maar in 2004 bestaan er wel verschillen tussen de huishoudens van genaturaliseerde en niet-genaturaliseerde ouderen uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa (zie §3.4). De samenstelling van de huishoudens van genaturaliseerde ouderen evolueert langzaam in de richting van die van de autochtonen, wat wel een aanwijzing kan zijn van een mentaliteitsverandering op het gebied van de zorg voor ouderen. Een herhaling van dit onderzoek over enkele jaren kan hierover meer duidelijkheid geven.

3.7. Samenvatting van de belangrijkste bevindingen over het huishoudtype

Het huishoudtype van de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika verschilt het meest van dat van de autochtone ouderen. Zij wonen verhoudingsgewijs veel minder alleen, nauwelijks collectief en bijgevolg meer met andere personen samen dan de autochtonen (zie §3.1). De omvang van hun huishoudens is groter (zie §3.2). Zij wonen meer dan de autochtonen samen met één of meer van hun kinderen en kleinkinderen zodat er bij hen meer sprake is van meergeneratiehuishoudens (zie §3.3). Hun huishoudtype ligt in de lijn der verwachtingen inzake ouderenzorg en mantelzorg (zie §3.6) en sluit aan bij de huishoudtypes in de landen van herkomst. Zorg voor (hulpbehoevende) ouderen wordt gedragen door de kinderen en de naaste familieleden. Ouderen die recent vanuit Turkije en Noord-Afrika naar België migreerden, wonen nog vaker in bij een zoon of een dochter dan ouderen die reeds lang in België verblijven (zie §3.4.1). Recente eerstegeneratieouderen hadden al een vrij hoge leeftijd op het ogenblik van de migratie en vaak waren zij verweduwd (zie §2.3). Vermoedelijk kwamen zij naar België om in hun oude dag te worden bijgestaan door hun in België verblijvende verwanten. Genaturaliseerde ouderen hebben meer dan niet-genaturaliseerden een huishoudtype dat aansluit bij het 'autochtone model' maar er blijven aanzienlijke verschillen bestaan tussen de tot Belg genaturaliseerde ouderen uit Turkije en Noord-Afrika en de autochtone ouderen (zie §3.4.2). In 2004 wordt er meer samengewoond met kinderen en kleinkinderen dan in 1991 (zie §3.5).

Voor de ouderen uit Zuid-Europa worden ongeveer dezelfde patronen gevonden maar de verschillen met de autochtonen zijn minder uitgesproken dan de verschillen tussen de ouderen uit Turkije of Noord-Afrika en de autochtone ouderen. Ook de ouderen uit Zuid-Europa wonen minder alleen en minder collectief. Hun huishoudens tellen meer personen en meer samenwonende generaties. Zij leven verhoudingsgewijs meer met hun kind(eren) en kleinkind(eren) samen. Ook bij de personen uit Zuid-Europa neemt mantelzorg een belangrijke plaats in in de zorg voor de ouderen. Recente eerstegeneratieouderen – de groep is qua aandeel en aantal minder belangrijk dan bij de ouderen uit Turkije en Noord-Afrika (zie §2.3) – wonen vaker in bij een zoon of dochter dan hun herkomstgenoten die al lang in België verblijven. Eerste generatie ouderen wonen met meer personen en met meer generaties onder hetzelfde dak dan ouderen uit Zuid-Europa die in België geboren zijn. In vergelijking met de genaturaliseerde ouderen wijkt het huishoudtype van niet-genaturaliseerde ouderen uit Zuid-Europa sterker af van dat van de autochtonen. Maar er bestaan nog steeds verschillen tussen het huishoudtype van de genaturaliseerde ouderen en dat van de autochtonen.

Ouderen uit West-Europa hebben een huishoudtype dat sterk lijkt op dat van de autochtonen. Globaal genomen, wonen zij iets minder met kinderen samen en behoren zij iets minder tot een meergeneratiehuishouden. Naturalisatie en het wel of niet geboren zijn in België hebben nauwelijks een effect op het huishoudtype. Ouderen uit West-Europa die recent naar België kwamen, deden dit in tegenstelling tot de ouderen uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa niet hoofdzakelijk in het kader van gezinshereniging met het oog op hulp op de oude dag (zie §2.3 en §3.4.1). Recente eerstegeneratieouderen uit West-Europa wonen minder samen met een kind en minder in een omvangrijk meergeneratiehuishouden. Zij wonen meer met een partner samen. Vaak waren zij ten tijde van de migratie getrouwd. Ook kwamen zij op jongere leeftijd naar België dan de recente eerstegeneratieouderen uit Turkije en Noord-Afrika. Hun komst naar België heeft eerder te maken met een lagere belastingsdruk, goedkopere huisvesting en mogelijk nog tewerkstelling.

Ook de ouderen uit Polen wonen in een huishouden dat (grote) gelijkenissen vertoont met dat van de autochtonen. Verhoudingsgewijs wonen ze in iets grotere huishoudens en leven ze iets meer met kinderen en kleinkinderen samen dan de autochtonen. Geboren zijn in België heeft geen effect op het huishoudtype, verblijfsduur heeft een effect op sommige kenmerken van het huishouden. Recente eerstegeneratieouderen – het gaat om kleine aantallen (zie §2.5) – wonen vaker alleen en minder met kinderen samen dan al lang in België verblijvende herkomstgenoten. Zij wonen wel vaker in bij een zoon of een dochter. Niet-genaturaliseerden – het gaat om 15% van alle ouderen uit Polen (zie §2.2.4) – wonen in vergelijking met genaturaliseerde ouderen meer in omvangrijkere huishoudens, meer met verscheidene generaties samen en meer in bij een zoon of een dochter. Er bestaan nog wel verschillen in huishoudtype tussen genaturaliseerde ouderen en autochtonen.

4. Aandachtspunten voor het beleid

Uit hoofdstuk twee (zie samenvatting §2.13) blijkt duidelijk dat de groep ouderen van vreemde herkomst zeer heterogeen van samenstelling is, waarmee bij het ontwikkelen van een gelijkekansenbeleid moet rekening gehouden worden. Ouderen uit Turkije en Noord-Afrika onderscheiden zich het meest van de autochtonen inzake hun sociaaldemografisch profiel, hun huishoudtype en hun wensen en verwachtingen aangaande hulp op de oude dag.

Ouderen uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa verwachten nog steeds of hopen althans dat vooral hun kinderen en naaste verwanten hen zullen bijstaan wanneer zij ouder en zorgbehoevend worden. Vermits enerzijds zowel de *gemiddelde leeftijd van de ouderen* uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa *als de omvang van die groep ouderen zal toenemen* en anderzijds de bereidheid of de mogelijkheid van de jongere generaties om alle zorg voor de ouderen op zich te nemen mogelijks zal afnemen, is het zeker dat er *in de toekomst meer een beroep zal worden gedaan op de professionele thuiszorg, de welzijns- en de zorgvoorzieningen*. Het zal dan ook *nodig zijn om deze dienstverlening verder uit te bouwen en (verder) aan te passen*. De belangrijkste aandachtspunten hierbij zijn de toegankelijkheid van de voorzieningen (onder meer het wegwerken van de onbekendheid ervan, het vereenvoudigen van aanvraagprocedures, het oplossen van communicatieproblemen), de (culturele) invulling van de voorzieningen en de betaalbaarheid. De laatste jaren verschijnen er steeds meer rapporten die aanbevelingen doen op basis van zowel kwalitatief onderzoek bij ouderen van vreemde herkomst als projecten met ouderen van vreemde herkomst georganiseerd door het middenveld of op basis van kleinschalige en lokale beleidsinitiatieven. Deze rapporten geven meer inzicht in de wensen, de behoeften en de ervaren knelpunten bij het gebruik van de voorzieningen. Zij schetsen allerlei voorwaarden waaraan de welzijns- en zorgvoorzieningen moeten voldoen om ook geschikt te zijn voor niet-westerse en Zuid-Europese ouderen. Er worden oplossingen gesuggereerd om de onbekendheid met de professionele thuiszorg en de toegankelijkheidsproblemen aan te pakken (bijvoorbeeld: Cuyvers en Kavs, 2001; Janssens en Timmerman, 2003; Levecque e.a., 2006; Mens en Ruimte, 2004b; Oudenampsen & de Gruijter, 2002; Schellingerhout, 2004b).

Aangezien de verzorging van de ouderen door de kinderen niet altijd meer vanzelfsprekend zal zijn en de rusthuizen en RVT's weinig aantrekkelijk zijn voor ouderen, *kan groepswoon een aantrekkelijk alternatief bieden*. Er bestaan verscheidene studies die de woonwensen van (niet-westerse) ouderen inventariseren en er lopen meerdere woonprojecten waarin ouderen van vreemde herkomst samen maar toch zelfstandig kunnen wonen (bijvoorbeeld: de Jong, 2006; Mens en Ruimte, 2004a,b; NIZW 2003; Oudenampsen & de Gruijter, 2002; www.fnao.nl; www.gemeenschappelijkwonen.nl; www.kenniscentrumouderen.amsterdam.nl).

De veroudering binnen de veroudering zal zich in snel tempo doorzetten. Zelfs al zou de bereidheid tot het geven van mantelzorg iets afnemen, dan nog kan worden verwacht dat het *aantal mantelzorgers van ouderen van vreemde herkomst in de nabije toekomst zal toenemen*. Onder een mantelzorger verstaan we "een persoon die zorg verleent buiten het kader van een beroep of van een vrijwilligersorganisatie, aan zorgbehoevende huisgenoten, familieleden, vrienden, kennissen en burens". Omdat een oudere inwoont, betekent dit nog niet dat de zoon of dochter bereid is om voor de oudere (alle) zorg op te nemen. Mantelzorg sluit geen professionele thuiszorg uit. Maar in ieder geval zal de taak van de mantelzorgers zwaarder worden wanneer de ouderen ouder en meer hulpbehoevend worden. Het is dan ook zeer belangrijk *dat de draagkracht van de mantelzorgers van ouderen van vreemde herkomst wordt verhoogd*. Een aanzet hiertoe is bijvoorbeeld de training 'Transculturele Familiezorg thuis' die tot doel heeft de ontwikkeling van de mantelzorgers te stimuleren, de mantelzorgers te ondersteunen, de kwaliteit van de mantelzorg te verbeteren en de mantelzorgers van vreemde herkomst en hun zorgbehoevende naar de thuiszorgsector te leiden (van den Brink, 2005; www.oost-vlaanderen.be).

De overheid kan binnen dit alles een stimulerende en ondersteunende rol vervullen (bijvoorbeeld: Alkema, 2003; Mens en Ruimte 2004a, 2004b; Pecquet, 1995; www.assen.nl; www.brusselnieuws.be; www.oost-vlaanderen.be).

* Zij kan advies, informatie en voorlichting geven over wonen en zorg voor ouderen van vreemde herkomst en zij kan de beeldvorming over bijvoorbeeld rusthuizen en RVT's aanpakken door het organiseren van bezoeken.

- * Zij kan onderzoek laten verrichten naar bijvoorbeeld de wensen en behoeften van ouderen van vreemde herkomst inzake thuiszorg, welzijns- en zorgvoorzieningen en woonvormen.
- * Zij kan de signalen en de behoeften van de ouderen doorspelen aan de bestaande voorzieningsnetwerken zodat zij hierop kunnen inspelen.
- * Zij kan zorgen dat er een blijvend communicatiesysteem bestaat tussen ouderen van vreemde herkomst en de verantwoordelijken van de ouderenvoorzieningen.
- * Daarbij kan het nuttig zijn om interculturele bemiddelaars in te schakelen.
- * Zij kan bestaande zelforganisaties van etnisch-culturele minderheden betrekken bij het opzetten van projecten voor ouderen van vreemde herkomst.
- * Zij kan ook personeelsleden van vreemde herkomst aanwerven en bijscholingscursussen organiseren voor autochtone personeelsleden zodat de communicatie met en het inzicht in de situatie van ouderen van vreemde herkomst wordt vergemakkelijkt.
- * Zij kan cursussen (laten) organiseren voor de mantelzorgers van ouderen van vreemde herkomst en ze kan de mantelzorgers ondersteunen door bijvoorbeeld meer gebruik te maken van de thuiszorg.
- * Zij kan er voor zorgen dat er dienstverlening wordt voorzien voor ouderen met een laag inkomen.
- * Zij kan de administratieve procedures vereenvoudigen.
- * Zij kan opdracht geven tot het bundelen van alle informatie over wonen en zorg voor ouderen van vreemde herkomst en het bij elkaar brengen van 'good practices' in een webdossier, zoals dat momenteel al in Nederland gebeurt door het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).

Uit deze studie en uit andere databanken (Deschamps, 2003) blijkt dat *eerstegeneratieouderen vaak op (zeer) hoge leeftijd naar België kwamen in het kader van gezinshereniging*. Zij hebben een hoge kans om in te wonen bij een zoon of dochter die al lang in België woont. Ook recenter cijfermateriaal wijst op een nog steeds continue komst van oudere eerstegeneratiemigranten. Zo telde in 2004 het Vlaamse Gewest 788 nieuwkomers van 65 jaar en ouder, waaronder 426 personen afkomstig waren uit landen van buiten de EU. In 2005 waren de cijfers resp. 682 en 363, in 2006 resp. 768 en 394 (Vrind, 2007). De vraag is hoe deze migratie van (niet-westerse) ouderen zich verder zal ontwikkelen. De eerstegeneratieouderen van vreemde herkomst die reeds lang in België wonen, zullen in de nabije toekomst geen ouders meer hebben. Anderzijds bestaat de huwelijksmigratie bij jongeren van Turkse en Noord-Afrikaanse herkomst nog steeds (Lodewijckx en Hendrickx, 1998; Lodewyckx e.a., 2006; Yalcin e.a., 2006). De ouders van de huwelijkspartners die vanuit Turkije en Noord-Afrika naar België migreren, zijn in de toekomst – op het ogenblik dat zij oud worden en hulp nodig hebben – potentiële nieuwkomers.

Nieuwkomers in Vlaanderen zijn personen die niet langer dan één jaar over een wettelijke verblijfsvergunning beschikken. Zij vormen de prioritaire doelgroep van het Vlaamse inburgeringsbeleid. Vanaf 1 april 2004 mag of moet de nieuwkomer die zich inschrijft in de gemeente, een inburgeringstraject (taallessen, maatschappelijke oriëntatie en loopbaanbegeleiding) volgen. Het onderscheid tussen recht en plicht wordt gemaakt op basis van internationale verdragen, waaronder het EU-verdrag. Op basis van internationale regels en Europese wetgeving, zijn EER-onderdanen, hun huwelijkspartner, hun kinderen jonger dan eenentwintig jaar en hun ouders niet verplicht maar hebben ze wel het recht om een inburgeringstraject te volgen. Ook nieuwkomers van vijftien tot en met 24 jaar en ouder of nieuwkomers die ernstig ziek zijn of een handicap hebben, zijn vrijgesteld van die verplichting.

Het is uiteraard vanuit humanitair standpunt te verdedigen dat oudere nieuwkomers niet kunnen verplicht worden tot inburgeringscursussen. Gezien echter het grote gevaar voor isolatie van die ouderen, zou men er kunnen aan denken om nieuwkomers van 65 jaar en ouder sterk te stimuleren om een aangepast pakket taallessen en maatschappelijke oriëntatie te volgen. *Deze oudere nieuwkomers uit Turkije, Noord-Afrika en Zuid-Europa en hun mantelzorgers vragen in elk geval extra aandacht van het beleid*. Zij hebben af te rekenen met specifieke problemen. De recent geïmmigreerden kennen onder meer de taal en de Belgische gewoonten niet. Ze hebben waarschijnlijk weinig of geen inkomen waardoor ze volledig afhankelijk zijn van hun kinderen. Contacten met de thuisdiensten en de

welzijnsvoorzieningen zullen vaak moeizamer verlopen dan bij de ouderen die al lang in België verblijven.

Uit dit rapport blijkt dat zowel de tot Belg genaturaliseerde als de niet-genaturaliseerde (vooral niet-westerse) ouderen verschillen van de autochtone ouderen wat het huishoudtype, hun opvattingen over zorgverstrekking en hun woonwensen betreft. De groep ouderen en de alleroudste ouderen van vreemde herkomst zullen in de nabije toekomst in aantal toenemen. Terzelfder tijd verkrijgen steeds meer ouderen uit Turkije en Noord-Afrika de Belgische nationaliteit. Monitoring is nodig ter ondersteuning en evaluatie van het beleid. *Monitoring is echter enkel zinvol wanneer niet uitsluitend het persoonskenmerk 'huidige nationaliteit' ter beschikking staat* want steeds meer ouderen van vreemde herkomst verdwijnen uit het vizier bij een indeling op basis van de huidige nationaliteit, waardoor de realiteit geweld wordt aangedaan. Deze studie ondersteunt de voorstellen van de expertenwerkgroep registratie kansengroepen (Vande Gaer en Deschamps, 2007) en van de werkgroep demografie van de Hoge Raad voor de Statistiek (Masuy-Stroobants, 2006). Voor wetenschappelijke studies en voor de beleidsdomeinen die personen van vreemde herkomst ten behoeve van hun gelijke kansen, diversiteits of doelgroepenbeleid willen of moeten registreren, adviseren zij dat *zowel de migratiehistoriek* (minimaal de huidige nationaliteit en de nationaliteit bij geboorte) *als afstammingsgegevens* (nationaliteit van vader en moeder bij de geboorte van de persoon) *worden genoteerd*.

Literatuur

- Alkema, L. (2003), *En dit hebben oudere migranten in Amsterdam nodig. Een ontmoeting van vraag en aanbod*. Amsterdam: CABO
- Bartiaux, F., C. Wattelar (2002), *Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991*. Nuptialiteit. NIS Monografie nr. 5A
- Bongard M., C. Sauvain-Dugerdil (2002), *Socio-economic status and living arrangements of older persons in Switzerland*. New York and Geneva: United Nations
- Breeze E., A. Sloggett, A. Fletcher (1999), *Socioeconomic and demographic predictors of mortality and institutional residence among middle aged and older people: results from a longitudinal study*. Journal of Epidemiological Community Health, 53, pp. 765-774
- Cattoir, K., E. Pelfrene (2003), *Aantal verkochte bouwgronden en gemiddelde bouwgrondprijzen binnen ruimtelijke zones en grensgebieden van het Vlaamse Gewest. Evolutie 1990-2001*. Stativaria, 27. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie Planning en Statistiek
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2003), *Statistisch Jaarboek 2003*. Voorburg / Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek
- Corijn, M. (2005), *Huwen, scheiden en hertrouwen in België en in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van rijksregistergegevens*. Brussel. CBGS-Werkdocument, 5
- Cuyvers, G., J. Kavs (2001), *De huidige en toekomstige behoeften van allochtone ouderen aan welzijns- en gezondheidsvoorzieningen*. Katholieke Hogeschool Kempen, departement Sociaal Werk, Geel & ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Algemeen Welzijnsbeleid
- Dagevos, J. (2001), *De leefsituatie van allochtone ouderen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Deboosere, P., S. Demarest, V. Lorant, P.-J. Miermans, M.-I. Portet, H. Van Oyen (2006), *Gezondheid en mantelzorg. Sociaal-economische enquête 2001*. Monografieën. FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie. Brussel
- Debuisson, M., N. Perrin (2006), *Essai de typologie concernant les populations étrangères et proposition de tableaux*. Annexe E bij het rapport van de werkgroep 'Herziening van de demografische statistieken' van de Hoge Raad voor de Statistiek
- De Jong, E. (2006), *Bijzondere woonvormen in gewone woningen. Woongroepen van allochtone ouderen in Rotterdam*. Rotterdam: Steunpunt wonen
- Delbès, C., J. Gaymu, S. Springer (2006), *Les femmes vieillissent seules, les hommes vieillissent à deux. Un bilan européen*. Population & Sociétés
- Deschamps, L. (2003), *Volwassen anderstalige nieuwkomers in het Vlaamse Gewest. Aantallen, profielen, beleidsaandachtspunten*. Stativaria, 29. ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie Planning en Statistiek
- De Vos S., G. Sandefur (2002), *Elderly living arrangements in Bulgaria, The Czech Republic, Estonia, Finland, and Romania*. European Journal of Population, 18, pp. 21-38
- Eggerickx, T., C. Kesteloot, M. Poulain, K. Peleman, T. Roesems, H. Vandenbroecke (1999), *De allochtone bevolking in België. Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991*. Nationaal Instituut voor de Statistiek. Brussel
- Eurostat (1999), Demographic statistics. *Data 1960-99. Luxembourg*: Office for official publications of the European Communities

- Evandrou, M., J. Falkingham (1998), *The personal social services*. In: H. Glennerster, J. Hills (eds) *The State of Welfare* 2nd edition. Oxford: Oxford University Press
- Gierveld, J., H. de Valk, M. Blommesteijn (2000), *Living arrangements of older persons and family support in more developed countries*. Paper voorgesteld op de *Technical meeting on population ageing and living arrangements of older persons: critical issues and policy responses*. New York, 8-10 February 2000
- Iacovou M. (2000), *The living arrangements of elderly Europeans*. EPAG working paper
- Jacobs, T., E. Lodewijckx (red.) (2006), *Grenzen aan mantelzorg. Sociaaldemografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant
- Jacobs, T., L. Vanderleyden, L. Vanden Boer (red.) (2004), *Op latere leeftijd. De leefsituatie van 55-plussers in Vlaanderen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant
- Janssens, A., C. Timmerman (2003), *Hoe elkaar de hand reiken? De zoekende interactie tussen de allochtone ouderen en het zorgaanbod in de stad Antwerpen*. Antwerpen: Steunpunt gelijkekansenbeleid
- Légaré J., L. Martel, L. O. Stone, H. Denis (1998), *Living arrangements of older persons in Canada: effects on their socio-economic conditions*. New York and Geneva: United Nations
- Levecque K., I. Lodewyckx, S. van den Eden (2006), *Gezondheid en gezondheidszorg bij allochtonen in Vlaanderen*. Steunpunt Gelijkekansenbeleid. Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt
- Lindgren J., A. Miettinen, M. Nieminen (1999), *Socio-economic status and living arrangements of older persons in Finland*. New York and Geneva: United Nations
- Lodewijckx, E. (1999), *Fertility and family surveys in countries of the ECE region*. Standard country report. Belgium. Economic Studies no. 10k. New York and Geneva: United Nations
- Lodewijckx, E. (2001), *Huishoudens in België. Een ontsluiting van rijksregistergegevens*. Brussel. CBGS-Werkdocument, 4
- Lodewijckx, E. (2004), *75-plussers en de samenstelling van hun huishouden. België, 1990-2000*. Bevolking en Gezin, 33, 1, pp. 143-165
- Lodewijckx, E. (2006), *Veranderingen in de huishoudelijke samenstelling (1991 - 2004): implicaties voor de interne mantelzorg*. In: Jacobs, T., E. Lodewijckx (red.) *Grenzen aan mantelzorg. Sociaaldemografische hypothesen over de toekomst van de zorg*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant
- Lodewijckx, E. & K. Hendrickx (1998) *Visies van ongehuwde tweede-generatie Marokkaanse jongeren op huwelijk, partnerkeuze en seksualiteit*. Bevolking en Gezin, boekaflevering, 27, 3, pp. 87-125
- Lodewijckx, E., T. Jacobs (2002), *Burgerlijke staat en samenstelling van het huishouden van ouderen. Veranderingen in het Vlaamse Gewest tijdens 1990-2000*. Brussel. CBGS-Werkdocument, 3
- Lodewyckx, I. (2004), *Allochtonen: zichtbaar in de actualiteit, maar in welke mate in de statistieken?* In: S. Spee, I. Lodewyckx, A. Motmans, M. Vanhaegendoren (red.) *Wachten op ... Gelijke kansen*. Jaarboek 2. Antwerpen: Garant, pp. 163-182
- Lodewyckx, I., J. Geets, C. Timmerman (reds.) (2006), *Aspecten van Marokkaanse huwelijksmigratie en Marokkaans familierecht*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid (Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt)
- Masuy-Stroobant, G. (2006), *Rapport van de activiteiten van de werkgroep 'Herziening van de demografische statistieken'* van de Hoge Raad van de Statistiek

Mens en Ruimte (2004a), *Uitvoeren van een woonbehoeften onderzoek bij de Genkse senioren. Fase 2: Algemene bevraging van 1000 Genkse thuiswonende senioren*. Brussel: Mens en Ruimte

Mens en Ruimte (2004b), *Woononderzoek Genkse Senioren. Onderzoek door Mens en Ruimte in opdracht van het OCMW van Genk in samenwerking met de Stad Genk, Landwaarts en Nieuw Dak*. Focusgroepen uitgevoerd in samenwerking met Dr. Edith Lodewijckx

NIS, Nationaal Instituut voor de Statistiek (2001), *Bevolkingsstatistieken. Huishoudens en familiekeren op 1.1.2001*. Brussel: Ministerie van Economische zaken

NIZW (2003), Factsheet *Allochtone ouderen en wonen*. FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling en NIZW, Kenniscentrum voor ouderen

Oudenampsen, D., M. de Gruijter (2002), *Woon-, zorg- en welzijnswensen van Marokkaanse ouderen. Vraaggericht werken aan voorzieningen voor Marokkaanse ouderen in Gouda en Schoonhoven*. Verwey-Jonker Instituut

Pecquet, C. (1995), *Empirisch onderzoek bij Italiaanse migranten in Genk. Abstract. Studiedag De bejaarde allochtoon in het beleid. Een afwezige? Centrum etnische minderheden en gezondheid*. Universitaire Instelling Antwerpen, 31 maart 1995

Pickery, J. (2006), *Een statistische analyse van een toenemende of dalende ongelijkheid in participatie. Van kruistabellen naar oddsratio's en van oddsratio's naar een logistische regressie (en terug)*. SVR-Technisch rapport 2006/3

Poulain, M. (2004), *Widowhood and institutionalization for 65+ in Belgium. Working group on demographic change and care of older people*. Unpublished paper presented at the seminar 'Demographic and social change; implications for support and well-being of older people in Europe'. Paris, 1-3 september

Sauvain-Dugerdil C., N. Kalmykova, H. Guang Gu, G. Ritschard, M. Olszak, H.-M. Hagmann (1997), *Vivre sa vieillesse en Suisse. Les transformations des modes de résidence des personnes âgées*. European Journal of Population, 13, pp. 169-212

Schellingerhout, R. (2004a), *Cijfer rapport allochtone ouderen. Werkdocument 105*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Schellingerhout, R. (2004b), *Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Scott, A., M. Evandrou, J. Falkingham, K. Rake (2001), *Going into Residential Care: evidence from the BHPS 1991 - 1998*. SAGE Discussion Paper No 5. SAGEDP/05

Speare, A., L. Avery (1993), *Who helps whom in older parent-child families*. Journal of Gerontology, 48, pp. S315-S322

Surkyn J., G. Reniers (1997), *Selecte gezelschappen. Over de migratiegeschiedenis en de interne dynamiek van de migratieprocessen*. In Lesthaeghe R. (red.) *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*. Brussel: VUB-press, pp. 41-72

Van Craen, M. (2006), *Heimwee naar huis? Weliswaar*, 70, pp.30-31

Vande Gaer, S., L. Deschamps (2007), *Eindadvies van de expertenwerkgroep registratie kansengroepen, registratie allochtonen*

Vanden Boer L., T. Jacobs, L. Vanderleyden, V. Audenaert, K. Pauwels (2001), *Het leefsituatieonderzoek Vlaamse Ouderen (LOVO) 1. Thuiswonende 55-plussers*. Onderzoeksdesign, theoretische achtergronden, concepten, meetinstrumenten. Brussel: CBGS-Werkdocument 8

Vanden Boer L., K. Pauwels (2004), *Gezondheid en zelfredzaamheid*. In: Jacobs T., L. Vanderleyden, L. Vanden Boer (red.) *Op latere leeftijd. De leefsituatie van 55-plussers in Vlaanderen*. Antwerpen: Garant, pp. 101-138

Van den Brink, Y (2005), *Transculturele Familiezorg thuis. Basis cursus en vervolgcursus op ondersteuning van de familiezorg aan ouderen vanuit een Turks/Nederlands zorgperspectief*. NIZW

Vanderleyden L., L. Vanden Boer (2004), *Zorg en ondersteuning*. In: Jacobs T., L. Vanderleyden, L. Vanden Boer (red.) *Op latere leeftijd. De leefsituatie van 55-plussers in Vlaanderen*. Antwerpen: Garant, pp. 139-180

Vrind (2006), Vrind 2006. *Vlaamse Regionale Indicatoren*. ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Studiedienst van de Vlaamse Regering

Ward, R., J. Logan, G. Spitze (1996), *The influence of parent and child needs on coresidence in middle and later life*. *Journal of Marriage and the Family*, 54, pp. 209-221

Yalcin, H., I. Lodewyckx, R. Marynissen, R. Van Caudenberg, C. Timmerman (2006), *Verliefd, verloofd... gemigreerd. Een onderzoek naar Turkse huwelijksmigratie in Vlaanderen*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid (Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt)

TABELLENBIJLAGE

B1 B2 B3 B4

Tabel B1 Ouderen naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	mannen				vrouwen			
	55-64 j	65-74 j	75+ j	55+ j	55-64 j	65-74 j	75+ j	55+ j
afkomstig uit: België*	313.342	262.994	169.517	745.853	320.114	303.654	283.146	906.914
Nederland	8.740	5.047	2.588	16.375	6.919	3.984	2.578	13.481
Frankrijk	1.640	629	325	2.594	1.230	806	925	2.961
Duitsland	1.225	625	274	2.124	1.094	692	560	2.346
Verenigd Koninkrijk	1.072	344	335	1.751	655	193	318	1.166
Luxemburg	76	49	30	155	40	48	41	129
Italië	2.421	1.176	630	4.227	1.406	1.044	690	3.140
Griekenland	270	320	89	679	243	274	83	600
Spanje	661	529	195	1.385	471	525	262	1.258
Portugal	273	145	28	446	196	126	43	365
ex-Joegoslavië	373	165	55	593	289	212	103	604
Polen	326	205	192	723	437	325	368	1.130
andere Europese landen	811	414	206	1.431	786	358	459	1.603
andere westerse landen**	295	106	98	499	215	94	106	415
Turkije	1.451	1.112	109	2.672	1.603	982	237	2.822
Marokko	2.218	1.463	175	3.856	1.520	899	178	2.597
Algerije/Tunesië	544	158	26	728	118	62	14	194
andere niet-westerse landen	1.699	616	362	2.677	1.299	578	488	2.365
totaal	337.437	276.097	175.234	788.768	338.635	314.856	290.599	944.090

* inclusief Belgen geboren in het buitenland

** Noord Amerika, Japan

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Tabel B2 Ouderen naar herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat (in %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	mannen					vrouwen				
	ongehuwd	gehuwd	gescheiden	verweduwd	<i>totaal</i> (=100%)	ongehuwd	gehuwd	gescheiden	verweduwd	<i>totaal</i> (=100%)
1. België*										
55-64 jaar	6,9	80,4	9,6	3,1	313.342	3,7	76,5	9,7	10,1	320.114
65-74 jaar	6,3	80,5	5,0	8,2	262.994	4,9	63,8	5,0	26,4	303.653
75+ jaar	6,1	67,7	2,2	24,0	169.517	7,5	29,0	2,4	61,1	283.144
alle	6,5	77,6	6,3	9,6	745.853	5,3	57,4	5,8	31,5	906.911
2. West-Europa										
55-64 jaar	6,3	78,1	13,0	2,5	12.746	4,2	75,1	11,4	9,3	9.933
65-74 jaar	5,3	78,8	8,9	7,0	6.693	4,8	62,0	8,2	25,1	5.722
75+ jaar	6,3	67,5	4,8	21,4	3.550	7,8	29,4	4,3	58,5	4.422
alle	6,0	76,7	10,6	6,7	22.989	5,2	61,3	8,9	24,6	20.077
3. Zuid-Europa										
55-64 jaar	6,0	82,6	8,9	2,5	3.992	3,2	75,2	7,3	14,4	2.600
65-74 jaar	5,0	82,6	5,6	6,9	2.331	2,8	57,3	3,7	36,2	2.178
75+ jaar	4,6	70,4	3,2	21,8	997	3,2	28,1	1,6	67,1	1.179
alle	5,5	80,9	7,1	6,5	7.320	3,0	59,3	4,9	32,8	5.957
4. Polen										
55-64 jaar	8,9	77,3	11,3	2,5	326	3,9	73,2	12,1	10,8	437
65-74 jaar	12,7	74,1	5,9	7,3	205	2,8	50,5	6,8	40,0	325
75+ jaar	8,3	64,6	5,2	21,9	192	5,5	16,9	3,8	73,8	366
alle	9,8	73,0	8,2	9,0	723	4,1	48,4	7,9	39,6	1.128
5. Turkije										
55-64 jaar	1,0	96,1	1,9	1,0	1.451	0,9	75,8	2,9	20,4	1.599
65-74 jaar	1,1	94,4	1,3	3,2	1.112	2,3	56,6	1,5	39,5	980
75+ jaar	0,0	75,2	1,8	22,9	109	6,0	22,6	2,6	68,8	234
alle	1,0	94,5	1,6	2,8	2.672	1,8	64,7	2,4	31,1	2.813
6. Noord-Afrika										
55-64 jaar	1,8	91,6	5,7	0,9	2.760	1,8	75,1	5,7	17,4	1.632
65-74 jaar	2,0	91,8	4,0	2,2	1.621	5,2	48,7	6,6	39,5	951
75+ jaar	1,5	85,1	4,0	9,5	201	6,4	19,3	4,8	69,5	187
alle	1,9	91,4	5,0	1,7	4.582	3,2	62,3	6,0	28,5	2.770

Tabel B2 (vervolg) Ouderen naar herkomst, leeftijd, geslacht en burgerlijke staat (in %) - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	mannen					vrouwen				
	ongetrouwd	getrouwd	gescheiden	verweduwd	<i>totaal</i> (=100%)	ongetrouwd	getrouwd	gescheiden	verweduwd	<i>totaal</i> (=100%)
7. andere westerse landen**										
55-64 jaar	8,5	78,9	10,7	1,8	1.101	5,7	70,9	12,4	11,0	993
65-74 jaar	7,7	75,0	9,1	8,3	519	8,6	51,0	9,8	30,6	451
75+ jaar	8,2	67,4	4,9	19,4	304	10,1	25,0	4,6	60,3	564
alle	8,3	76,0	9,4	6,3	1.924	7,6	53,5	9,6	29,2	2.008
8. andere niet-westerse landen										
55-64 jaar	6,4	80,1	10,6	2,9	1.696	8,0	68,3	9,5	14,2	1.283
65-74 jaar	7,4	78,9	5,9	7,9	611	10,0	47,2	5,8	37,0	568
75+ jaar	7,8	64,4	5,6	22,2	360	6,1	21,1	3,1	69,7	488
alle	6,8	77,7	8,8	6,6	2.667	8,1	53,3	7,3	31,3	2.339

* inclusief Belgen geboren in het buitenland

** inclusief Noord Amerika, Japan en Oceanië

gescheiden = wettelijk gescheiden, gescheiden van tafel en bed, geannuleerd huwelijk, verstoten

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Tabel B3 Ouderen naar huishoudtype, naar herkomst, leeftijd en geslacht. Vlaams Gewest, 1/1/2004

	collectief wonend	alleen wonend	samenwonend met:						totaal	gemiddelde huishoudgrootte		
			partner		partner en kind(eren)		kind(eren)			andere personen	a	b
				w.o. niet-gehuwd samenwonend		w.o. niet-gehuwd samenwonend		w.o. inwonend bij kind ^c				
mannen												
1. België*												
55-64 jaar	2.094	39.387	171.150	8.712	85.013	2.603	5.501	835	10.193	313.338	2,33	2,52
65-74 jaar	3.034	35.654	183.409	5.907	31.163	527	4.433	1.521	5.300	262.993	2,07	2,24
75+ jaar	9.127	36.293	102.126	2.821	12.497	161	6.020	2.625	3.454	169.517	1,94	2,22
alle	14.255	111.334	456.685	17.440	128.673	3.291	15.954	4.981	18.947	745.848	2,15	2,36
2. West-Europa												
55-64 jaar	61	1.927	6.880	634	3.292	207	233	49	354	12.747	2,32	2,56
65-74 jaar	76	982	4.614	312	760	22	124	56	138	6.694	2,07	2,26
75+ jaar	195	792	2.168	102	222	6	106	58	69	3.552	1,92	2,20
alle	332	3.701	13.662	1.048	4.274	235	463	163	561	22.993	2,19	2,42
3. Zuid-Europa												
55-64 jaar	20	581	1.408	100	1.734	53	119	80	134	3.996	2,71	3,00
65-74 jaar	11	312	1.187	57	690	7	90	145	45	2.335	2,57	2,81
75+ jaar	29	163	486	23	205	1	89	118	25	997	2,52	2,83
alle	60	1.056	3.081	180	2.629	61	298	343	204	7.328	2,64	2,92
4. Polen												
55-64 jaar	2	52	125	7	118	6	11	3	18	326	2,57	2,88
65-74 jaar	4	38	117	3	30	0	8	4	8	205	2,19	2,47
75+ jaar	9	36	111	9	18	1	13	5	5	192	2,04	2,29
alle	15	126	353	19	166	7	32	12	31	723	2,33	2,61
5. Turkije												
55-64 jaar	1	49	261	3	1.078	4	46	152	16	1.451	4,72	4,85
65-74 jaar	1	47	326	7	650	1	68	250	20	1.112	4,37	4,52
75+ jaar	0	8	30	0	46	0	22	47	3	109	4,59	4,87
alle	2	104	617	10	1.774	5	136	449	39	2.672	4,57	4,72

Tabel B3 (vervolg) Ouderen naar huishoudtype, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	collectief wonend	alleen wonend	samenwonend met:							totaal	gemiddelde huishoudgrootte	
			partner		partner en kind(eren)		kind(eren)		andere personen		a	b
				w.o. niet-gehuwd samenwonend		w.o. niet-gehuwd samenwonend		w.o. inwonend bij kind ^c				
mannen												
6. Noord-Afrika												
55-64 jaar	6	253	370	25	1.991	13	68	83	74	2.762	4,86	5,25
65-74 jaar	4	130	338	7	1.007	5	84	159	58	1.621	4,30	4,58
75+ jaar	0	24	66	1	75	0	30	46	6	201	3,85	4,24
alle	10	407	774	33	3.073	18	182	288	138	4.584	4,62	4,97
7. andere westerse**												
55-64 jaar	7	208	450	30	370	14	25	15	45	1.105	2,55	2,91
65-74 jaar	3	104	284	14	93	2	19	27	17	520	2,31	2,63
75+ jaar	12	74	165	10	35	1	10	15	8	304	2,15	2,54
alle	22	386	899	54	498	17	54	57	70	1.929	2,42	2,78
8. andere niet-westerse												
55-64 jaar	16	328	358	30	861	27	59	55	74	1.696	3,36	3,93
65-74 jaar	13	100	213	11	236	5	39	91	15	616	3,28	3,74
75+ jaar	16	82	149	7	69	0	36	50	10	362	2,71	3,23
alle	45	510	720	48	1166	32	134	196	99	2.674	3,25	3,80

Tabel B3 (vervolg) Ouderen naar huishoudtype, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	collectief wonend	alleen wonend	samenwonend met:							totaal	gemiddelde huishoudgrootte		
			partner		partner en kind(eren)		kind(eren)	andere personen	a		b		
				w.o. niet-gehuwd samenwonend		w.o. niet-gehuwd samenwonend						w.o. inwonend bij kind ^c	
vrouwen													
1. België*													
55-64 jaar	2.045	49.100	184.116	8.380	64.001	1.270	13.993	1.519	6.857	320.112	2,18	2,40	
65-74 jaar	5.951	80.002	171.290	5.305	24.932	386	15.491	3.058	5.985	303.651	1,90	2,23	
75+ jaar	38.851	127.341	73.605	2.400	8.253	130	27.523	11.079	7.571	283.144	1,63	2,32	
alle	46.847	256.443	429.011	16.085	97.186	1.786	57.007	15.656	20.413	90.907	1,93	2,32	
2. West-Europa													
55-64 jaar	36	1.727	5.901	379	1.615	75	489	68	166	9.934	2,12	2,36	
65-74 jaar	91	1.674	3.221	151	360	14	263	103	113	5.722	1,86	2,23	
75+ jaar	538	2.055	1.175	59	113	5	422	216	119	4.422	1,66	2,39	
alle	665	5.456	10.297	589	2.088	94	1.174	387	398	20.078	1,95	2,33	
3. Zuid-Europa													
55-64 jaar	9	379	965	51	909	14	268	147	75	2.605	2,71	3,00	
65-74 jaar	17	467	807	26	403	3	420	282	67	2.181	2,54	2,96	
75+ jaar	59	379	218	6	92	0	386	271	47	1.181	2,47	3,22	
alle	85	1.225	1.990	83	1.404	17	1.074	700	189	5.967	2,60	3,02	
4. Polen													
55-64 jaar	3	85	209	10	90	2	39	6	11	437	2,22	2,52	
65-74 jaar	7	117	140	4	17	0	39	18	5	325	1,87	2,38	
75+ jaar	51	180	52	6	9	1	65	40	11	368	1,76	2,76	
alle	61	382	401	20	116	3	143	64	27	1.130	1,98	2,53	
5. Turkije													
55-64 jaar	0	108	272	0	887	1	308	308	27	1.602	4,55	4,81	
65-74 jaar	1	87	207	2	307	0	356	412	24	982	4,51	4,85	
75+ jaar	5	19	20	0	22	0	152	155	19	237	5,21	5,58	
alle	6	214	499	2	1216	1	816	875	70	2.821	4,59	4,89	

Tabel B3 (vervolg) Ouderen naar huishoudtype, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	collectief wonend	alleen wonend	samenwonend met:						totaal	gemiddelde huishoudgrootte		
			partner	partner en kind(eren)	kind(eren)	andere personen	a	b				
			w.o. niet-gehuwd samenwonend	w.o. niet-gehuwd samenwonend	w.o. inwonend bij kind ^c							
vrouwen												
6. Noord-Afrika												
55-64 jaar	1	125	205	1	904	3	364	277	39	1.638	4,42	4,70
65-74 jaar	1	128	170	1	243	1	396	386	22	960	4,09	4,57
75+ jaar	0	24	6	0	16	0	139	140	6	191	5,32	5,94
alle	2	277	381	2	1.163	4	899	803	67	2.789	4,37	4,74
7. andere westerse**												
55-64 jaar	11	189	433	28	231	7	104	60	33	1.001	2,44	2,78
65-74 jaar	22	134	172	10	45	1	65	53	14	452	2,25	2,82
75+ jaar	88	241	131	10	14	1	74	45	16	564	1,80	2,61
alle	121	564	736	48	290	9	243	158	63	2.017	2,24	2,76
8. andere niet-westerse												
55-64 jaar	16	210	347	22	428	7	238	203	58	1.297	3,25	3,69
65-74 jaar	12	121	142	2	89	1	188	188	24	576	3,39	4,05
75+ jaar	32	187	61	2	30	1	149	139	29	488	2,74	3,95
alle	60	518	550	26	547	9	575	530	111	2.361	3,18	3,82

* inclusief Belgen geboren in het buitenland

** inclusief Noord Amerika, Japan en Oceanië

^a berekend op basis van alle private huishoudens

^b berekend op basis van private huishoudens met minimum 2 personen

^c ouderen die al dan niet met de partner inwonen bij hun zoon/dochter

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Tabel B4 Ouderen naar aantal generaties in het huishouden, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	collectief wonend	alleen wonend	samenwonend, aantal generaties in huishouden:				totaal
			1	2	3	4	
mannen							
1. België*							
55-64 jaar	2.094	39.387	170.653	95.198	5.884	122	313.338
65-74 jaar	3.034	35.654	184.285	35.579	4.333	108	262.993
75+ jaar	9.127	36.293	103.488	17.455	3.056	98	169.517
alle	14.255	111.334	458.426	148.232	13.273	328	745.848
2. West-Europa							
55-64 jaar	61	1.927	6.930	3.587	238	4	12.747
65-74 jaar	76	982	4.632	874	127	3	6.694
75+ jaar	195	792	2.168	338	59	0	3.552
alle	332	3.701	13.730	4.799	424	7	22.993
3. Zuid-Europa							
55-64 jaar	20	581	1.392	1.764	230	9	3.996
65-74 jaar	11	312	1.164	614	229	5	2.335
75+ jaar	29	163	478	196	126	5	997
alle	60	1.056	3.034	2.574	585	19	7.328
4. Polen							
55-64 jaar	2	52	121	134	17	0	326
65-74 jaar	4	38	115	39	9	0	205
75+ jaar	9	36	114	25	8	0	192
alle	15	126	350	198	34	0	723
5. Turkije							
55-64 jaar	1	49	237	655	491	18	1.451
65-74 jaar	1	47	312	285	455	12	1.112
75+ jaar	0	8	25	18	52	6	109
alle	2	104	574	958	998	36	2.672
6. Noord-Afrika							
55-64 jaar	6	253	363	1.893	245	2	2.762
65-74 jaar	4	130	335	857	294	1	1.621
75+ jaar	0	24	63	66	46	2	201
alle	10	407	761	2.816	585	5	4.584

Tabel B4 (vervolg) Ouderen naar aantal generaties in het huishouden, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	collectief wonend	alleen wonend	samenwonend, aantal generaties in huishouden:				totaal
			1	2	3	4	
mannen							
7. andere westerse**							
55-64 jaar	7	208	454	396	39	1	1.105
65-74 jaar	3	104	286	91	36	0	520
75+ jaar	12	74	167	38	12	1	304
alle	22	386	907	525	87	2	1.929
8. andere niet-westerse							
55-64 jaar	16	328	361	814	173	4	1.696
65-74 jaar	13	100	210	161	132	0	616
75+ jaar	16	82	147	58	55	4	362
alle	45	510	718	1.033	360	8	2.674

Tabel B4 (vervolg) Ouderen naar aantal generaties in het huishouden, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	collectief wonend	alleen wonend	samenwonend, aantal generaties in huishouden:				totaal
			1	2	3	4	
vrouwen							
1. België*							
55-64 jaar	2.045	49.100	182.683	79.738	6.396	150	320.112
65-74 jaar	5.951	80.002	172.962	38.932	5.681	123	303.651
75+ jaar	38.851	127.341	77.555	32.166	6.933	298	283.144
alle	46.847	256.443	433.200	150.836	19.010	571	906.907
2. West-Europa							
55-64 jaar	36	1.727	5.916	2.091	159	5	9.934
65-74 jaar	91	1.674	3.255	567	135	0	5.722
75+ jaar	538	2.055	1.209	483	129	8	4.422
alle	665	5.456	10.380	3.141	423	13	20.078
3. Zuid-Europa							
55-64 jaar	9	379	934	1.000	275	8	2.605
65-74 jaar	17	467	812	538	344	3	2.181
75+ jaar	59	379	222	269	239	13	1.181
alle	85	1.225	1.968	1.807	858	24	5.967
4. Polen							
55-64 jaar	3	85	202	128	19	0	437
65-74 jaar	7	117	140	42	18	1	325
75+ jaar	51	180	56	55	26	0	368
alle	61	382	398	225	63	1	1.130
5. Turkije							
55-64 jaar	0	108	256	562	656	20	1.602
65-74 jaar	1	87	191	151	531	21	982
75+ jaar	5	19	20	27	139	27	237
alle	6	214	467	740	1.326	68	2.821
6. Noord-Afrika							
55-64 jaar	1	125	202	923	382	5	1.638
65-74 jaar	1	128	168	257	399	7	960
75+ jaar	0	24	5	24	136	2	191
alle	2	277	375	1.204	917	14	2.789

Tabel B4 (vervolg) Ouderen naar aantal generaties in het huishouden, naar herkomst, leeftijd en geslacht - Vlaams Gewest, 1/1/2004

	collectief wonend	alleen wonend	samenwonend, aantal generaties in huishouden:				totaal
			1	2	3	4	
vrouwen							
7. andere westerse**							
55-64 jaar	11	189	429	293	78	1	1.001
65-74 jaar	22	134	175	63	58	0	452
75+ jaar	88	241	135	66	33	1	564
alle	121	564	739	422	169	2	2.017
8. andere niet-westerse							
55-64 jaar	16	210	344	464	258	5	1.297
65-74 jaar	12	121	140	98	199	6	576
75+ jaar	32	187	67	78	115	9	488
alle	60	518	551	640	572	20	2.361

* inclusief Belgen geboren in het buitenland

** Noord Amerika, Japan en Oceanië

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

